

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. «ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Μακεδονικό ζήτημα και εθνικές ταυτότητες:

Από τον αυτοπροσδιορισμό στην ιστορική συνείδηση.

Προσεγγίσεις από τη σκοπιά των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των λαών.

Επιβλέπων Καθηγητής:

Ομότιμος Καθηγητής Στέλιος Περράκης

Κόλτση Παρασκευή

ΑΜ: 1215Μ008

2015-2016

«Μέσα από το αίσθημα της πατρίδας μπορώ να καταλαβαίνω καλά τους λαούς και τα έθνη και ύστερα τον άνθρωπο. Μονομιάς δεν μπορώ να φτάσω στην έννοια της ανθρωπότητας. Χρειάζονται στάδια πολλά. Πρώτα πρέπει να νιώσω τον εαυτό μου καλά, έπειτα το έθνος μου και έτσι φτάνω στα άλλα έθνη και στην ανθρωπότητα.»

Ίων Δραγούμης (1903) Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	5
Εισαγωγή	6
<u>ΜΕΡΟΣ Α΄ : Μακεδονικό ζήτημα και δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού</u>	10
<u>1. Η φύση της «διαφοράς για το όνομα»</u>	10
1.1. Οι δύο διαστάσεις της «διαφοράς για το όνομα»: γεωγραφική και ιστορική-πολιτισμική	10
1.1.1. Η γεωγραφική διάσταση της διαφοράς.	12
1.1.2. Η ιστορική-πολιτισμική διάσταση της διαφοράς	15
1.2. Η ουσία της διαφοράς: Ένα ζήτημα ταυτότητας	17
<u>2. Η γέννηση ενός δικαιώματος: self determination</u>	21
2.1. Νομική βάση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού	21
2.2. Περιεχόμενο του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού	26
2.3. Ο λαός ως υποκείμενο του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού	30
<u>3. Η επίκληση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού από τα Σκόπια</u>	33
3.1. Αυτοπροσδιορισμός και δημιουργία ανεξάρτητου Κράτους	35
3.2. Αυτοπροσδιορισμός και επιλογή ονόματος Κράτους	37
3.3. Ποιον «λαό» προσδιορίζει το όνομα της πΓΔΜ;	43
<u>4. Οι περιορισμοί του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού στην περίπτωση των Σκοπίων</u>	47
4.1. Σύγκρουση δικαιώματος προσδιορισμού με άλλα δικαιώματα	47
4.1.1. Αυτοπροσδιορισμός Σκοπιανών vs Αυτοπροσδιορισμός Ελλήνων	47

4.1.2. Το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού υπό το πρίσμα των ίσων Δικαιωμάτων	51
4.2. Αναγνώριση vs Αυτοπροσδιορισμός; Η εξωτερική διάσταση της επιλογής Ονόματος	53
4.2.1. Η αναγνώριση των Σκοπίων ως «πΓΔΜ»	53
4.2.2 Η προσωρινή ονομασία «πΓΔΜ» στον ΟΗΕ	58
4.3. Το όνομα ως σημείο τριβής στις διεθνείς σχέσεις: άλλες περιπτώσεις	62
4.3.1. Η περίπτωση Ιρλανδίας-Ηνωμένου Βασιλείου	62
4.3.2 Η περίπτωση της Αυστροουγγαρίας	65

ΜΕΡΟΣ Β΄ :

Μακεδονικό ζήτημα: από τον αυτοπροσδιορισμό στην ιστορική συνείδηση

1. Δικαίωμα ατομικού αυτοπροσδιορισμού	67
1.1. Ο ατομικός αυτοπροσδιορισμός μέσα από τη διεθνή νομολογία	68
1.2. Ατομικός αυτοπροσδιορισμός και Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ	73
1.3. Ατομικός Αυτοπροσδιορισμός και Άρθρα 10 και 11 της ΕΣΔΑ	78
2. <u>Υπάρχει δικαίωμα στην ιστορική αλήθεια;</u>	89
3. <u>Δικαίωμα στην ιστορική συνείδηση...</u>	96
3.1 ...de lege lata: οι αυτόχθονες λαοί	99
3.2. ...de lege ferenda: ένα νέο δικαίωμα;	104

110

ΠΗΓΕΣ

114

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σε μια πάντα ανήσυχη περιοχή, στην άκρη των Βαλκανίων, όπου οι λαοί δε σταμάτησαν να πολεμούν και να συμμαχούν, να συμπορεύονται για λίγο μέχρι να ξαναστρέψουν ο ένας τα όπλα στον άλλο, να διεκδικούν γη και θάλασσα και εσχάτως ονόματα και ιστορία, αν χύθηκε αίμα για να χαραχθούν οι γραμμές των συνόρων, αίμα -και μελάνι- χύθηκε για να αλλοιωθούν ή να διασωθούν έθνη και ταυτότητες.

Γιατί είναι πιο εύκολο να αλλάξει μια γραμμή στο χάρτη παρά να ξεχαστούν πατρίδες, να αλλάξουν συνειδήσεις.

Γιατί ο άνθρωπος θέλει να ξέρει ποιος είναι και πού ανήκει, αυτό καθορίζει τη βαθύτερη ύπαρξή του. Και βασικό σημείο αναφοράς του, ως εξωτερικό και ταυτόχρονα βαθύτατα εσωτερικό στοιχείο αυτοπροσδιορισμού του, είναι η εθνική καταγωγή, η εθνική συνείδηση, το ανήκειν σε μία πατρίδα.

Όμως, γιατί η ταυτότητά μου, ως Ελληνίδα απ' τη Μακεδονία, νιώθω ότι έχει «κλαπεί» από ένα λαό που θέλησε να φτιάξει τη δική του; Κι αν αυτό που "μου" ή "μας" έκλεψαν δεν κλέβεται, τότε πώς το δίκαιο μπορεί να εξηγήσει αυτό το αίσθημα αδίκου;

Ποιο είναι τελικά αυτό το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού ενός λαού που μπορεί να προσβάλλει το ίδιο δικαίωμα ενός άλλου λαού;

Και απ' την άλλη πλευρά, πώς να μπουκύνονται σύνορα στην ιστορία και τον πολιτισμό; Είναι σα να σηκώνονται τείχη για να κρατηθεί το οξυγόνο εντός συνόρων...

Με αφορμή αυτά τα ερωτήματα, επιχειρείται μία προσέγγιση του μακεδονικού ζητήματος από πλευράς συλλογικών και ατομικών δικαιωμάτων.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει εκ των προτέρων να διευκρινίσω ότι στο κείμενο προτιμήθηκε η χρήση των όρων «Σκόπια» αντί «πΓΔΜ» και «σκοπιανοί»

αντί «σλαβομακεδόνες», ένδειξη και αυτό ότι το ζήτημα του ονόματος είναι σε ένα βαθμό ζήτημα υποκειμενικής επιλογής. Επίσης, η επιλογή αποσπασμάτων από το έργο του Ίωνα Δραγούμη που θα συνοδεύσει το ξετύλιγμα των σκέψεων, δεν είναι τυχαία· ήταν κι εκείνος ένας «επισκέπτης εξ Αθηνών» στον οποίο η Μακεδονία χρωστάει πολλά.

Κλείνοντας, ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές μας κ.Περράκη, κ. Συρίγο και κα Μαρούδα που μας μύησαν στον κόσμο του διεθνούς δικαίου, με πρώτο γνώμονα την ειλικρινή τους αγάπη για τον άνθρωπο και την πατρίδα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον κ.Περράκη για έναν επιπλέον λόγο: μας έκανε να νιώσουμε γνώριμους και οικείους τους παλιούς καθηγητές του διεθνούς δικαίου, μεταδίδοντάς μας την αγάπη τους για το διεθνές δίκαιο και την Ελλάδα· και στον κ.ο Συρίγο που με τη θέση και την προσωπική του στάση στις τελευταίες εξελίξεις στο Κυπριακό, μας παρέδωσε το καλύτερο μάθημα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μια «πολιτισμένη» διεθνής διαφορά – μια διαφορά ταυτότητας, ιστορίας και πολιτισμού

Το «μακεδονικό ζήτημα» ή η «διαφορά για το όνομα» είναι μία διαφορά που, από σκοπιάς διεθνούς δικαίου, καταλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων: δημιουργία ανεξάρτητου κράτους, αναγνώριση κράτους, επεμβάσεις της διεθνούς κοινότητας με διαμεσολαβήσεις-διαιτησίες, είσοδο κράτους σε Διεθνείς Οργανισμούς, ψηφίσματα Διεθνών Οργάνων, επιβολή οικονομικού αποκλεισμού, προσφυγή στο τότε Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, παρεμβάσεις ΜΚΟ, υπογραφή διεθνούς συμφωνίας, αποφάσεις Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, και, ακόμα, προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο και έκδοση σχετικής απόφασης, αν και όχι επί της ουσίας της διαφοράς, οπωσδήποτε πάντως άμεσα σχετιζόμενης με αυτή.

Το πιο ιδιαίτερο, όμως, και ενδιαφέρον στοιχείο της διαφοράς, που ταυτόχρονα την καθιστά δυσεπίλυτη, και μας ενδιαφέρει εδώ, είναι η ίδια η φύση της, καθώς δεν πρόκειται για μια –συνηθισμένη- αντεκδίκηση για σύνορα και εδάφη. Αντιθέτως, το επίκεντρό της είναι άυλο: ένα όνομα, και μαζί με αυτό, μία ιστορία και ένας πολιτισμός που αμφισβητούνται και διεκδικούνται εκατέρωθεν, και προσδιορίζουν την ίδια την ταυτότητα των δύο λαών.

Έτσι, η ουσία της διαφοράς συνοψίζεται στο εξής ερώτημα: σε ποιον τελικά ανήκει το όνομα «Μακεδονία» και ό,τι το όνομα αυτό αντιπροσωπεύει ιστορικά και πολιτισμικά;

Από νομικής πλευράς, που μας ενδιαφέρει εδώ, για τα Σκόπια το υπόβαθρο των επιχειρημάτων ως προς τη χρήση του ονόματος ερείδεται στο δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των λαών, όπως έχει εκφραστεί στα διεθνή θεσμικά κείμενα, και παράλληλα στην κρατική κυριαρχία.

Και, ενώ για κάθε καλόπιστο τρίτο παρατηρητή που γνωρίζει στοιχειωδώς την ιστορία της περιοχής η ιστορική αυθαιρεσία των Σκοπίων είναι προφανής, το επιχείρημά τους περί δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού αναζητά μια ισχυρή αντίκρουση.

Στη νομική φαρέτρα της Χώρας μας, που αντιδρά στην αυθαίρετη οικειοποίηση του ονόματος, και συναφώς ενός μέρους της ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού, συναντούμε την αντίταξη του αντίστοιχου δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των Ελλήνων Μακεδόνων καθώς και την αρχή των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών.

Η αλήθεια είναι ότι πρόκειται για ένα ζήτημα καινοφανές για τη διεθνή πραγματικότητα, και είναι δύσκολο να αντληθούν σαφή και ακράδαντα νομικά επιχειρήματα που θα εξασφαλίσουν μια «χρυσή» αντικειμενική λύση, ακριβώς επειδή η ιστορία και ο πολιτισμός, όπως διαμορφώνουν τη συνείδηση του ανθρώπου, δεν είναι απτές έννοιες που μπορούν να οριοθετηθούν ή να καταμεριστούν στα δύο, ούτε καν να οριστούν σαφώς. Συνεπώς, σε αντίθεση με την πληθώρα νομικών κειμένων και δικαστικών αποφάσεων που αφορούν σε περιπτώσεις εδαφικών διεκδικήσεων, δε συναντούμε αντίστοιχη θεσμική προστασία της ιστορίας και του πολιτισμού των λαών. Έτσι, οι περιπτώσεις πολιτισμικών διαφορών ή και “υποκλοπών” μεταξύ εθνών, κρατών ή λαών, πολύ λίγο έχουν απασχολήσει τη διεθνή έννομη τάξη.

Πρόκειται, λοιπόν, για ένα κενό δικαίου; Για ένα ζήτημα που η διεθνής έννομη τάξη δεν προνόησε να ρυθμίσει; Ή μήπως η ερμηνεία και εφαρμογή των υπαρχόντων κανόνων δικαίου ή προηγούμενων πρακτικών είναι αρκετή;

Με αφορμή αυτά τα ερωτήματα θα γίνει μια προσπάθεια κατανόησης καταρχήν των διαστάσεων του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού, ώστε να αξιολογηθεί αν τελικά ευσταθεί η προβολή του από πλευράς των Σκοπίων στη «διαφορά για το όνομα» κι αν συναντά περιορισμούς στην άσκησή του, ενώ στο δεύτερο μέρος θα επιχειρηθεί μια προσέγγιση του θέματος από σκοπιά κυρίως ατομικών δικαιωμάτων, σε συνάρτηση με την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων και των αυτοχθόνων λαών, αναζητώντας εάν τελικά υπάρχει δικαίωμα στην ιστορία και τον πολιτισμό.

Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε αρχικά τη νομική βάση, το περιεχόμενο, τις εκφάνσεις-διαστάσεις και τους φορείς του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού.

Κατόπιν, θα αναζητήσουμε έδαφος εφαρμογής του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού στην περίπτωση των Σκοπίων, εξετάζοντας τη σύνδεση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού ενός λαού με την επιλογή ονόματος κράτους και αναπτύσσοντας παράλληλα την προβληματική που προκαλεί εν προκειμένω η εθνική ανομοιογένεια της ΠΓΔΜ.

Παράλληλα, θα αναφερθούμε στους νόμιμους περιορισμούς του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού αφενός χάριν των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών και αφετέρου χάριν της αρχής των ίσων δικαιωμάτων, όπου θα διαπιστώσουμε ότι οι σαφείς αυτοί περιορισμοί καθιστούν την επίκληση του δικαιώματος από την πλευρά των Σκοπίων καταχρηστική.

Στο ίδιο πλαίσιο, θα εξετάσουμε εάν η αναγνώριση της ΠΓΔΜ με προσωρινό όνομα από τους Διεθνείς Οργανισμούς και την Ελλάδα παραβίασε το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των Σκοπιανών, για να καταλήξουμε ότι η χρήση ενός ονόματος στο εσωτερικό ενός κράτους ουδόλως υποχρεώνει τρίτα κράτη και οργανισμούς να αναγνωρίσουν με το ίδιο όνομα το κράτος αυτό.

Περνώντας στον κόσμο των ατομικών δικαιωμάτων, θα αναφερθούμε στο ατομικό δικαίωμα έκφρασης εθνικής συνείδησης, μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, όπου θα συναντήσουμε την αυστηρότητα του Δικαστηρίου έναντι των περιορισμών που μπορούν να επιβάλουν τα κράτη στις ατομικές ελευθερίες και ιδίως την ελευθερία έκφρασης· μιας ελευθερίας που οι δημοκρατικές κοινωνίες οφείλουν να προστατεύουν.

Ομοίως, ενδιαφέρον παρουσιάζει σειρά αποφάσεων του ΕΔΔΑ για το δικαίωμα στην ιστορική αλήθεια, όπου το Δικαστήριο, απεκδυόμενο ενός ρόλου ιστορικού κριτή, διατυπώνει τις προϋποθέσεις εκείνες υπό τις οποίες δύναται να επιληφθεί επί υποθέσεων που άπτονται της παραβίασης της ιστορικής αλήθειας, όπου θα δούμε να ισορροπεί σε μία σύγκρουση μεταξύ των άρθρων 8 και 10 της ΕΣΔΑ.

Το επίκεντρο, όμως, του μακεδονικού ζητήματος θα μας οδηγήσει αναπόφευκτα σε ένα επιπλέον ερώτημα: Είναι δυνατόν ένας λαός να διεκδικήσει τίτλους ιδιοκτησίας στην ιστορία και τον πολιτισμό; Τελικά, υπάρχει δικαίωμα στην ιστορία και τον πολιτισμό;

De lege lata, το θεσμικό πλαίσιο προστασίας των αυτοχθόνων λαών είναι το πρώτο νομικό κείμενο όπου συναντούμε την προστασία της ιστορίας των λαών. Κάποια πρώτα βήματα της UNESCO για την προστασία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς φαίνεται επίσης να αγγίζουν το θέμα μας, χωρίς όμως να προστατεύουν ένα τέτοιο δικαίωμα.

De lege ferenda , με αφορμή το μακεδονικό ζήτημα, είναι άξιο να εξετασθεί εάν θα μπορούσε να θεσμοθετηθεί στα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ένα δικαίωμα στην ιστορική συνείδηση.

Όλα τα παραπάνω ζητήματα θα πραγματευτεί η παρούσα εργασία επιχειρώντας προσεγγίσεις μέσα από τα διεθνή θεσμικά κείμενα, τη διεθνή πρακτική και τη σχετική νομολογία των διεθνών δικαστηρίων.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Μακεδονικό ζήτημα και δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού

«Τὰ ἔθνη γιὰ νὰ μεγαλοουργήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἔθνη σὲ τόπους καὶ σὲ χρόνους, κάτι μεγάλο πρέπει νὰ βάλουν μὲ τὸ νοῦ τους καὶ νὰ τὸ ἀποζητοῦν, ἀλλιῶς δὲν εἶναι ἄξια γιὰ μεγάλα ἔργα καὶ θὰ ἀπομείνουν δοῦλοι ἄλλων ἐθνῶν, δοῦλοι πολιτικά ἢ πνευματικά καὶ ψυχικά. Ὅχι νὰ μεγαλοπιάνονται, γιὰτὶ ἔτσι κάνουν οἱ μικροί, μὰ σύμφωνα μὲ μία παράδοση δική τους νὰ βλέπουν καὶ νὰ θέλουν μεγάλη» (Ι.Δραγούμης, Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες, 1903)

1. Η φύση της «διαφοράς για το όνομα»

1.1. Οι δύο διαστάσεις της «διαφοράς για το όνομα»:

γεωγραφική και ιστορική

Από την 07 Απρ 1993 που το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ακροβατώντας λεκτικά, πρότεινε στη Γενική Συνέλευση να γίνει δεκτή η συμμετοχή στον ΟΗΕ «του κράτους του οποίου η αίτηση περιέχεται στο έγγραφο S/25147»¹, αποφεύγοντας να το κατονομάσει, έως και σήμερα, η «προσωρινή» ονομασία «η Πρώην

---

¹Res 817/1993, SC, UN

Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» ακολουθεί το κράτος αυτό για κάθε σκοπό στο πλαίσιο τόσο του ΟΗΕ όσο και των άλλων Οργανισμών αργότερα.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στην «Ενδιάμεση Συμφωνία» του 1995, η οποία έβαλε ένα προσωρινό τέλος στη διαφορά, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα και τη διαιώνισή της, «το Πρώτο Συμβαλλόμενο Μέρος» αναγνώρισε «το Δεύτερο Συμβαλλόμενο Μέρος» ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος «υπό την προσωρινή ονομασία που αναφέρεται σε επιστολή του Πρώτου Συμβαλλόμενου Μέρους»², χωρίς τα δύο κράτη να αναφέρονται το ένα στο άλλο ονομαστικά.

Έτσι, παρά τη συνεχή- και ευφάνταστη, ομολογουμένως-παραγωγή ονομάτων, τα οποία τέθηκαν κατά καιρούς στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, καμία λύση δεν έγινε μέχρι σήμερα αποδεκτή από τις δύο πλευρές, προκαλώντας οπωσδήποτε πολιτικό και νομικό πονοκέφαλο σε όποιον καλόπιστα χρειάστηκε να ασχοληθεί με την επίλυση του ζητήματος. Αποτέλεσμα, η κόπωση τόσο των διεθνών οργανισμών όσο και τρίτων κρατών που, τελικώς, καταλήγουν στα εξής: «βρείτε τα»- με την προσοχή να εστιάζεται στην ειρήνη και την ασφάλεια της περιοχής.

Τα τελευταία, λοιπόν, είκοσι τουλάχιστον χρόνια ένα κράτος εμφανίζεται στα διεθνή fora με το προσωρινό του όνομα, προσπαθώντας, όμως, ταυτόχρονα κι έχοντας κατορθώσει να αναγνωριστεί με το συνταγματικό του όνομα από μεγάλο αριθμό κρατών³, ενώ κάθε φορά η επίλυση του ζητήματος μετατίθεται για το ασαφές μέλλον τόσο από τα δύο μέρη, (βλ. «Ενδιάμεση Συμφωνία» του 1995) όσο και από τους εμπλεκόμενους δικαιοδοτικούς και μη θεσμούς.

Επιπλέον, όπως σε κάθε συνεπή διεθνή διαφορά, οποιαδήποτε προταθείσα εκδοχή επίλυσής της δεν ευδοκίμησε, καθώς δυσαρεστεί, λιγότερο ή περισσότερο, εκατέρωθεν τις δύο πλευρές. Ως εκ τούτου η εκκρεμότητα παραμένει ανοιχτή εδώ και πάνω από δύο δεκαετίες χαρακτηριζόμενη από ένα συνεχή «κλεφτοπόλεμο», με πλάγια ή ευθεία χρήση αμφισβητούμενων ονομάτων και συμβόλων και συνεχείς

---

²Άρθρο 1 παρ.1 της Ενδιάμεσης Συμφωνίας της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1995

³Δεν είναι σαφές πόσα κράτη έχουν αναγνωρίσει τα Σκόπια με τη συνταγματική τους ονομασία. Παρά το ότι από διάφορες ανεπίσημες πηγές αναφέρεται ότι είναι πάνω από 130, όπως αναφέρεται σε απάντηση του Υφυπουργού Εξωτερικών στη Βουλή των Ελλήνων, ο αριθμός αυτός στην πραγματικότητα αναφέρεται στα κράτη που έχουν συνάψει διπλωματικές σχέσεις με τα Σκόπια.

εκατέρωθεν αντεγκλήσεις. Το παράδοξο δε είναι ότι, ενώ η επίλυση της βασικής και ουσιαστικής διαφωνίας Ελλάδος-Σκοπίων μετατίθεται για το μέλλον, οι οικονομικές, κυρίως, μεταξύ τους σχέσεις εξελίσσονται σχεδόν κανονικά.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της «διαφοράς για το όνομα» δεν υπήρξε ποτέ άμεση απειλή χρήσης ή χρήση βίας· το ενδεχόμενο βεβαίως αυτό επικρέμαται ως αόρατος κίνδυνος για την ειρήνη και την ασφάλεια στην περιοχή· κίνδυνος που είτε επιτείνει τις εξωγενείς προσπάθειες για επίλυση είτε χρησιμοποιείται από τα δύο μέρη ως εργαλείο πίεσης του ενός προς το άλλο ή των δύο προς τρίτους προς την κατεύθυνση επίλυσης (ή μη)· ωστόσο καμία από τις δύο πλευρές δεν κατέφυγε ποτέ σε χρήση βίας.

Για να κατανοήσουμε, όμως, την ιδιαίτερη φύση της διαφοράς αυτής μεταξύ Αθήνας-Σκοπίων είναι καταρχήν απαραίτητο να διακρίνουμε τις δύο διαστάσεις της: γεωγραφική και πολιτισμική.

1.1.1. Η γεωγραφική διάσταση της διαφοράς.

Η γεωγραφική διάσταση του προβλήματος είναι απλή και απτή. Η βάση της έγκειται στο τί περιλαμβάνει γεωγραφικά η έννοια «Μακεδονία».

Ως «ιστορική Μακεδονία» αναφέρεται η περιοχή όπου εκτεινόταν το Αρχαίο Βασίλειο της Μακεδονίας κατά τους χρόνους του Φιλίππου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου (4^{ος} αι.π.Χ). Υπολογίζεται ότι το σύνολο, σχεδόν, αυτής της περιοχής (σε ποσοστό περίπου 90%) ταυτίζεται με το σημερινό ελληνικό γεωγραφικό διαμέρισμα της Μακεδονίας⁴, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη ότι όλες οι πρωτεύουσες-γνωστές πόλεις του τότε Βασιλείου ανήκουν στην περιοχή αυτή⁵.

Στον αντίποδα, ο όρος «γεωγραφική Μακεδονία», αναφέρεται σε μια ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων που, μετά την πτώση της οθωμανικής αυτοκρατορίας, από το τέλος κυρίως του 19^{ου} αιώνα, διεκδικήθηκε από την Ελλάδα,

---

⁴ Case Concerning the application of Article 11(1) of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece) ICJ, Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, V.I, par. 2.3.

⁵ Βλ. Δίον, Πέλλα, Αιγές, Θεσσαλονίκη

τη Σερβία και τη Βουλγαρία και κατανεμήθηκε μεταξύ τους⁶. Περιλαμβάνει λοιπόν την ιστορική Μακεδονία αλλά και μη μακεδονικά (με ιστορικά κριτήρια) εδάφη⁷.

Στην Ελλάδα περιήλθε τελικά το 51,7% της «γεωγραφικής Μακεδονίας»⁸, ήτοι το μεγαλύτερο μέρος των πρώην οθωμανικών βιλαετιών. Το υπόλοιπο μέρος της μοιράσθηκε στη συνέχεια μεταξύ Σερβίας (περίπου 38%) και Βουλγαρίας (περίπου 10%)⁹, ¹⁰ ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό καταλαμβάνει η Αλβανία (0,5%).

Τα εδάφη που παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα , και που, όπως είδαμε, ταυτίζονται σχεδόν με την ιστορική Μακεδονία, αποτέλεσαν ένα ξεχωριστό διοικητικό διαμέρισμα, ήδη από το 1913, όπως αποτυπώνεται και στον τότε σχετικό νόμο περί διοικητικής διαιρέσεώς της.¹¹ Έκτοτε, και μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν η μοναδική περιοχή που επισήμως ονομαζόταν «Μακεδονία», ενώ τα σύνορά της, όπως προσδιορίστηκαν τότε, παραμένουν σταθερά έως και σήμερα.

Από τη σερβική πλευρά, το μέρος της γεωγραφικής Μακεδονίας (38%) που παραχωρήθηκε στη Σερβία ενσωματώθηκε στο Βασίλειο των Σέρβων , Κροατών και Σλοβένων, το οποίο, αργότερα (1929) μετονομάστηκε σε Βασίλειο της Γιουγκοσλαβίας, και επαρχία αυτού αποτελούσε η «Banovina Vardarska», σημερινή ΠΓΔΜ. Με το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η επαρχία αυτή μετονομάστηκε σε Ομόσπονδη Λαϊκή και κατόπιν Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας, ως η έκτη Δημοκρατία της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας.

---

⁶ «Με τον όρο «Μακεδονία» οι Άγγλοι και Γάλλοι γεωγράφοι εννοούν το έδαφος του οποίου όλοι οι ποταμοί εκβάλλουν στο Αιγαίο, και η οποία εκτείνεται νότια της Ροδόπης, βόρεια του Ολύμπου και της Θεσσαλίας και ανατολικά της Πίνδου, με δυο λόγια την περιοχή που περιβρέχεται από τον Αλιάκμονα, τον Αξιό, το Στρυμόνα και το Νέστο.» πρέσβη Σ.Π. Φωκά-Κοσμετάτου, *Η Μακεδονία από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*, εκδ.Μάτι, 1999, σελ.13

⁷ Ν.Γρυλλάκης, *Η Μακεδονία χθες, σήμερα και αύριο*, Α.Α.Λιβάνη, 2008, σελ.265-266

⁸ Συνθήκη Ειρήνης του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913) με την οποία τερματίστηκε ο Πρώτος Βαλκανικός Πόλεμος

⁹ Γρυλλάκης, Ο.π, από όπου και το σύνολο των εδώ παρατιθέμενων ιστορικών στοιχείων, αλλά και Ιωάννου, Κ. (1992) Το ζήτημα της αναγνώρισης των Σκοπίων, *Τετράδια Εργασίας ΔΠΘ*, τ.2, Αθήνα-Κομοτηνή, παρ.6-16

¹⁰ Πάντως τόσο κατά τη Ρωμαϊκή όσο και κατά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία ο όρος Μακεδονία εξακολούθησε να χρησιμοποιείται για την ίδια περιοχή, χωρίς να είναι σαφές το εύρος των περιοχών που περιελάμβανε, πάντως οπωσδήποτε εκτεινόταν και σε Γιουγκοσλαβία, Αλβανία και κάποτε έως και τη Θράκη. Κατά την Τουρκοκρατία η ευρύτερη αυτή περιοχή κυρίως ταυτιζόταν με τα βιλαέτια Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου.

¹¹ Άρθρο 1 ν.524/1914 «Περί διοικητικής διαιρέσεως και διοικήσεως των νέων χωρών» (ΦΕΚ Α' 404)

Το 1991, με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, το πρώην ομόσπονδο γιουγκοσλαβικό κρατίδιο διεκδίκησε ανεξάρτητη κρατική υπόσταση, διατηρώντας τα σύνορα που είχε ως ομοσπονδιακή δημοκρατία. Και το συνταγματικό όνομα αυτού: «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Από τα παραπάνω προκύπτει το εξής: ενώ τα Σκόπια κατέχουν λιγότερο από το 1/3 της ευρύτερης μακεδονικής περιοχής, η οποία εμπίπτει στην εδαφική κυριαρχία τριών ακόμη κρατών και κατά κύριο λόγο στην Ελλάδα, έχουν μονοπωλήσει το όνομά της.

Τα πράγματα, βέβαια, θα ήταν πολύ απλά αν τελείωναν εδώ. Όμως, το πραγματικά γεωγραφικό πρόβλημα έχει γεωπολιτικό χαρακτήρα: τα Σκόπια επέλεξαν αυτό το όνομα *ακριβώς* για να διεκδικήσουν τα υπόλοιπα μακεδονικά εδάφη επί τη βάση των επεκτατικών τους βλέψεων στην ευρύτερη περιοχή, με στρατηγικό στόχο τη δημιουργία της «Μακεδονίας του Αιγαίου»

Ήδη από το μεσοπόλεμο είχε αρχίσει να τίθεται μακεδονικό ζήτημα, με σκοπό την ίδρυση ανεξάρτητης κομμουνιστικής ομοσπονδίας στα Βαλκάνια οπότε και γεννήθηκε η ιδέα δημιουργίας ενός μακεδονικού κράτους/έθνους υπό τον έλεγχο της Βουλγαρίας-και κατ' επέκταση της Ρωσίας.

Η ιδέα αυτή δεν εγκαταλείφθηκε από τον Τίτο, ηγέτη των γιουγκοσλάβων κομμουνιστών, ο οποίος οραματίστηκε τον έλεγχο ολόκληρης της νότιας βαλκανικής, με την απόσπαση των βουλγαρικών και ελληνικών εδαφών του μακεδονικού χώρου και τη θέση τους υπό γιουγκοσλαβικό έλεγχο, κι έτσι, εκμεταλλευόμενος ένα γεωγραφικό όρο της περιοχής επιχείρησε να τον μετατρέψει σε εθνικό¹².

---

¹² Οι επιδιώξεις του δε διέλαθαν της προσοχής της διεθνούς κοινότητας: Τον Δεκέμβριο του 1944 τηλεγράφημα του State Department προς αμερικανικές Αρχές, με υπογραφή του τότε αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Stettinius, έγραφε, μεταξύ άλλων, ότι: « Η (αμερικανική) Κυβέρνηση θεωρεί ότι αναφορές του τύπου μακεδονικό «έθνος», μακεδονική «Μητέρα Πατρίδα» ή μακεδονική «εθνική συνείδηση» αποτελούν αδικαιολόγητη δημαγωγία που δεν αντικατοπτρίζει καμία πολιτική πραγματικότητα και βλέπει σε αυτές την αναγέννηση ενός πιθανού μανδύα που θα υποκρύπτει επιθετικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδος».

Δεν προκαλεί λοιπόν εντύπωση που ήδη από την ίδρυσή του, το Κράτος των Σκοπίων διατύπωνε στο Σύνταγμά του αλυτρωτικές ιδέες περί προσάρτησης των ελληνικών εδαφών της Μακεδονίας στα Σκόπια για τη δημιουργία ενιαίου κράτους¹³, και καλλιέργησε το μεγαλοϊδεατισμό αυτό τόσο στο εσωτερικό κυρίως μέσω της εκπαίδευσης όσο και στο εξωτερικό, μέσω της επίσημης πολιτικής αλλά και της ανεπίσημης «προπαγάνδας» προς διαμόρφωση της παγκόσμιας κοινής γνώμης.

1.1.2. Η πολιτισμική και ιστορική διάσταση της διαφοράς

Τι χρειάζεται, όμως, για να υπάρξει ένα έθνος που διεκδικούσε ανεξάρτητη κρατική υπόσταση και στεγανοποίηση έναντι των υπόλοιπων σλαβικών κρατών της Σερβίας και της Βουλγαρίας;

Κατά προτίμηση μία δική του εκκλησία, δεδομένου ότι κατά τα χρόνια εκείνα η θρησκευτική υπαγωγή καθόριζε σε μεγάλο βαθμό και την εθνική, οπωσδήποτε μία δική του γλώσσα, και, βεβαίως, μία κοινή και, κατά προτίμηση, ένδοξη ιστορία.

Έτσι, επί τη βάση του τοπικού σλαβικού -βουλγαρικού κατά κύριο λόγο- γλωσσικού ιδιώματος κατασκευάστηκε η «μακεδονική γλώσσα», ενώ δεν άργησε να ιδρυθεί η σχισματική Αυτοκέφαλη Μακεδονική Εκκλησία (1967).

Παράλληλα, καλλιεργήθηκε ένας μύθος, ένα αφήγημα, ότι οι κάτοικοι της περιοχής είναι ένα ξεχωριστό έθνος, γνήσιοι συνεχιστές της ιστορίας του Αλεξάνδρου –του Μεγάλου βεβαίως. Ένα έθνος του οποίου ο φυσικός χώρος δεν περιορίζεται στα σύνορα της ΠΓΔΜ, αλλά εκτείνεται σε όλη τη γεωγραφική Μακεδονία, η οποία θα πρέπει να ελευθερωθεί και να ενωθεί με το φυσικό της λίκνο, την ΠΓΔΜ. Και ιδού η «Μακεδονία του Αιγαίου».

---

¹³ Βλ. άρθρα 3, 49 αλλά και προοίμιο Συντάγματος της ΠΓΔΜ (Νοε 1991), που παραπέμπει στις κρατικές και νομικές παραδόσεις της Δημοκρατίας του Κρουσόβου (1903) και τις ιστορικές αποφάσεις της Αντιφασιστικής Συνέλευσης της Λαϊκής Απελευθέρωσης της Μακεδονίας (1944). Το μεν πρώτο αναφέρεται στην ανακήρυξη αυτόνομης Μακεδονίας στο σύνολο των μακεδονικών εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ το δεύτερο καλεί τους «Μακεδόνες» της Ελλάδος και της Βουλγαρίας να ξεσηκωθούν σε αγώνα εναντίον του κατακτητή για να ενωθούν με τους «αδελφούς Μακεδόνες» των Σκοπίων. Ε.Κωφός, Τα αμφισβητούμενα άρθρα του Συντάγματος της ΠΓΔΜ, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996, Ι. Σιδέρης(1996), σελ.48-49*

Έκτοτε, δε, έως και σήμερα επιδόθηκε σε έναν άνευ προηγουμένου εθνικιστικό παροξυσμό και σε μία αυθαίρετη οικειοποίηση και κακόγουστη αντιγραφή του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού¹⁴.

Ας δούμε, μια αποτύπωση της ιστορικής διάστασης αυτής της διαφοράς, βάσει της πρώτης επίσημα εκφρασθείσης ελληνικής θέσης επί του θέματος, όπως διατυπώθηκε στο πλαίσιο της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη στην Κοπεγχάγη στις 25 Ιουνίου 1990:

*«...στη βάση ενός ισχυρισμού μονοπώλησης του μακεδονικού ονόματος προσπάθησαν να οικειοποιηθούν τον Μακεδόνα Μεγάλο Αλέξανδρο, τον Αριστοτέλη και τους βυζαντινούς αποστόλους στο σλαβικό κόσμο Κύριλλο και Μεθόδιο. Επίσης, ισχυρίζονται ότι είναι «Μακεδονικός» ο ελληνικός πόλεμος ανεξαρτησίας του 1821-τουλάχιστον στο τμήμα του πολέμου στη Μακεδονία-καθώς και οι νίκες του ελληνικού στρατού ενάντια στους Ιταλούς το 1940 [...] Επιπλέον, προσπάθησαν να σφετεριστούν ως δική τους πολιτιστική κληρονομιά τα ελληνικά αρχαιολογικά ευρήματα, ανάμεσά τους το έμβλημα του Μακεδόνα Βασιλιά Φιλίππου, και τις ωραίες βυζαντινές εκκλησίες και εικόνες που ζωγράφισαν Έλληνες καλλιτέχνες του Βυζαντίου στη Μακεδονία. **Οι πρωτοβουλίες αυτές αποτελούν για μας μια από τις πιο κατάφωρες και αφόρητες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς αποβλέπουν στο να σφετεριστούν την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά ενός λαού, του ελληνικού λαού της Μακεδονίας**»¹⁵.*

Εξ ου και ο τότε Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, με την πρόσθετη ιδιότητα του Μακεδόνα, απηύθυνε επιστολή προς τους ευρωπαίους ομολόγους του, επικαλούμενος ότι το γειτονικό κράτος «δεν έχει κανένα απολύτως δικαίωμα, είτε ιστορικό είτε εθνολογικό να χρησιμοποιεί το όνομα Μακεδονία», ενιστάμενος κατά της πολιτικής «των σλαβοαλβανικών Σκοπίων, που δεν έχουν ούτε εθνολογική ούτε

---

¹⁴ Η σημερινή κατάσταση στα Σκόπια με την κατασκευή τεράστιων αρχαιοελληνικών αγαλμάτων προκαλεί θυμηδία. <https://www.theguardian.com/travel/2015/apr/11/skopje-macedonia-architecture-2014-project-building>

¹⁵ , Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996, Ι. Σιδέρης(1996), σελ.23

ιστορική σχέση με τη Μακεδονία του μεγάλου Αλεξάνδρου και τον Αριστοτέλη που σφράγισαν την ιστορία του κόσμου με την ελληνική γλώσσα»¹⁶.

Σε αυτή την υποκλοπή της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς σε συνδυασμό με τις υφέρπουσες εδαφικές και αλυτρωτικές βλέψεις της ΠΓΔΜ η Ελλάδα αντέδρασε έντονα και το θέμα ήλθε στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το οποίο με δύο αποφάσεις του¹⁷ συνέστησε την ταχεία διευθέτηση του θέματος για το καλό των ειρηνικών σχέσεων και της καλής γειτονίας στην περιοχή.

Έκτοτε, και μέχρι σήμερα, η μεν Ελλάδα επιμένει να εγκαλεί τα Σκόπια για παραποίηση της ιστορίας της, η δε ΠΓΔΜ για αδικαιολόγητο περιορισμό της κρατικής της κυριαρχίας και του δικαιώματος του λαού της στον αυτοπροσδιορισμό.

1.2. Η ουσία της διαφοράς: Ένα ζήτημα ταυτότητας

Στην καταληκτική του ομιλία ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου, στην υπόθεση «Εφαρμογή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1995»¹⁸, παρόλο που το αντικείμενο της δίκης δεν ήταν αυτή καθαυτή η διαφορά για το όνομα, ο σκοπιανός εκπρόσωπος άδραξε της ευκαιρίας να επισημάνει για ποιο λόγο η υπόθεση του ονόματος ήταν σημαντική για τη χώρα του. Η «μακεδονική ταυτότητα», είπε, δεν είναι πλέον ζήτημα επιλογής, αλλά ιστορικό γεγονός:

«Παρά το ότι δεν είναι αντικείμενο αυτής της δίκης, η κύρια διαφορά που μας χωρίζει αφορά το όνομα της χώρας μου, με ό,τι αυτό συνεπάγεται στην εθνικότητα, τη γλώσσα και την ταυτότητά μας. Εξαιτίας της αντίθεσης του εγκαλούμενου Κράτους έχουμε υποστεί καθυστερήσεις και οπισθοχωρήσεις στο αίτημά μας για διεθνή αναγνώριση και νομιμότητα, συμβιβαζόμενοι συχνά για το συμφέρον σταθερότητας στην περιοχή. Πολλοί σοφοί συνήγοροι του αντιδίκου

¹⁶ Οι από 3-01-1992 και 24-11-1992 επιστολές του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Καραμανλή, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996*, Ι. Σιδέρης(1996), σελ.63 και 108

¹⁷ 817(1993) και 845(1993)

¹⁸ Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Republic of Macedonia v. Greece) Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644

αναφέρθηκαν σε μια υποτιθέμενη «επιλογή» του ονόματός μας λες και πρόκειται για κάποιο έγκλημα. Ωστόσο, για μας δεν είναι επιλογή. Το όνομά μας είναι το απαύγασμα μιας μακράς ιστορικής διαδικασίας· πράγματι, γεννημένοι ως μακεδόνες, ομιλούντες την μακεδονική γλώσσα, δεν υπήρχαν εναλλακτικές ταυτότητες για να επιλέξουμε»¹⁹

Στην απάντησή της η εκπρόσωπος της Ελλάδας υπογράμμισε τις ελληνικές ανησυχίες για την πολιτισμική υπεξαίρεση από την πλευρά των Σκοπίων:

«...ο προσφεύγων (διάδικος) υποσκελίζει ένα ζήτημα σοβαρής και πραγματικής σημασίας για τη χώρα μου. Πρόκειται για μία προσπάθεια να παραπλανήσει τη διεθνή κοινότητα για τις πραγματικές προθέσεις του οι οποίες δεν είναι καθόλου αθώες. Οι πραγματικές προθέσεις μπορούν να εντοπισθούν στα βιβλία, στους χάρτες, στις εγκυκλοπαίδειες, στις δηλώσεις των αξιωματούχων, που όλα εμπεριέχουν ιστορικές αναλήθειες και επιβεβαιώνουν, όπως έδειξε η Ελλάδα στα υπομνήματά της, ότι τα «γεωγραφικά και εθνικά σύνορά» του εκτείνονται πολύ πιο πέρα από τα σημερινά του σύνορα και καταλαμβάνουν εδάφη της Ελλάδας και της Βουλγαρίας. Αυτό κ. Πρόεδρε, είναι μία αληθινή απειλή για την ειρήνη και ασφάλεια της περιοχής»²⁰.

Αν και η σύνδεση των ελληνικών αντεγκλήσεων με την ειρήνη και ασφάλεια στην περιοχή, και η επίκληση της ενδεχόμενης σύγκρουσης μεταξύ των δύο λαών

---

¹⁹ «Although it is not a matter before this Court for resolution, the principal difference that divides us concerns the name of my country, with all that implies to our nationality, our language and our identity. Due to the Respondent's opposition, we have suffered delays and setbacks in our quest for international recognition and legitimacy, often compromising the interests for stability in the region. Several learned counsel on behalf of the Respondent referred to the purported "choice" of our name as our crime. Yet for us, it was not a choice. Our name was the result of a long historic process; indeed, born as Macedonians, speaking the Macedonian language, it is not as if we had alternative identities to choose from», Verbatim Record of Oral Proceedings, CR 2011/11, 28 March 2011 (10 am), available at <http://www.icj-cij.org/docket/files/142/16386.pdf>. παρ. 56–7

²⁰ [I]n speaking of its disinterest in monopolizing the contested name, the Applicant trivializes an issue of grave and genuine concern to my country. This is an attempt to mislead the international community about the Applicant's real intentions in this regard which are far from innocent. Those real intentions can be gained from textbooks, maps, encyclopaedias, statements of its officials, all alleging historical injustice and asserting, as Greece showed in its pleadings, that the Applicant's "geographical and ethnic boundaries" extend beyond its present day borders and cover territories that are under "Greek" or "Bulgarian" "rule". This, Mr. President, is a real threat to regional peace and stability», Verbatim Record of Oral Proceedings, CR 2011/12, 30 March 2011 (3 pm), available at <http://www.icj-cij.org/docket/files/142/16390.pdf> , para. 14

για πολιτισμικούς λόγους γινόταν περισσότερο για να καταστεί πιο κατανοητό ή πειστικό προς τους εκ των πραγμάτων αδιάφορους για θέματα πολιτιστικής και εθνικής ταυτότητας μακρινούς τρίτους, η ουσία του ζητήματος δεν μπορούσε να αγνοηθεί και συνίστατο στο εξής: αν οι σλάβοι κάτοικοι της FYROM θεωρούνται απόγονοι του Μεγ. Αλεξάνδρου και αν οι αρχαίοι μακεδόνες δεν ήταν Έλληνες, τότε ποια η εθνική ταυτότητα των άνω των δύο εκατομμυρίων Ελλήνων Μακεδόνων, που διατήρησαν την ελληνική τους συνέχεια και συνείδηση με πολλούς αιματηρούς αγώνες στο πέρασμα των αιώνων, και οι οι οποίοι προσδιορίζονται μέχρι σήμερα ως Έλληνες Μακεδόνες;

Το ζήτημα είναι τελικά βαθειά υπαρξιακό, και το αντιλαμβάνεται κανείς διασχίζοντας τα σύνορα. Γιατί, η αλήθεια είναι ότι όσο βρίσκεται κανείς εντός ελληνικών συνόρων, τα πράγματα είναι απλά: η ιδιαίτερη πατρίδα, η καταγωγή, δεν προκαλεί προβληματισμό: Μακεδονία, Θράκη, Πελοπόννησος, ή Κρήτη, απλά προσδιορίζουν έναν τόπο ιδιαίτερης καταγωγής μέσα στην ίδια πατρίδα.

Περνώντας, όμως, τα σύνορα, βρίσκεται αντιμέτωπος με μία σύγχυση. Ο όρος «Μακεδονία» έχει φτάσει να υποδηλώνει ένα εθνικό κράτος, ενώ ταυτόχρονα έχει δημιουργηθεί η πεποίθηση ότι υφίσταται ένα έθνος, το μακεδονικό, που ως προς τις καταβολές του δεν έχει σχέση με την Ελλάδα, έχει, ωστόσο, με κάποιον ακατανόητο τρόπο, με τον Μέγα Αλέξανδρο. Και ένας ολόκληρος λαός (ή μισός εν πάσει περιπτώσει, αν συνυπολογίσουμε την εθνική ανομοιομορφία του πληθυσμού της ΠΓΔΜ) το πιστεύει και το διακηρύττει παντοιοτρόπως.

Το πρόβλημα αναστάτωσε ιδιαίτερα την ελληνική διασπορά στις απανταχού μεταναστευτικές κοινότητες του εξωτερικού, όπου η ανάγκη αυτοπροσδιορισμού και διατήρησης της ιδιαίτερης εθνικής καταγωγής γίνεται εκ των πραγμάτων εντονότερη²¹. Έτσι το πλήθος των Ελλήνων Μακεδόνων στο εξωτερικό, βρέθηκαν αντιμέτωποι με άλλους «Μακεδόνες», οι οποίοι ούτε λίγο ούτε πολύ διακήρυτταν ότι η Μακεδονία δεν είναι ελληνική.

---

²¹Σημειωτέον ότι ο απόδημος ελληνισμός, οργανώνεται κυρίως βάσει της ιδιαίτερης τοπικής καταγωγής, ιδρύοντας ενώσεις και σωματεία Κρητών, Μακεδόνων, Ποντίων κλπ

Από τη δεκαετία του '60 ακόμη, πολύ πριν οι Έλληνες στη μητροπολιτική Ελλάδα συνειδητοποιήσουν το πρόβλημα, οι Μακεδόνες ομογενείς βρίσκονταν σε συνεχή αντιπαράθεση με σκοπιανούς μετανάστες για την κατοχύρωση των στοιχείων της ιστορικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας²². Κάθε συμβιβασμός, θα σήμαινε αμφισβήτηση της ίδιας τους της ταυτότητας, η οποία εδραζόταν αφενός στην ελληνικότητα των αρχαίων Μακεδόνων και της ιστορικής Μακεδονίας και αφετέρου στην ιστορική-όχι οπωσδήποτε βιολογική- καταγωγή τους από τους Μακεδόνες της αρχαιότητας.

Χαρακτηριστική ήταν η κατάσταση στην Αυστραλία, όπου οι ομογενείς είχαν κατορθώσει να καθυστερήσουν επί μακρόν την αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την αυστραλιανή κυβέρνηση, ενώ καθιερώθηκε από τις αυστραλιανές αρχές ο όρος «Macedonian Slav» για τους σκοπιανούς και «Macedonian Slavonic» για τη γλώσσα τους²³. Ο δε Αυστραλός Υπουργός εξωτερικών μετά την αναγνώριση της ΠΓΔΜ από την Κυβέρνηση της Αυστραλίας αφιέρωσε ένα ιδιαίτερα μακροσκελές κείμενο απευθυνόμενο προς τις δύο κοινότητες, προσπαθώντας να τις συμφιλιώσει, λόγω αύξησης της μεταξύ τους έντασης μετά την αναγνώριση, εξηγώντας πολύ αναλυτικά τους λόγους που καθυστέρησαν την αναγνώριση αλλά και τους λόγους που «ανάγκασαν» την Αυστραλία να προβεί σε αυτή²⁴.

Ομοίως και στην Αμερική, οι έλληνες ομογενείς πέτυχαν να υιοθετηθούν αποφάσεις από τις αρχές επιμέρους πολιτειών²⁵, με τις οποίες κατά οξύμωρο τρόπο διακηρυσσόταν η ελληνικότητα των αρχαίων Μακεδόνων καθώς και το γεγονός ότι «οι κάτοικοι της βόρειας Επαρχίας της Ελλάδος είναι οι Έλληνες απόγονοί τους»²⁶.

---

²²Κωφός Ευ., «Η εκκρεμότητα για τη «διαφορά στην ονομασία». Η ελληνική οπτική», Αθήνα-Σκόπια Η επτάχρονη Συμβίωση, Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ.230

²³αν και κατόπιν δικαστικών διεκδικήσεων των Σκοπιανών, ο εθνικός προσδιορισμός αφαιρέθηκε, βλ.Απόφαση Federal Court of Australia, 1650/21-12-1998

²⁴Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996, Ι. Σιδέρης(1996), σελ.223-232, όπου αποτυπώνεται το πραγματικό αδιέξοδο της εξωτερικής πολιτικής μιας τρίτης ουδέτερης χώρας ως προς το μακεδονικό ζήτημα, και ο προβληματισμός που προκαλεί η εξεύρεση αμοιβαία αποδεκτής λύσης αλλά και η ειλικρινής αντιμετώπιση του θέματος με σχεδόν «πατρικό» συγκαταβατικό ύφος.

²⁵Κωφός Ευ., «Η εκκρεμότητα για τη «διαφορά στην ονομασία». Η ελληνική οπτική», Αθήνα-Σκόπια Η επτάχρονη Συμβίωση, Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα, 2003, σελ.233

²⁶“we proclaim that the ancient Macedonians are Hellenes and that the inhabitants of the northern province of Greece, Macedonia, are their Hellenic Descendants; and be it further, Resolved, That the history of Ancient Macedonia has been Hellenic for 3.000 years and continues to be today;” resolution 446

Επομένως, πολύ περισσότερο από την ανάγκη διαφύλαξης της ειρήνης και της ασφάλειας στην περιοχή που ήλκυσε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας, το πολύ βαθύ, εσωτερικό, προσωπικό και ταυτόχρονα συλλογικό πρόβλημα της «διαφοράς για το όνομα» είναι το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των δύο λαών· και φέρει αυτό το ζήτημα τόση υπαρξιακή και συναισθηματική φόρτιση, που καθίσταται εξαιρετικά σύνθετο και δυσεπίλυτο όταν επιχειρείται προσπάθεια πολιτικής ή νομικής προσέγγισής του.

2. Η γέννηση ενός δικαιώματος: self determination

Αναζητώντας τη νομική κατοχύρωση των επιχειρημάτων της σκοπιανής πλευράς θα πρέπει καταρχήν να εξετάσουμε από πού πηγάζει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης-αυτοπροσδιορισμού των λαών και ποιο είναι το περιεχόμενό του ώστε να διαπιστώσουμε αν, πώς και σε ποιο βαθμό δύναται να τύχει εφαρμογής στην περίπτωση των Σκοπίων.

Η έννοια «self determination» έχει δύο διαστάσεις: η μία αφορά τη συμμετοχή ενός λαού στον καθορισμό του πολιτικού καθεστώτος διακυβέρνησής του, και η δεύτερη έχει χαρακτήρα προσδιορισμού της ταυτότητάς του²⁷. Η πρώτη διάσταση είναι η πιο σαφής και ανεπτυγμένη, ενώ η δεύτερη τελεί υπό εξέλιξη στο σύγχρονο διεθνές δίκαιο, συνδεδεμένη κυρίως με τα πολιτιστικά δικαιώματα των λαών²⁸.

Αν και στα θεσμικά κείμενα και οι δύο διαστάσεις εμπεριέχονται στον κοινό όρο "self-determination", στην ελληνική η πρώτη διάσταση περιγράφεται σαφέστερα

---

approved by the Senate of Illinois in its 92nd General Assembly, June 1, 2002
<http://www.hri.org/news/greek/mpab/2002/02-07-08.mpab.html>

²⁷ Ana Filipa Vrdoljak, *Self Determination and Cultural Rights*, Francioni and Scheinin, *Cultural Human Rights*, 2008, Koninklijke, σελ.41, διαθέσιμο στο University of Technology, 2008, Selected Works

²⁸ Ο.π., σελ.42

με τον όρο «αυτοδιάθεση», ενώ η δεύτερη με τον όρο «αυτοπροσδιορισμός». Και οι δύο όροι αναφέρονται, ωστόσο, στο ίδιο δικαίωμα, που προσλαμβάνει διαφορετική έννοια ανάλογα με το εκάστοτε πεδίο εφαρμογής του. Εδώ θα χρησιμοποιηθούν και οι δύο όροι, ανάλογα με την έννοια που αποδίδεται κάθε φορά.

2.1. Νομική βάση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού

«Ένα έθνος άξιο θά πασκίζει πάντα να περιμαζωχτεί σ' ένα κράτος δικό του για να ζήσει και να κυριαρχήσει, όπως κάθε ζωντανός οργανισμός το θέλει»

Ι.Δραγούμης (1903), Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες

Η αυτοδιάθεση-αυτοπροσδιορισμός είναι οπωσδήποτε μία συνεχώς εξελισσόμενη έννοια του διεθνούς δικαίου, που από γενική αρχή πολιτικού χαρακτήρα μεταμορφώθηκε σταδιακά σε νόμιμο δικαίωμα, εγείροντας ταυτόχρονα προβληματισμό ως προς τη μορφή, το εύρος και τα όριά της.

Ήδη από το 1776, στην Αμερικανική Διακήρυξη Ανεξαρτησίας²⁹, καθώς και αργότερα, στη θεωρία της λαϊκής κυριαρχίας της Γαλλικής Επανάστασης³⁰ συναντούμε τα πρώτα σπέρματα αυτής της αρχής.

Κατά το 19^ο και τις αρχές του 20ού αιώνα, η αρχή αυτή διέπει τη γέννηση των εθνών-κρατών: κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να συνιστά ανεξάρτητο κράτος με εθνική ομοιογένεια-δικαιολογητικός λόγος διάλυσης της Ρωσικής, Οθωμανικής και Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας κατά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου³¹. Στη Ρωσική Επανάσταση θα ερμηνευθεί από τον Λένιν και ως μοχλός κοινωνικής δικαιοσύνης και ταξικής πάλης, για να φτάσουμε τελικά στην πανηγυρική διατύπωσή της, το 1918 από τον Πρόεδρο Wilson των Ηνωμένων Πολιτειών, στα «Δεκατέσσερα Σημεία» του, όπου διακήρυξε ότι στο πλαίσιο της εφαρμογής της αρχής της εδαφικής κυριαρχίας πρέπει να λαμβάνονται πλήρως υπ' όψιν τα συμφέροντα των

---

²⁹ Οι άνθρωποι έχουν δικαίωμα στην ελευθερία, δικαίωμα να συμμετέχουν στην άσκηση της κρατικής εξουσίας και συναφώς δικαίωμα να αλλάζουν ή να καταργούν κάποια μορφή διακυβέρνησης που δεν τους εγγυάται αυτή την ελευθερία. Dohering, *The Charter of the United Nations, A Commentary*, Edited by Bruno Simma, Oxford University Press, 1995, σελ.58

³⁰ Ο.π.

³¹ Ο.π., σελ.59

εμπλεκόμενων πληθυσμών³². Η διακήρυξη αυτή σηματοδότησε τη μετέπειτα καθιέρωσή της αρχής της αυτοδιάθεσης χωρίς ωστόσο να συμπεριληφθεί ρητά στο Σύμφωνο της Κοινωνίας των Εθνών.

Μία πρώτη ερμηνεία της αρχής από το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης είχαμε στην περίπτωση των νήσων Άαλαντ (1920), όπου η συγκροτηθείσα από την ΚτΕ Επιτροπή διερεύνησε κατά πόσο είναι συμβατή με το διεθνές δίκαιο η απόσχιση των νήσων από τη φιλανδική κυριαρχία και η ενσωμάτωσή τους στο σουηδικό κράτος, κατόπιν δημοψηφίσματος των κατοίκων τους. Τελικά έκρινε ότι παρόλο που η αρχή της αυτοδιάθεσης ήταν μία σημαντική έννοια της τότε σύγχρονης πολιτικής σκέψης, δεν είχε ενσωματωθεί σε καμία διάταξη του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών και συνεπώς δεν εδύνατο να τύχει εφαρμογής, με την έννοια της ανεξαρτητοποίησης-απόσχισης, ως μη δεσμευτική. Κατέληξε, όμως, ότι τα νησιά θα έμεναν μεν στην κυριαρχία της Φιλανδίας, αλλά υπό καθεστώς ευρείας αυτονομίας.³³

Σταδιακά, η αρχή της αυτοδιάθεσης αποτυπώθηκε στα διεθνή θεσμικά κείμενα και από γενική αρχή του διεθνούς δικαίου μετεξελίχθηκε σε κατοχυρωμένο δικαίωμα, με κύριο στόχο και πεδίο εφαρμογής, στα πρώτα στάδια μορφοποίησής της, την αποαποικιοποίηση.

Η πανηγυρική θεσμική του κατοχύρωση έγινε μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με τη συμπερίληψή του στο πρώτο κίονας άρθρο του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Συγκεκριμένα, στην παράγραφο 2 του άρθρου 1 του Χάρτη προβλέφθηκε ως σκοπός του Οργανισμού η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων *«που θα βασίζονται στο σεβασμό της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών»*.

Δεδομένου ότι στο Χάρτη δεν αποσαφηνίζεται το ακριβές περιεχόμενο του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, αλλά ούτε και το υποκείμενο του δικαιώματος

---

³²Ο.π.

³³ Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, 1995, σελ. 28-29

αυτού, καθώς πουθενά δε συναντούμε τον ορισμό της έννοιας «λαός»³⁴, αρχικά η αυτοδιάθεση προσέλαβε κυρίως χαρακτήρα γενικής αρχής, με πολιτικό και ηθικό περιεχόμενο, η οποία οφείλει να διέπει τη δράση των υποκειμένων του διεθνούς δικαίου. Παράλληλα, η αλληλεξάρτησή της με τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών της προσέδιδε έναν ευέλικτο χαρακτήρα.³⁵

Πάντως, και μόνη η συμπερίληψη της αρχής στο Χάρτη, ακόμη και με τη χροιά γενικής αρχής με πολιτικό-διακηρυκτικό χαρακτήρα, της προσέδωσε νομική βάση, ισχύ και δεσμευτικότητα. Επιπλέον, η εκ νέου αναφορά της στο άρθρο 55 του Χάρτη, επιβεβαίωσε τη διαλεκτική της σχέση με τις ειρηνικές και φιλικές σχέσεις μεταξύ των εθνών και την αλληλεξάρτησή της με την αρχή των ίσων δικαιωμάτων, ενώ έμμεση αναφορά της συναντούμε και στα άρθρα 76 (καθεστώς κηδεμονίας) και 73 (μη αυτόνομα εδάφη) του Χάρτη.

Ακολούθησε ρητή αναφορά στην αυτοδιάθεση, ως δικαίωμα και ως αρχή, σε μια σειρά σημαντικών διεθνών κειμένων, ως εξής:

(1) Διακήρυξη 1514 (XV) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ για τη χορήγηση ανεξαρτησίας στις αποικιακές χώρες και λαούς του 1960³⁶, η οποία αποτέλεσε τη

---

³⁴ Κατόπιν αιτήματος της Coordination Committee ετοιμάσθηκε ένα μνημόνιο που διερεύνησε συγκριτικά τη χρήση των εννοιών «nations» «states» «peoples» εντός του Χάρτη, και κατέληξε ότι ο όρος «λαός» είναι περιεκτικότερος από ατόν του «έθνους» ή του «κράτους» και στη συνήθη χρήση του περιλαμβάνει «κάθε ανθρώπινο ον»: *“No difficulty appears to arise from the use of the word ‘peoples’ which is included in the Technical Committee texts whenever the idea of ‘all mankind’ or ‘all human beings’ is to be emphasized. The word ‘peoples’ thus occurs only in the Preamble, in Article 1, paragraph 2, and in the old Article 58, outlining the purposes of the Economic and Social Council. In both Articles 2 and 58, the word ‘peoples’ is used in connexion with the phrase ‘self-determination of peoples’. This phrase is in such common usage that no other word seems appropriate. The question was raised in the Co-ordination Committee as to whether the juxtaposition of ‘friendly relations among nations’ and ‘self-determination of peoples’ is proper. There appears to be no difficulty in this juxtaposition since ‘nations’ is used in the sense of all political entities, states and non-states, whereas ‘peoples’ refers to groups of human beings who may, or may not, comprise states or nations”*. Aureliu Cristescu, THE RIGHT TO SELF-DETERMINATION HISTORICAL AND CURRENT DEVELOPMENT ON THE BASIS OF UNITED NATIONS INSTRUMENTS, United Nations, 1981, παρ.263

³⁵ Thurer, D., & Burri, T. (2008). Self Determination. *Max Plant Foundation for International Peace and the Rule of Law, Oxford Public International Law, par.8.*

³⁶ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>

βάση της αποαποικιοποίησης, και την υιοθέτηση θεσμών και διαδικασιών, μέσω εκλογών ή δημοψηφισμάτων που αποκρυστάλλωναν την εκάστοτε βούληση του λαού.

(2) Κοινό άρθρο 1 των δύο Διεθνών Συμφώνων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που υπεγράφησαν το 1966 (Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Πολιτικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα³⁷). Το άρθρο αυτό κατέστησε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, συλλογικού χαρακτήρα, και δη προαπαιτούμενο για την απόλαυση όλων των ατομικών δικαιωμάτων.

(3) Διακήρυξη 2625 (XXV) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ που αφορά στις φιλικές σχέσεις και τη συνεργασία μεταξύ των κρατών, του 1970³⁸, η οποία, προέβη σε μια αυθεντική ερμηνεία του δικαιώματος αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με αυτή, *«όλοι οι λαοί έχουν δικαίωμα αυτοδιάθεσης· κατ' εφαρμογή αυτού του δικαιώματος, καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς και εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη»*. Επιπλέον, προέβλεπε ως τρόπους εκδήλωσης του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση την ίδρυση κυρίαρχου και ανεξάρτητου κράτους, την ελεύθερη ένταξή του σε άλλο ανεξάρτητο κράτος, ή την υιοθέτηση άλλου πολιτικού καθεστώτος, εφόσον καθορίζεται ελεύθερα από το λαό. Σε κάθε περίπτωση, κι εδώ τίθεται ένα σαφές όριο, δεν επιτρέπεται στο όνομα του δικαιώματος αυτοδιάθεσης η διάσπαση της ενότητας και εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, αποκλείοντας έτσι δυνατότητα απόσχισης στο όνομα του δικαιώματος αυτοδιάθεσης.

---

³⁷International Covenant on Civil and Political Rights και International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966, <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx> και <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>

³⁸Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations, GA Res 2625 (1970). <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>

Αργότερα, η Τελική πράξη του Ελσίνκι (1975)³⁹, ο Χάρτης των Παρισίων (1990)⁴⁰ αλλά και ο Αφρικανικός Χάρτης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών (1981) επιβεβαίωσαν την καθιέρωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης στη διεθνή έννομη τάξη.

Παράλληλα, μια σειρά διακηρύξεων και ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης και του Συμβουλίου Ασφαλείας⁴¹ καθώς και αποφάσεων του Διεθνούς Δικαστηρίου⁴² αποκρυστάλλωσε τον αληθινό του χαρακτήρα και περιεχόμενο, με σημαντικό σταθμό την υπόθεση του Ανατολικού Τιμόρ, στην οποία κρίθηκε ότι το δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση, όπως περιέχεται στον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ και έχει εξελιχθεί από την πρακτική του, αποτελεί μια από τις σημαντικές αρχές του διεθνούς δικαίου⁴³ και έχει χαρακτήρα *erga omnes*⁴⁴, αποτελεί δηλαδή δικαίωμα που δημιουργεί υποχρεώσεις έναντι του συνόλου της διεθνούς κοινωνίας⁴⁵.

2.2. Περιεχόμενο του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού

Αρχικά, το δικαίωμα αυτοδιάθεσης είχε έναν αποσποικιοκρατικό σκοπό. Για πολλούς μάλιστα θεωρητικούς η άσκηση του εξαντλήθηκε με το πέρας της αποσποικιοποίησης αλλά συνέχισε να αξιοποιείται για καταστάσεις άσχετες με αυτή, τόσο που κάποιες φορές φαίνεται να αναφέρεται από κεκτημένη ταχύτητα⁴⁶.

Ωστόσο, από τη γραμματική διατύπωση της διακήρυξης 2625 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ⁴⁷, προκύπτει μια ευρύτερη διάσταση του δικαιώματος

³⁹ CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE, FINAL ACT, HELSINKI 1975, <http://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>

⁴⁰ CHARTE DE PARIS POUR UNE NOUVELLE EUROPE, PARIS 1990, <https://www.osce.org/fr/mc/39517?download=true>

⁴¹ πχ Ψηφίσματα GA 1755 (XVII) (1962), 2138 (XXI) (1966), 2151 (XXI) (1966) και SC 183(1963), 301 (1971), 384 (1975)

⁴² Υποθέσεις Ναμίμπια (Νοτιοδυτική Αφρική) ICJ Reports, 1971, 31 και Δυτ. Σαχάρας, ICJ Reports, 1975, 31

⁴³ Υπόθεση Ανατολικού Τιμόρ (Πορτογαλία κατά Αυστρίας), ICJ Reports, 1995, 102

⁴⁴ Υπόθεση Ανατολικού Τιμόρ (Πορτογαλία κατά Αυστρίας), ICJ Reports, 1995, 102, 105, 106.

⁴⁵ Συρίγος Α., Το κράτος-Αναγνώριση Κρατών, παρ.210, *Το δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

⁴⁶ Ιωάννου Κρ. «Από τα δικαιώματα των μειονοτήτων στα δικαιώματα των λαών: Η φαινομενολογία των Εθνικισμών στο Σύγχρονο διεθνές δίκαιο», *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

⁴⁷ «...all peoples have the right freely to determine, without external interference, their political status and to pursue their economic, social and cultural development, and every State has the duty to respect this right in accordance with the provisions of the Charter.»

αυτοδιάθεσης, που δεν περιορίζεται στο στενό πλαίσιο της αποαποικιοποίησης, ενώ ως βασικό του περιεχόμενο είναι το δικαίωμα των λαών να καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς αλλά και να προάγουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη.

Ουσιαστικό στοιχείο του δικαιώματος είναι η ελεύθερη και γνήσια έκφραση της θέλησης του λαού, η οποία κατά την πρακτική των Ηνωμένων Εθνών, διαπιστώνεται κυρίως με διενέργεια δημοψηφισμάτων⁴⁸.

Η Διακήρυξη 2625 είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική, προσδιορίζοντας ως τρόπους άσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης τους εξής: (1) δημιουργία ενός κυρίαρχου και ανεξάρτητου κράτους, (2) ελεύθερη ένωση ή ενσωμάτωση με ένα ανεξάρτητο κράτος ή (3) υιοθέτηση οποιουδήποτε πολιτικού καθεστώτος καθορίζεται ελεύθερα από το λαό⁴⁹.

Στην εσωτερική της μορφή, λοιπόν, η αυτοδιάθεση αφορά το δικαίωμα κάθε λαού να επιλέγει τη μορφή διακυβέρνησης που επιθυμεί ενώ ως εξωτερική αυτοδιάθεση νοείται το δικαίωμα κάθε λαού στην ανεξαρτησία του ή στην ελεύθερη ένωσή του με άλλο ανεξάρτητο κράτος.

Πράγματι, η εξωτερική εκδήλωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης είναι και αυτή που έχει προκαλέσει τη μεγαλύτερη συζήτηση και προβληματισμό, κυρίως ως προς την εναρμόνισή της με την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών. Έτσι, προκειμένου να μη μετατραπεί από δικαίωμα των λαών σε όπλο κατά της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών⁵⁰, η άσκησή του δικαιώματος αυτοδιάθεσης υπόκειται στους εξής περιορισμούς:

---

⁴⁸ Aureliu Cristescu, THE RIGHT TO SELF-DETERMINATION HISTORICAL AND CURRENT DEVELOPMENT ON THE BASIS OF UNITED NATIONS INSTRUMENTS, United Nations, 1981, σ.30

⁴⁹ «*The establishment of a sovereign and independent State, the free association or integration with an independent State or the emergence into any other political status freely determined by a people constitute modes of implementing the right of self-determination by that people*»

⁵⁰ «*The various possibilities of interpretation and the consequent uncertainties could in many cases turn the right of peoples to self-determination into a weapon for use against the territorial integrity and political unity of States*» Aureliu Cristescu , ο.π., παρ. 275

α. Δε δύναται να δικαιολογήσει αποσχίσεις, καθώς έναντί του υπερισχύει η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, ενώ, αποσχίσεις εδαφών που έγιναν με παράνομη χρήση βίας δεν αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο. Μόνη περίπτωση όπου η απόσχιση δύναται κατ'εξαιρεση να δικαιολογηθεί, αποτελεί η περίπτωση όπου διαπιστώνεται μαζική και συστηματική παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵¹. Σε αυτό αναφέρεται και η έβδομη παράγραφος της Διακήρυξης 2625 για την αρχή της αυτοδιάθεσης, όπου αναφέρεται καταρχήν η αναγκαιότητα διαφύλαξης της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών, εφόσον όμως τα κράτη αυτά εγγυώνται την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, άνευ διακρίσεων⁵².

β. Δικαίωμα αυτοδιάθεσης δεν αναγνωρίζεται στις μειονότητες, οι οποίες χαίρουν ειδικού καθεστώτος προστασίας και ενίοτε αυτονομίας, και διέπονται από ειδικό θεσμικό πλαίσιο. Είναι χαρακτηριστικό ότι το προσχέδιο της Επιτροπής Βενετίας του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις μειονότητες ρητώς αποκλείει τη δυνατότητα απόσχισής τους⁵³.

Είναι εντυπωσιακό ότι παρόλες τις παραπάνω σαφείς διατυπώσεις ως προς τους περιορισμούς άσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης, το ζήτημα παραμένει υπό συζήτηση. Κι ενώ η διεθνής κοινότητα θα περίμενε στην περίπτωση του Κοσόβου μία ξεκάθαρη θέση του Διεθνούς Δικαστηρίου ως προς τα όρια της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, τις προϋποθέσεις απόσχισης εδάφους από κράτος, την ύπαρξη ή μη κρατικής υπόστασης του Κοσόβου μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, την εγκυρότητα ή μη των αναγνωρίσεων του Κοσόβου από τρίτα Κράτη, και την επιβεβαίωση, εν τέλει, βασικών αρχών του διεθνούς δικαίου, με απογοήτευση βρέθηκε μπροστά σε ένα Δικαστήριο απρόθυμο να τοποθετηθεί σχετικά.

---

⁵¹Περράκης, Στ., σελ.46, Τα δικαιώματα των λαών. Επιχειρηματολογία για νομικές αντιστίξεις και οριοθετήσεις, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

⁵²“*Nothing in the foregoing paragraphs shall be construed as authorizing or encouraging any action which would dismember or impair, totally or in part, the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States conducting themselves in compliance with the principle of equal rights and self-determination of peoples as described above and thus possessed of a government representing the whole people belonging to the territory without distinction as to race, creed or colour.*»

⁵³Μπρεδήμας, Α., Η απόσχιση του Κράτους στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993, σελ.64

Στη γνωμοδότησή του της 22ας Ιουλίου 2010 αναφορικά με τη *Συμβατότητα με το Διεθνές Δίκαιο της μονομερούς Ανακήρυξης της Ανεξαρτησίας του Κοσόβου*⁵⁴ το Δικαστήριο, υπεκφεύγοντας στην πραγματικότητα και καλυπτόμενο πίσω από τη στενή γραμματική διατύπωση του ερωτήματος που τέθηκε ενώπιόν του από τη ΓΣ των ΗΕ⁵⁵, απέφυγε να αγγίξει το ζήτημα των νομικών συνεπειών της ανακήρυξης ανεξαρτησίας: κρατική υπόσταση Κοσόβου και συνέπειες αναγνώρισής του από τρίτα κράτη. Έτσι χάθηκε μια μεγάλη ευκαιρία τοποθέτησής του επί ζητημάτων απόσχισης και εξωτερικής αυτοδιάθεσης.

Είναι, ωστόσο, ενδιαφέρον τόσο το γεγονός ότι η υπόθεση προσέλκυσε το μεγάλο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας⁵⁶, φανερώνοντας την κρισιμότητα των ζητημάτων εξωτερικής αυτοδιάθεσης και απόσχισης, όσο και οι διαμετρικά αντίθετες απόψεις που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας ως προς το δικαίωμα αυτοδιάθεσης. Συγκεκριμένα, η Σερβία επεσήμανε ότι η συστηματική παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το καθεστώς Μιλόσεβιτς, που θα δικαιολογούσε ενδεχομένως απόσχιση, είχε παύσει πριν την ανακήρυξη ανεξαρτησίας⁵⁷.

Επιπλέον, η μεν Κίνα υποστήριξε ότι η άσκηση δικαιώματος αυτοδιάθεσης εξαντλήθηκε στο πλαίσιο της αποαποικιοποίησης⁵⁸, ενώ η Σλοβακία⁵⁹ και η Ρουμανία⁶⁰ υποστήριξαν ότι μετά την αποαποικιοποίηση, δύναται να νοηθεί μόνο η άσκηση του δικαιώματος εσωτερικής αυτοδιάθεσης.

Η Ρωσία, έθεσε τις προϋποθέσεις που η ίδια θεωρούσε νόμιμες για τη θεμελίωση δικαιώματος εξωτερικής αυτοδιάθεσης, φωτογραφίζοντας στην ουσία την

---

⁵⁴ ICJ, *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*, Advisory Opinion rendered on 22 July 2010

⁵⁵ Το ερώτημα διατυπώθηκε ως εξής: «Είναι η μονομερής Ανακήρυξη της Ανεξαρτησίας από τους Προσωρινούς Θεσμούς Αυτοδιοίκησης του Κοσόβου σύμφωνη με το διεθνές δίκαιο;» Ψήφισμα 63/3 της ΓΣ της 8^{ης} Οκτωβρίου 2008.

⁵⁶ Πάνω από 40 κράτη συμμετείχαν στην προφορική και γραπτή διαδικασία ενώπιον του ΔΔ

⁵⁷ Written Comments of Serbia, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15686.pdf>, 140, παρ. 333

⁵⁸ Written Statement of China, 4-5, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15611.pdf>

⁵⁹ Written Statement of Slovakia, παρ. 6, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15626.pdf>

⁶⁰ Written Statement of Romania, παρ. 123, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15616.pdf>

περίπτωση της Κριμαίας: θα πρέπει ο λαός που ασκεί το δικαίωμα αυτοδιάθεσης να προσδιορίζεται στο Σύνταγμα του εμπλεκόμενου κράτους, όπου θα πρέπει επιπλέον να προβλέπεται ρητά η δυνατότητα εξωτερικής αυτοδιάθεσης⁶¹.

Άλλα κράτη παρέμειναν ουδέτερα, η Ελλάδα απούσα.

Συνεπώς, αν η έννοια της αυτοδιάθεσης που σχετίζεται με κάτι από, το έδαφος, ελκύει τόσες αντικρουόμενες απόψεις για την ερμηνεία και την εφαρμογή της, ανάλογα με τα γεωπολιτικά συμφέροντα κάθε κράτους, παρά την ύπαρξη σχετικής νομολογίας και προηγούμενων ρητών ψηφισμάτων από τα όργανα των ΗΕ (βλ. GA RES 2625) που έθεσαν τα όρια εφαρμογής της, πόσο πιο δύσκολη είναι, ελλείψει σαφούς θεσμικού πλαισίου, η υπαγωγή στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης και η χάραξη ορίων σε αυτό, ως προς την επιλογή ονόματος για ένα κράτος, επιλογή που σχετίζεται με έννοιες ασαφείς και άυλες, όπως η ιστορία και ο πολιτισμός των λαών.

2.3. Ο λαός ως υποκείμενο του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού

«Το κράτος χρησιμεύει διά την αυτοσυντηρησίαν της φυλής, που είναι απείρως πολυτιμότερα από την απλήν αυτοσυντηρησίαν του κράτους. Διότι τα κράτη δεν δημιουργούν τίποτε, μόνον συντηρούν και υποβοηθούν, τα έθνη όμως δημιουργούν πολιτισμούς.» Ίων Δραγούμης "Προγραμματικοί πολιτικοί στοχασμοί», Πολιτική Επιθεώρησις, 1916.

Από τον ίδιο το Χάρτη αλλά και τα επιμέρους κείμενα που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, ως υποκείμενο του δικαιώματος ορίζεται ο *λαός*.

Παρότι η έννοια του «λαού» δεν έχει προσδιορισθεί σε κανένα θεσμικό κείμενο, και η οριοθέτησή του είναι εκ των πραγμάτων δυσχερής, τα στοιχεία που λαμβάνονται υπόψη στις περιπτώσεις όπου είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί κατά πόσον ή όχι μια οντότητα αποτελεί *λαό* ικανό να απολαύσει και να ασκήσει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, είναι τα εξής:

(α) Ο όρος «λαός» δηλώνει μια κοινωνική οντότητα που κατέχει μια σαφή ταυτότητα και τα δικά της χαρακτηριστικά

⁶¹ Written Statement of the Russian Federation, παρ.91, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15628.pdf>

(β) Αυτό συνεπάγεται μια σχέση με μια περιοχή, ακόμη και αν τα εν λόγω άτομα έχουν αδικώς απελαθεί από αυτή και τεχνητά αντικατασταθεί από άλλο πληθυσμό

(γ) Τα άτομα δεν πρέπει να συγχέονται με εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, των οποίων η ύπαρξη και τα δικαιώματα αναγνωρίζονται στο άρθρο 27 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁶².

Πρόκειται πάντως για το υποκείμενο ενός συλλογικού δικαιώματος, του πρώτου κατοχυρωμένου συλλογικού δικαιώματος, διακριτού από τα ατομικά δικαιώματα, και ταυτόχρονα απαραίτητου ως βασική προϋπόθεση και εγγύηση για την αποτελεσματική άσκησή τους⁶³. Πάντως, ατομική του άσκηση ή προβολή ατομικής αξίωσης για παραβίασή του δε νοείται⁶⁴.

Ενδιαφέρον αλλά και προβληματισμό προκαλεί η εν τοις πράγμασι απορρόφηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των λαών από τα Κράτη.

Οι περισσότεροι λαοί, ειδικά οι αποικιακοί, είδαν την κρατική υπόσταση ως ύψιστο σκοπό τους. Η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους κατέστη η απόλυτη έκφραση ή συνέπεια του δικαιώματός τους στην αυτοδιάθεση, την αυτονομία και την ευθύνη τους για το ίδιο τους το μέλλον. Αυτή η κυρίαρχη ανεξαρτησία, ωστόσο, δεν είναι δεδομένη από τη στιγμή που επιτυγχάνεται και έπειτα. Θα πρέπει οι λαοί να την υπερασπίζονται συνεχώς. Η αξία της αυτοδιάθεσης των λαών συνέχισε να χρησιμεύει ως αξία που εμπνέει ένα συνεχή αγώνα για την κυρίαρχη ανεξαρτησία τους. Οι αρχές της κυρίαρχης ανεξαρτησίας και της ισότητας των κρατών θεωρείται τρόπος για την προστασία της αυτοδιάθεσης των λαών, που συγκροτήθηκε υπό την μορφή ενός κράτους, έξω από την καταπίεση και τον εξαναγκασμό⁶⁵.

Έτσι, η ίδια η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί ως βάση για την κρατική κυριαρχία. Μπορεί να προσφέρει την ηθική

---

⁶² Aureliu Cristescu, ο.π., παρ.279

⁶³ Ο.π. παρ 692-693 και GA Res 637 (VII),16-12-1952

⁶⁴ Περράκης, Στ.,ο.π., σελ.50.

⁶⁵ Otto Spijkers (2011) *The United Nations, the Evolution of Global Values and International Law, School of Human Rights Research Series*, vol.47, σελ.409

βάση για τις απαιτήσεις όλων των κρατών για την προστασία έναντι ανεπιθύμητων παρεμβολών από άλλα κράτη⁶⁶.

Πρόκειται για την αρχή της «κυρίαρχης ισότητας» μεταξύ των κρατών, της παραγράφου 1 του άρθρου 2 του Χάρτη . Ο όρος αυτός συμπεριελάμβανε πολλαπλές έννοιες: ότι «τα κράτη είναι νομικά ίσα», ότι «απολαμβάνουν τα δικαιώματα που συνδέονται με την πλήρη κυριαρχία τους», ότι «η προσωπικότητα του κράτους είναι σεβαστή, καθώς και η εδαφική ακεραιότητα και η πολιτική του ανεξαρτησία» και ότι «το κράτος θα πρέπει, στο πλαίσιο της διεθνούς τάξης, να τηρεί πιστά τα διεθνή καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του». Αξιοσημείωτο της απροθυμίας των κρατών κατά τη σύνταξη του Χάρτη να συμπεριλάβουν ρητά τις έννοιες αυτές στο Χάρτη είναι η φράση του Rolin, Βέλγου Προέδρου της Επιτροπής, ότι «*αν έχουμε καταφέρει να εκφράσουμε αυτές τις τέσσερις έννοιες σε δύο λέξεις, «κυρίαρχη ισότητα», έχουμε σπάσει το ρεκόρ λακωνικότητας*»⁶⁷.

Έτσι, παραδοσιακά τα κράτη, ως τα κύρια υποκείμενα της διεθνούς σκηνής, έχουν τη δυνατότητα να δρουν ελεύθερα, όχι ως επέκταση της πολύ μεταγενέστερης νομοθεσίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά μάλλον χάριν των βασικών εννοιών της κρατικής κυριαρχίας και της ισότητας των κρατών. Δυνατότητα που στην πράξη περιορίσθηκε από νεότερες αρχές, όπως η απαγόρευση χρήσης βίας εκτός συνόρων ή άλλων πράξεων που συνιστούν παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας κάποιου άλλου κράτους⁶⁸.

Ωστόσο, στις αντιπροσωπευτικές κοινωνίες, όπου η εκάστοτε δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση πηγάζει από το λαό και εκπροσωπεί το λαό, της παραχωρείται θεσμικά από το λαό η πολιτική και νομική άσκηση μέρους των δικαιωμάτων του, μεταξύ αυτών και η άσκηση του συλλογικού δικαιώματος στην αυτοδιάθεση.

Στην ιδανική περίπτωση, το κράτος και ο λαός του είναι ουσιαστικά ένα και το αυτό πράγμα. Σε αυτή την περίπτωση, τουλάχιστον, η αρχή της αυτοδιάθεσης των

---

⁶⁶ Ο.π.

⁶⁷ ο.π.,σελ.365

⁶⁸ Reimer L., *Macedonia :Cultural Right or Cultural Appropriation?*, U.Toronto Fac.L.Ren.359, 1995

λαών και η αρχή της κυριαρχίας ανεξαρτησίας είναι, όπως είπε ο Kooijmans, " *δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος*".⁶⁹

Ωστόσο το πρόβλημα παραμένει τόσο για τις περιπτώσεις που το ίδιο το κράτος παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών όσο και για το μέρος εκείνο της θέλησης του λαού που χάνεται κατά τη διαδρομή από την πρωτογενή του έκφραση στη βάση του μέχρι το σημείο έκφρασής του από τα όργανα του Κράτους ειδικά μάλιστα για τις κοινωνίες που στο σύνολό τους περιλαμβάνουν περισσότερες ομάδες με δικά τους χαρακτηριστικά, περισσότερους, θα λέγαμε, λαούς.

Οπωσδήποτε, πάντως, οι λαοί που έχουν οργανωθεί σε κράτη και είναι φορείς του δικαιώματος αυτοδιάθεσης και ίσων δικαιωμάτων, δεν μπορούν να το στερηθούν επειδή έχουν σχηματίσει ανεξάρτητο κράτος⁷⁰. Αυτό σημαίνει ότι αυτοί οι λαοί έχουν την ευχέρεια να επιλέξουν τους θεσμούς τους, να ρυθμίζουν τις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις τους ελεύθερα, να επιδιώκουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη και να αποφασίζουν για το μέλλον τους, χωρίς ξένες παρεμβάσεις, με βάση την ελεύθερη και γνήσια έκφραση της θέλησής τους. Εξάλλου, σκοπός της άσκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης είναι η επίτευξη της πλήρους κυριαρχίας και πλήρους ανεξαρτησίας και η Διάσκεψη του Σαν Φρανσίσκο θεώρησε αυτό το στοιχείο ως ένα σημαντικό στοιχείο της αρχής της αυτοδιάθεσης⁷¹.

Σημειωτέον ότι τα κράτη, από τη μέχρι σήμερα πρακτική, δε φαίνονται πρόθυμα να αποποιηθούν της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας που τους εμπιστεύονται οι λαοί. Επιπλέον, ειδικότερα στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των κρατών, η αρχή της αυτοδιάθεσης επιβάλλει στα κράτη την *υποχρέωση* να μην εμποδίζουν την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τον πληθυσμό ενός άλλου κράτους, ή να ενεργούν με οποιονδήποτε τρόπο ασυμβίβαστο με την άσκηση του εν λόγω δικαιώματος από τον εν λόγω πληθυσμό⁷².

---

⁶⁹ Otto Spijkers (2011) ο.π., σελ.409

⁷⁰ Aureliu Cristescu ,ο.π. παρ.286

⁷¹ Ο.π.

⁷² Ο.π., παρ.285

3. Η επίκληση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού από τα Σκόπια

«Γιατί να θέλουν και καλά να κοιτάζουν με ξένα μάτια, όταν είναι τόσο εύκολο τα δικά τους μάτια να ανοίξουν ορθάνοιχτα και να κοιτάξουν γύρω; Θάβρουν ό,τι θέλουν, φτάνει να προσέξουν, και, άμα αισθανθούν τα πράγματα που βλέπουν, θα τα εκφράσουν με το πινέλο τους καλύτερα από κάθε ξένο.» Ι.Δραγούμης, (1903) Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες

Από το πρώτο κιάλας άρθρο της Διακήρυξης της 25-01-1991 η Βουλή της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» αναφέρθηκε στο «δικαίωμα του μακεδονικού λαού για αυτοδιάθεση»⁷³, συνδέοντάς το με την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα του «Μακεδονικού Κράτους». Σημειωτέον, ωστόσο, ότι την επιλογή των μελλοντικών συμβόλων του κράτους τη συνέδεσε με την έκφραση κρατικής κυριαρχίας⁷⁴.

Η επίκληση της αρχής αυτοδιάθεσης-αυτοπροσδιορισμού συνεχίστηκε συστηματικά και στα επόμενα διαβήματα της σκοπιανικής πλευράς προς τα θεσμικά όργανα του ΟΗΕ και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Έτσι, στις 3 Ιουλίου 1992, αντιδρώντας στην απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισαβόνας να αναγνωρίσει την ΠΓΔΜ ως ανεξάρτητο κράτος μέσα στα υφιστάμενα σύνορά της «*υπό μια ονομασία που δε θα περιλαμβάνει τον όρο Μακεδονία*»⁷⁵, η Βουλή της ΠΓΔΜ διακήρυξε ότι : «*...σύμφωνα με τα δικαιώματα της αυτοδιάθεσης, η Δημοκρατία της Μακεδονίας είναι μία διεθνής οντότητα με σαφώς καθορισμένη ονομασία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα και ως τέτοια οντότητα είναι ισότιμος νόμιμος διάδοχος της ΣΟΔΓ*».

⁷³Άρθρο 1: «Η διακήρυξη αυτή εκφράζει την κυριαρχία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές για ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα του Μακεδονικού Κράτους, καθώς και του δικαιώματος του μακεδονικού λαού για αυτοδιάθεση, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της απόσχισης», *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.36

⁷⁴Άρθρο 3: «Εκφράζοντας την κυριαρχία της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, η Βουλή της Σ.Δ.Μ. θα ψηφίσει νέο Σύνταγμα με το οποίο, εκτός των άλλων, θα καθορίσει την κοινωνική τάξη και τα μελλοντικά σύμβολα του κράτους της Μακεδονίας», ο.π.

⁷⁵Ο.π, σελ.101

Στις 30 Ιουλίου του ίδιου έτους, ο Πρόεδρος της ΠΓΔΜ Κίρο Γκλιγκόροφ διατύπωνε ότι «*Σύμφωνα με τις αρχές της αυτοδιάθεσης και των ίσων δικαιωμάτων του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, η Βουλή της Δημοκρατίας της Μακεδονίας έχει υιοθετήσει τη διακήρυξη της διεθνούς αναγνώρισης της Δημοκρατίας της Μακεδονίας ως κυρίαρχου και ανεξάρτητου Κράτους. Πριν από αυτή τη διακήρυξη διοργανώθηκε δημοψήφισμα στη Δημοκρατία της Μακεδονίας στις 8 Σεπτεμβρίου 1991 με το οποίο η θέληση των πολιτών για κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος της Μακεδονίας επιβεβαιώθηκε*⁷⁶».

Στο Μνημόνιο της ΠΓΔΜ της 3ης Φεβρουαρίου 1993 για εισδοχή της στον ΟΗΕ, δε συναντούμε επίκληση στην αυτοδιάθεση παρά μόνο αναφορά ότι η αλλαγή της ονομασίας «Δημοκρατία της Μακεδονίας» «*που είναι αντίθετη στη θέληση του λαού*» θα αποσταθεροποιήσει τη χώρα⁷⁷ καθώς θα οδηγήσει σε αφύπνιση και ανεξέλεγκτη αύξηση του εθνικισμού. Το κύριο δε επιχείρημα της ΠΓΔΜ ήταν ότι η χώρα πληρούσε όλα τα κριτήρια για συμμετοχή στον ΟΗΕ τα οποία ορίζονται στο άρθρο 4 του Χάρτη του ΟΗΕ και επομένως η επιβολή επιπλέον όρων από μία τρίτη χώρα ήταν αντίθετη στις διατάξεις του ΟΗΕ ως στερούμενη νομικής βάσης. Στα χρόνια που ακολούθησαν, μέχρι και σήμερα, στα διαβήματα της σκοπιανικής πλευράς συναντούμε άμεσες ή έμμεσες αναφορές στην αυτοδιάθεση⁷⁸.

Είναι, λοιπόν, ενδιαφέρον να εξετάσουμε στην περίπτωση των Σκοπίων, ποιο είναι το περιεχόμενό του δικαιώματος αυτοδιάθεσης-αυτοπροσδιορισμού, από ποιον ασκείται, εάν περιλαμβάνει την επιλογή του ονόματος του κράτους, ή , εάν η άσκησή του εξαντλήθηκε με τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους, κατόπιν εκδήλωσης της βούλησης του λαού, μέσω του διεξαχθέντος δημοψηφίσματος.

---

⁷⁶Ο.π. σελ.106

⁷⁷Ο.π., σελ.143

⁷⁸“The Republic of Macedonia is prepared for a solution that is a reasonable and fair compromise, which shall not touch upon, nor deny our national, cultural and linguistic identity in any way, a solution which shall obtain the legitimacy of the citizens. However, **there is no more sovereign right than the right of self-determination and self-identification, a right cherished by many generations before us**”. address by G. Ivanov, at the General Debate of the 64th Session of the United Nations General Assembly, New York, 25 September, 2009, http://www.un.org/en/ga/64/generaldebate/pdf/MK_en.pdf

3.1. Αυτοπροσδιορισμός και δημιουργία ανεξάρτητου Κράτους

Είναι γεγονός ότι η ΠΓΔΜ σε αντίθεση με τις άλλες Γιουγκοσλαβικές Δημοκρατίες, ανεξαρτητοποιήθηκε από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία ειρηνικά και σχετικά γρήγορα. Έτσι, με την αρχική διακήρυξη της Βουλής της 25ης Ιανουαρίου 1991, διεκδίκησε μεταξύ άλλων, «*το δικαίωμα του μακεδονικού λαού για αυτοδιάθεση (συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος της απόσχισης)*», και κήρυξε τελικά την ανεξαρτησία της στις 17 Σεπτεμβρίου 1991 μετά από δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε στις 8 Σεπτεμβρίου 1991, σύμφωνα με το οποίο το 95 τοις εκατό των ψηφοφόρων τάχθηκαν υπέρ ενός «*κυρίαρχου και ανεξάρτητου Μακεδονικού Κράτους με το δικαίωμα να εισέλθει σε μια μελλοντική ένωση κυρίαρχων κρατών της Γιουγκοσλαβίας*»⁷⁹.

Τον Ιανουάριο του 1992, η ΠΓΔΜ απέσυρε τα μέλη της από το Γιουγκοσλαβικό Κοινοβούλιο και επιτεύχθηκε συμφωνία για την πλήρη αποχώρηση των ενόπλων δυνάμεων των κεντρικών αρχών από τις 15 Απριλίου 1992. Ήδη από τις 26 Μαρτίου του 1992 όλα τα σημεία διέλευσης των συνόρων είχαν παραδοθεί από τον Γιουγκοσλαβικό στρατό στο νεοσύστατο στρατό της ΠΓΔΜ. Οι Διπλωμάτες της ανακλήθηκαν από τις Γιουγκοσλαβικές υπηρεσίες και τον Απρίλιο η Δημοκρατία υιοθέτησε το δικό της νόμισμα (δηνάριο)⁸⁰.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η δημιουργία του κράτους της ΠΓΔΜ, ως μέρος της ανάδυσης των κρατών που προήλθαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, εμφανίζει ιδιαιτερότητες, και υπήρξε έντονος προβληματισμός εάν είχε χαρακτήρα απόσχισης, οπότε και δε θα υπήρχε νόμιμη βάση αναγνώρισής της, ή, αντίθετα, εάν επρόκειτο για μία νόμιμη εκδήλωση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης.

Κι αυτό γιατί παρά το γεγονός ότι το Σύνταγμα της πρώην Ομοσπονδίας προέβλεπε σχετική δυνατότητα, δεν ακολουθήθηκε κάποια συνταγματική διαδικασία

⁷⁹ Αποτελέσματα του Δημοψηφίσματος της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.39

⁸⁰ Craven, M. C. (1995). What's in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood. *Australian Year Book of International Law*, 4, 203-204

σε ομοσπονδιακό επίπεδο για τη διάλυση της Ομοσπονδίας, παρά μόνο σταδιακές και μονομερείς δηλώσεις ανεξαρτησίας τεσσάρων από τα πρώην ομόσπονδα κράτη⁸¹.

Η «Επιτροπή Διαιτησίας της Συνδιάσκεψης για την Ειρήνη στη Γιουγκοσλαβία», γνωστή ως Επιτροπή Badinter, η οποία ανέλαβε το δύσκολο έργο να γνωμοδοτήσει σχετικά, αποφεύγοντας να εξετάσει μία προς μία τις δηλώσεις ανεξαρτησίας και διαπιστώνοντας ότι τα συνθετικά στοιχεία της Ομοσπονδίας δε διέθεταν πια αποτελεσματική εξουσία, ενώ οι τέσσερις δημοκρατίες είχαν εκφράσει τη βούληση ανεξαρτητοποίησής τους, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας βρίσκεται σε μία διαδικασία διάλυσης»⁸², αποφεύγοντας να εξετάσει τυχόν απόσχιση ή μη, και ανοίγοντας έτσι το δρόμο της αναγνώρισης των επιμέρους κρατών.

Σε κάθε περίπτωση, είτε οι ανεξαρτητοποιήσεις των Κρατών της πρώην Γιουγκοσλαβίας θεωρηθούν γνήσια έκφραση του δικαιώματος των λαών για αυτοδιάθεση, είτε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης χρησιμοποιήθηκε εκ των υστέρων για να δικαιολογήσει την πολιτική απόφαση αναδιανομής ισχύος στην περιοχή, η ιδιαιτερότητα της κατάστασης και η ταυτόχρονη εκδήλωση των ανεξαρτητοποιήσεων, τις «ενέδωσε με μανδύα νομιμότητας» και πάντως τις κράτησε οριακά πίσω από τη θολή διαχωριστική γραμμή της απόσχισης.

Μπορεί, λοιπόν, να ειπωθεί ότι, στο μέτρο που η αρχή της αυτοδιάθεσης βρήκε πεδίο εφαρμογής στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, έτυχε εφαρμογής και στην ανεξαρτητοποίηση της ΠΓΔΜ, επί τη βάση της ελεύθερης έκφρασης της βούλησης του λαού για ανεξαρτησία.

3.2. Αυτοπροσδιορισμός και επιλογή ονόματος Κράτους

Αν υποθέσουμε ότι με τη δημιουργία του κράτους και την πολιτειακή του οργάνωση εξαντλήθηκε η άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης από τον λαό της

---

⁸¹Λίνος-Αλέξανδρος Σισλιάνος. (1994). Το πρόβλημα της αναγνώρισης των πρώην ομόσπονδων κρατών της Γιουγκοσλαβίας. In Λ.-Α. Α. Λ.Διβάνη, *Διεθνείς κρίσεις και παρέμβαση της διεθνούς οργανώσεως, Περσικός Κόλπος και τέως Γιουγκοσλαβία* (pp. 324-348). Αντ.Ν.Σάκκουλας., σελ.329

⁸²Ο.π. , σελ.331

ΠΓΔΜ ως προς την παραδοσιακή του έννοια, απομένει να δούμε αν η επιλογή ονόματος για το κράτος αυτό αποτελεί μία επιπλέον έκφραση του ίδιου δικαιώματος.

Η αλήθεια είναι ότι, ενώ στην αρχική διακήρυξη ανεξαρτησίας, η επιλογή των συμβόλων του Κράτους συνδέθηκε όπως είδαμε με την κρατική κυριαρχία και όχι με το δικαίωμα αυτοδιάθεσης⁸³, έκτοτε ο ισχυρισμός των Σκοπίων κινείται και στα δύο επίπεδα, με το κέντρο των επιχειρημάτων να έγκειται στο εξής: ο λαός της ΠΓΔΜ επιθυμεί με το όνομα «Μακεδονία» να εκφράσει την ταυτότητά του όπως πιστεύει ότι αυτή προκύπτει μέσα από την ιστορία του και συνδέεται με την πολιτιστική του κληρονομιά, και ότι το όνομα «Μακεδονία» δεν μπορεί να αλλάξει διότι αντικατοπτρίζει την εθνική ταυτότητα των κατοίκων του⁸⁴.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα ονόματα των κρατών τα οποία προσδιορίζουν καταρχήν μια γεωγραφική περιοχή υποδηλώνουν την ταυτότητα του κατόχου της, κι επηρεάζουν πολλούς τομείς της ζωής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, όπως τις συναλλαγές, το εμπόριο, την ασφάλεια, τη χαρτογραφία, τη ναυσιπλοΐα, τον τουρισμό και κάθε είδους μορφές επικοινωνίας⁸⁵. Όπως μάλιστα αναφέρεται, «το όνομα του κράτους είναι το καταφύγιο της κυριαρχίας του»⁸⁶.

Η περίπτωση, ασφαλώς, που το κράτος επιλέγει ένα όνομα δηλωτικό της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων του δεν είναι άγνωστη. Μάλλον είναι η συνηθέστερη περίπτωση μετά τη δημιουργία των εθνών-κρατών το όνομα ενός κράτους να υποδηλώνει την εθνική ταυτότητα του κυρίαρχου μιας γεωγραφικής περιοχής λαού⁸⁷.

---

⁸³ Βλ.σημ.24-25

⁸⁴ «Το όνομά μας είναι η ταυτότητα του έθνους, το πιο ευαίσθητο εθνικό θέμα, είναι θέμα αξιοπρέπειας και προϋπόθεση για την ύπαρξη και την ανάπτυξη μας», δήλωση Προέδρου ΠΓΔΜ Μπόρις Τραϊκόφσκι, , «Αναταράξεις στην ΠΓΔΜ για το όνομα», *Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*, 14-02-2001

⁸⁵ Ζάικος, Ν., *Οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας από την άποψη του διεθνούς δικαίου*, στο Η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδας-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο, εκδ.Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008, σελ.275

⁸⁶ Quenedec J-P, "Conclusions" L' Etat souverain à l' aube du XXIe siècle, Colloque de Nancy de la SFDI (3,4,5, Juin 1993), σελ..307, όπως παρατίθεται από τον Savadogo, "Sur le contentieux entre la Grèce et la Macédoine", *Revue de Droit International et de Legislation Comparée* LXXIV (1997), σελ. 256

⁸⁷ Ο.π., σελ.265

Δε συμβαίνει, ωστόσο, πάντοτε η επιλογή ονόματος να υποδηλώνει την εθνικότητα των πολιτών του. Στο *Δελτίο Ορολογίας των Ηνωμένων Εθνών-Ονόματα Χωρών*⁸⁸, τον κατάλογο των ονομάτων των κρατών-μελών των ΗΕ στην επίσημη και την απλή εκδοχή τους, συναντούμε πληθώρα ονομάτων, που άλλοτε προσδιορίζουν το πολίτευμα του κράτους, πχ. «Βασίλειο του Μπαχρέιν» ή «Λαϊκή δημοκρατία του Μπαγκλαντές» άλλοτε περιέχουν γεωγραφικούς όρους, πχ «Κεντροαφρικανική Δημοκρατία», «Ισημερινός», «Νίγηρας», άλλοτε θρησκευτικούς, πχ «Ισλαμική Δημοκρατία του Αφγανιστάν», ή ακόμη προέρχονται από τα ονόματα των ιδρυτών τους, πχ «Βολιβία» από τον πρώτο της πρόεδρο Simon Bolivar.

Ανεξάρτητα πάντως από τα παραπάνω, είναι ευνόητο ότι το όνομα του κράτους παραπέμπει συνήθως στην εθνική ταυτότητα των πολιτών του. Μια τέτοια ρητή αποτύπωση συναντούμε στο Σύνταγμα των Φιλιππίνων:

«Το Κογκρέσο μπορεί, με νόμο, να υιοθετήσει ένα νέο όνομα για τη χώρα [...] το οποίο θα αντικατοπτρίζει και θα συμβολίζει τα ιδεώδη, την ιστορία και τις παραδόσεις του λαού. Ο νόμος αυτός θα έχει αποτέλεσμα μόνο με την επικύρωσή του από το λαό σε εθνικό δημοψήφισμα»⁸⁹

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η αλλαγή ονόματος ενός κράτους δε συνεπάγεται οπωσδήποτε και μεταβολή της ταυτότητάς του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αλλαγή ονόματος του κράτους των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων σε Γιουγκοσλαβία το 1929⁹⁰, οπότε το νέο κράτος διαδέχτηκε το παλιό όσον αφορά τις διεθνείς δεσμεύσεις του.

Πώς ακριβώς, όμως, η επιλογή του ονόματος του κράτους, ως προσδιοριστικό στοιχείο της εθνικότητας των κατοίκων του, δύναται να συνδέεται με το δικαίωμα αυτοδιάθεσης-αυτοπροσδιορισμού;

⁸⁸ UNGEGN List of Country Names http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEgn/docs/26th-gegn-docs/WP/WP54_UNGEgn%20WG%20Country%20Names%20Document%202011.pdf

⁸⁹

<http://www.constitututions.org/document/Philippines>, Άρθρο 16, Τμήμα II, Ζάικος Ν., Η αλλαγή του ονόματος του κράτους στο διεθνές δίκαιο, *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Επιμ. Στ.Περράκης, Ι.Σιδέρης 2009, σελ.60

Η επιλογή ονόματος και συμβόλων για ένα κράτος μόνο έμμεσα μπορεί να συνδεθεί με το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού, καθώς δεν αφορά το δικαίωμα ενός λαού να «καθορίζει ελεύθερα το πολιτικό του καθεστώς, χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις» αλλά τα μέσα που επιλέγει για την εκπροσώπησή του (self representation)⁹¹, και αυτό από κάποιους θεωρείται ως μια από τις ουσιαστικές διαστάσεις του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού⁹² Για άλλους, πρόκειται για ένα «εγγενές» δικαίωμα που η ύπαρξή του δε χρήζει περαιτέρω νομικής διερεύνησης⁹³, καθώς η ίδια η έννοια του αυτοπροσδιορισμού εμπεριέχει την παραδοχή ότι, αν μη τι άλλο, οι λαοί μπορούν ελεύθερα να επιλέγουν τη δική τους ταυτότητα κι επομένως το συλλογικό τους όνομα.⁹⁴

Κατά μία έννοια, επίσης,, η επιλογή ενός ονόματος που υποδηλώνει εθνική καταγωγή συνδέεται με το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού και μέσω άλλης οδού, του πολιτισμικού αυτοπροσδιορισμού.

Κι αυτό διότι το «έθνος» δηλώνει πέραν του πολιτικού, έναν πολιτισμικό δεσμό, ο οποίος ενώνει σε μια μοναδική πολιτική κοινότητα όλους όσους μοιράζονται μια ιστορική κουλτούρα και μια πατρίδα. Σύμφωνα με τον Anthony D. Smith, τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας είναι τα εξής:

1. Μια ιστορική εδαφική επικράτεια-μια πατρίδα
2. Κοινοί μύθοι και κοινές ιστορικές μνήμες
3. Μια κοινή, μαζική δημόσια κουλτούρα
4. Κοινά νομικά δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλα τα μέλη
5. Κοινή οικονομία και ελευθερία μετακίνησης εντός της επικράτειας⁹⁵

---

⁹¹ Ioannidis M., Naming a State, Disputing over Symbols of Statehood at the Example of Macedonia, ", Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 14, 2010,p.549

⁹² Ο.π.

⁹³ «...a proposal which would include a peoples' or a community's right to create and develop its own culture is hardly a radical concept. Its existence is almost intuitive;» Reimer L., Macedonia :Cultural Right or Cultural Appropriation?, U.Toronto Fac.L.Ren.359, 1995

⁹⁴ Ο.π.

⁹⁵ Anthony D. Smith, *National Identity*,1991 μετάφραση Εύα Πέππα, Εκδ.Οδυσσέας, 2000, σελ.30-31

Κατ' επέκταση, τα έθνη δε συγκροτούνται απαραίτητα βάσει γραμμών βιολογικής καταγωγής, αλλά κυρίως από την αίσθηση της συνέχειας, της κοινής μνήμης και του συλλογικού πεπρωμένου, δηλαδή βάσει γραμμών *πολιτισμικής* συγγένειας, οι οποίες ενσωματώνονται στους ιδιαίτερους μύθους, τις μνήμες, τα σύμβολα και τις αξίες⁹⁶. Η χρήση κοινών συμβόλων υπενθυμίζει στα μέλη την κοινή κληρονομιά και την πολιτισμική τους συγγένεια, ενώ η αίσθηση της εθνικής ταυτότητας παρέχει ένα αποτελεσματικό μέσο για τον προσδιορισμό και την τοποθέτηση του ατομικού εαυτού στον κόσμο.⁹⁷

Επομένως, η εθνική ταυτότητα περιλαμβάνει μέσα της την πολιτισμική ταυτότητα ενός λαού. Θα πρέπει λοιπόν να εξετάσουμε εάν η επιλογή και ανάπτυξη εθνικής-πολιτισμικής ταυτότητας δύναται να αντικατοπτρίζεται στο όνομα ενός κράτους ως πτυχή του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού.

Ας σημειωθεί εδώ ότι ενώ η αρχή της αυτοδιάθεσης είναι αρκετά ξεκάθαρη όσον αφορά το πολιτικό της περιεχόμενο, καθώς, όπως είδαμε, η ανάγκη που υπηρετούσε καταρχήν ήταν η απαλλαγή των λαών από την αποικιοκρατία, η υιοθέτηση πολιτικού καθεστώτος επιλογής τους και η κυριαρχία τους επί των πλουτοπαραγωγικών τους πηγών, αντίθετα, η πολιτιστική της διάσταση δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένη στη θεωρία του διεθνούς δικαίου.

Καταρχήν, όμως, η συμπερίληψη του κοινού άρθρου 1 σταδίου Διεθνή Σύμφωνα για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα⁹⁸, συνδέει σαφώς το δικαίωμα αυτοδιάθεσης και με τα πολιτιστικά δικαιώματα:

*«Όλοι οι λαοί έχουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με το δικαίωμα αυτό καθορίζουν ελεύθερα το **πολιτικό** καθεστώς τους και εξασφαλίζουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και **πολιτιστική** τους ανάπτυξη».*

Ήδη από την αποαποικιοποίηση οι λαοί δεν απαλλάχθηκαν μόνο από την ξένη πολιτική και οικονομική επιβολή. Μαζί με τον πολιτικό τους αυτοκαθορισμό και την

---

⁹⁶Ο.π, σελ.26

⁹⁷Ο.π. σελ.34

⁹⁸Βλ.υποσ.40

κυριαρχία τους επί των πλουτοπαραγωγικών πηγών, κέρδισαν και την πολιτιστική τους ελευθερία και ανεξαρτησία, ώστε να μπορούν να αναπτύσσουν τη δική τους ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα.

Η Διακήρυξη των Αρχών της Διεθνούς Πολιτιστικής Συνεργασίας, από τη Γενική Διάσκεψη της UNESCO στις 4 Νοεμβρίου του 1966⁹⁹, περιέχει την πρώτη διατύπωση ορισμένων αρχών που αφορούν το δικαίωμα των λαών να επιλέγουν το πολιτιστικό τους σύστημα και να ακολουθούν ελεύθερα την πολιτιστική τους ανάπτυξη, οι οποίες λίγο αργότερα αποκρυσταλλώθηκαν στο ψήφισμα 3148 (XXVIII) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ της 14ης Δεκεμβρίου του 1973, με τίτλο «Διατήρηση και περαιτέρω ανάπτυξη των πολιτιστικών αξιών».

Με τις αρχές αυτές επιβεβαιώθηκε το κυριαρχικό δικαίωμα κάθε κράτους να διαμορφώνει και να εφαρμόζει, σύμφωνα με τους δικούς του όρους και εθνικές απαιτήσεις, τις πολιτικές και τα μέτρα που συμβάλλουν στην ενίσχυση των πολιτιστικών αξιών και της εθνικής του κληρονομιάς. Τόνισε δε ότι *η αξία και η αξιοπρέπεια του κάθε πολιτισμού, καθώς και η ικανότητα να διατηρήσει και να αναπτύξει τον διακριτό του χαρακτήρα είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα όλων των χωρών και των λαών*. Τέλος, εξέφρασε την πεποίθηση ότι όλα τα απαραίτητα μέτρα πρέπει να ληφθούν προς την κατεύθυνση της διατήρησης, εμπλουτισμού και την περαιτέρω ανάπτυξη των εθνικών πολιτισμών και τρόπων ζωής¹⁰⁰.

Η νεότερη Διακήρυξη της Ουνέσκο για την Πολιτιστική Ποικιλομορφία (2001) ανέδειξε περαιτέρω την πολιτιστική πολυμορφία στο επίπεδο της "κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας", "*τόσο απαραίτητη για την ανθρωπότητα όσο και η βιοποικιλότητα για τη φύση*"¹⁰¹ και κατέστησε την υπεράσπισή της ηθική επιταγή, άρρηκτα συνδεδεμένη με το σεβασμό για την αξιοπρέπεια του ατόμου¹⁰². Παράλληλα, έδωσε έμφαση στα πολιτιστικά δικαιώματα ως περιβάλλον ενδυνάμωσης της πολιτιστικής ποικιλομορφίας, σημειώνοντας ότι «όλοι οι άνθρωποι

⁹⁹ http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

¹⁰⁰ Aureliu Cristescu, ο.π., παρ.87, σελ.15

¹⁰¹ Οικουμενική Διακήρυξη της Ουνέσκο για την Πολιτιστική Ποικιλομορφία, η οποία υιοθετήθηκε κατά την 31η Σύνοδο της Γενικής Διάσκεψης της UNESCO στο Παρίσι, την 02 Νοεμβρίου 2001, Άρθρο 1

¹⁰² Ο.π. Άρθρο 4

έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν στην πολιτιστική ζωή της επιλογής τους και να ασκούν τις δικές τους πολιτιστικές πρακτικές, υπό τον όρο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών».¹⁰³

Επομένως από τα πρώτα βήματά του το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού είχε αναμφίβολα μέσα του την έννοια του καθορισμού και ανάπτυξης της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας των λαών.

Η επιλογή, όμως, ονόματος για το Κράτος της ΠΓΔΜ, αποτελεί σαφή προέκταση αυτού του δικαιώματος;

Από αυτή καθεαυτή τη διατύπωση των θεσμικών κειμένων, και κυρίως των δύο Διεθνών Συμβάσεων του 1966 για τα Ανθρώπινα δικαιώματα, προφανώς και δε συνάγεται αυτόματα η συμπερίληψη στο δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού της επιλογής ονόματος ενός κράτους.

Θα μπορούσε, όμως, να συναχθεί, με μία ερμηνευτική θεώρηση της έννοιας «πολιτιστική ανάπτυξη» του κοινού άρθρου 1, ότι, σιωπηρά τουλάχιστον, εντός του αυτοπροσδιορισμού μπορεί να θεωρηθεί ότι βρίσκεται και η παραδοχή ότι οι λαοί μπορούν να αναπτύσσουν ελεύθερα τις δικές τους μορφές πολιτισμού και ταυτότητας. Ακολουθώντας, μπορούν να προσδιορίσουν το περιεχόμενο αυτού του πολιτισμού και της ταυτότητάς τους, συμπεριλαμβανομένου και ενός συλλογικού τους ονόματος¹⁰⁴.

3.3. Ποιον «λαό» προσδιορίζει το όνομα της ΠΓΔΜ?

Αν, σύμφωνα με όσα προεκτέθησαν, η επιλογή του ονόματος ενός κράτους αντικατοπτρίζει την εθνική και πολιτισμική ταυτότητα ενός λαού, και συνεπώς δεχτούμε ότι αποτελεί προέκταση και έκφραση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού, στην περίπτωση των Σκοπίων θα πρέπει επιπλέον να

---

¹⁰³ Ο.π. Άρθρο 5, η έμφαση προστέθηκε

¹⁰⁴ Reimer L., *Macedonia :Cultural Right or Cultural Appropriation?*, *U.Toronto Fac.L.Rev.*359, 1995

εξετάσουμε ποια είναι εκείνη η ομάδα ανθρώπων που αποτελούν το «λαό» που είναι ο φορέας αυτού του δικαιώματος.

Ασφαλώς η πλειοψηφία εκείνη των Σκοπιανών που έχουν κοινή «μακεδονική» εθνική συνείδηση-είτε αυθόρμητα διαμορφωθείσα είτε «κατασκευασθείσα»- και ως εκ τούτου επιθυμούν αυτή να εκφραστεί μέσω του ονόματος του κράτους τους συνιστούν μια κοινωνική οντότητα που κατέχει μια σαφή ταυτότητα και τα δικά της χαρακτηριστικά και συνδέεται με μια περιοχή. Μπορεί, λοιπόν, αυτός ο λαός, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, να καλλιεργεί την πολιτιστική του ταυτότητα, να την αναπτύσσει και να αυτοπροσδιορίζεται όπως επιθυμεί.

Είναι, όμως, το κράτος των Σκοπίων ένα κράτος εθνικά συμπαγές, ώστε να δύναται να υποστηριχθεί ότι ο όρος «μακεδονικός» εκφράζει την εθνική ταυτότητα των πολιτών του;

Καταρχήν, μια δημοκρατία ενός πρώην ομόσπονδου κράτους που το προηγούμενό της όνομα ήταν «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Μακεδονίας», ήταν επόμενο, μετά τη διάλυση της Ομοσπονδίας να απωλέσει τον πρώτο της προσδιορισμό και να αποκαλείται πλέον, απλά, «Δημοκρατία της Μακεδονίας», ωστόσο δεν είναι αυτονόητο ότι αυτό αντικατόπτριζε εξαρχής τη «μακεδονική» εθνική καταγωγή των κατοίκων της, ή αποτελούσε απλώς ένα γεωγραφικό προσδιορισμό.

Όταν οι κάτοικοι της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στο δημοψήφισμα της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991 ψήφισαν υπέρ ενός «κυρίαρχου και ανεξάρτητου μακεδονικού κράτους με δικαίωμα να εισέλθει σε μια μελλοντική ένωση κυρίαρχων κρατών της Γιουγκοσλαβίας», δεν είναι βέβαιο ότι τότε εκφραζόταν η συνολική βούληση του λαού των Σκοπίων για εθνική ανεξαρτησία.

Κι αυτό επειδή στο 95% των πολιτών που ψήφισαν υπέρ της ανεξαρτητοποίησης, δε συμπεριλαμβανόταν ο αλβανικός πληθυσμός της χώρας, ο οποίος απείχε από το δημοψήφισμα, εκφράζοντας τη δυσαρέσκειά του τόσο σε ενδεχόμενη μελλοντική υπαγωγή του κράτους σε νέα ένωση κρατών της

Γιουγκοσλαβίας όσο και στην αποτυχία των πολιτικών κομμάτων να προσδιορίσουν το νομικό status του αλβανικού πληθυσμού της χώρας στο νέο κράτος¹⁰⁵.

Επίσης, τα αλβανικά κόμματα απέρριπταν το Σύνταγμα του 1991 επειδή περιέγραφε τους Αλβανούς ως μειονότητα και όχι ως συγκυρίαρχο έθνος, διεκδικούσαν δε, αν όχι οπωσδήποτε εδαφική, πάντως πολιτική αυτονομία εντός του κράτους της ΠΓΔΜ.

Το «αγκάθι» του Συντάγματος ήταν το Προοίμιό του όπου αναφερόταν ακριβώς ότι η «Δημοκρατία της Μακεδονίας» ήταν το εθνικό κράτος του «μακεδονικού λαού». Ενώ, λοιπόν, οι σλαβοσκοπιανοί θεωρούσαν τη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» δικό τους κράτος εντός του οποίου αναγνωρίζονται ίσα δικαιώματα σε όλες τις εθνικές-εθνοτικές ομάδες, οι Αλβανοί επίμονα διεκδικούσαν την αναγνώριση δύο κυρίαρχων εθνών στο ίδιο κράτος.

Πράγματι, το κράτος των Σκοπίων κάθε άλλο παρά εθνική ομοιογένεια παρουσιάζει. Βάσει της απογραφής του πληθυσμού της π. Γιουγκοσλαβίας, το 1981 στην ΠΓΔΜ κατοικούσαν 67% σλαβοσκοπιανοί, 20% Αλβανοί και 5% Τούρκοι¹⁰⁶, ενώ σύμφωνα με την πιο πρόσφατη επίσημη απογραφή του 2002¹⁰⁷ από το συνολικό πληθυσμό της χώρας το 25,2% είναι Αλβανοί¹⁰⁸, περίπου 3% Τούρκοι και περίπου 3% Ρομά, ποσοστά που εκτιμάται ότι σήμερα είναι ακόμη πιο υψηλά, λόγω της δημογραφικής αύξησης του αλβανικού στοιχείου, με εκτιμήσεις ότι στο μέλλον θα αποτελούν ακόμη και την πλειοψηφία στην ΠΓΔΜ¹⁰⁹.

---

¹⁰⁵ Ακριβούλης Δ., *Πολιτικές Πτυχές της Περιφερειακής «Από-βαλκανιοποίησης» και Ενταξιακής Πορείας της ΠΓΔΜ: Η Συμφωνία της Οχρίδας και η εξαγωγή Δυτικών Μοντέλων πολυπολιτισμικότητας στην ΠΓΔΜ, στο: Η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδα-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008 σελ.22

¹⁰⁶ P.Lendvai, Yugoslavia without Yugoslavs: the roots of the crisis, *International Affairs*, 67, 2 (1991) σ.251-256

¹⁰⁷ Ο συνολικός πληθυσμός της χώρας ήταν 2.022.547 άτομα, των οποίων η εθνικότητα κατανέμεται ως εξής: 1.297.981 ή το 64% είναι "Σλαβομακεδόνες" 509.083 ή 25,2% είναι Αλβανοί, 77.959 ή 3,9 % είναι Τούρκοι 53.879 ή 2,7% είναι Ρομά, 35.939 ή 1,8% είναι Σέρβοι 17.018 ή 0,8% είναι Βόσνιοι, 9.695 ή 0,5% είναι Βλάχοι και οι υπόλοιποι 20.993 δεν ανήκουν σε καμία από τις προηγούμενες κατηγορίες. Πηγή: http://www.stat.gov.mk/pdf/kniga_13.pdf

¹⁰⁸ Σύμφωνα με τους υπερβολικούς αλβανικούς αριθμούς οι αλβανοί ανέρχονται στο 35-40%

¹⁰⁹ Μπρεδήμας Α., ο.π.,σελ.34

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων παρέμειναν τεταμένες κατά τη δεκαετία του 1990, με αποκορύφωση τη σύρραξη στο Tettono το 2001, της οποίας κεντρικό ερώτημα ήταν το εξής: «Σε ποιον ανήκει το Κράτος;»¹¹⁰

Οι συγκρούσεις που ακολούθησαν οδήγησαν τελικά στη Συμφωνία-Πλαίσιο του 2001, γνωστή ως "Συμφωνία της Οχρίδας"¹¹¹, στο παράρτημα Α της οποίας συμπεριλήφθηκαν μια σειρά από συμφωνηθείσες συνταγματικές τροποποιήσεις.

Σύμφωνα με αυτές, το προοίμιο του Συντάγματος θα έπρεπε να διακηρύσσει ότι το κράτος ανήκει σε όλους τους πολίτες του. Στο νέο Σύνταγμα δεν αναφέρονται πια οι φράσεις «μακεδονικός λαός», «εθνικότητες» και «μειονότητες». Αντίθετα γίνονται αναφορές σε «πλειοψηφικό πληθυσμό», «κοινότητες» και «μη πλειοψηφικές κοινότητες». Επιπλέον, αναγνωρίζεται και η αλβανική γλώσσα ως επίσημη γλώσσα του κράτους, παρόλο που η «σλαβομακεδονική» παραμένει η κύρια επίσημη γλώσσα για τις διεθνείς σχέσεις, ενώ εξασφαλίζεται η ίση αντιπροσώπευση των Αλβανών στη δημόσια διοίκηση.¹¹²

Επομένως, στην ΠΓΔΜ, ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού είναι αλβανικής εθνικής συνείδησης, σε τόσο μεγάλο ποσοστό που αποτελεί μάλλον ένα δεύτερο έθνος στο ίδιο κράτος παρά εθνική μειονότητα.

Ας σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις πολυεθνικών κρατών, η εθνική ταυτότητα εκφράζεται με ενιαίο τρόπο για όλους τους κατοίκους μόνο όταν έχουν επιτελεσθεί επί μακρόν διεργασίες που ενοποιούν στο πολιτικό επίπεδο την εθνική ταυτότητα, όπως οι ΗΠΑ ή η Ελβετία, που, κάτω από την ενιαία εθνική ταυτότητα περιλαμβάνουν τις επιμέρους εθνοτικές ταυτότητες των κατοίκων τους¹¹³.

---

¹¹⁰ Ακριβούλης Δ., ο.π, σελ. 26

¹¹¹ http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf

¹¹² Ο.π., σελ.28-31

¹¹³ Μπρεδήμας Α., Τα προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδα-ΠΓΔΜ και το Διεθνές Δίκαιο: Η ονομασία, η εθνική ταυτότητα, η μειονότητα στην Ελλάδα, *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Επιμ. Στ.περράκης, Ι.Σιδέρης 2009, σελ.35-36

Αντίθετα, σε περιπτώσεις όπως για παράδειγμα η Κύπρος όπου συνυπάρχουν δύο διαφορετικές εθνότητες με συγκρουσιακές καταστάσεις μεταξύ τους, δεν είναι δυνατό να μιλάμε για ενιαία εθνική ταυτότητα¹¹⁴.

Επομένως, ακόμη κι αν γίνει δεκτό ότι η επιλογή ονόματος ενός κράτους είναι έκφραση της αρχής της αυτοδιάθεσης/αυτοπροσδιορισμού του λαού του, (κι επομένως καλύπτεται το δεύτερο συνθετικό «-προσδιορισμός» της έννοιας «αυτοπροσδιορισμός»), στην περίπτωση της ΠΓΔΜ, όταν μιλάμε για το όνομα του κράτους δεν είναι σαφές ποιο ακριβώς προσδιορίζονται ως «Μακεδόνες» (και εμπεριέχονται στο πρώτο συνθετικό: «αυτο-»), καθότι το όνομα «μακεδονικός» μάλλον περιορίζεται στο να εκφράσει την κοινή ιθαγένεια των εκεί κατοίκων και όχι την εθνική τους καταγωγή.

4.Οι περιορισμοί του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού στην περίπτωση των Σκοπίων

4.1. Σύγκρουση δικαιώματος προσδιορισμού με άλλα δικαιώματα

4.1.1. Αυτοπροσδιορισμός Σκοπιανών vs Αυτοπροσδιορισμός Ελλήνων

«Δε φτάνει όμως να είναι ένα έθνος πολιτισμένο, πρέπει κιόλα να είναι πολιτισμένο απτο δικό του πολιτισμό...Είναι έθνη που δεν μπορούν να δημιουργήσουν πολιτισμούς παρά μόνο δέχονται ξενοφερμένους και τους διαστρέφουν κατά το φυσικό τους» Ι.Δραγούμης, (1903) Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες

Ο επόμενος προβληματισμός αφορά αυτή καθαυτή τη βάση του αυτοπροσδιορισμού των Σκοπιανών, δηλαδή την ουσία της «διαφοράς για το όνομα», το πολιτισμικό περιεχόμενο του αυτοπροσδιορισμού τους.

---

¹¹⁴ Ο.π.

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, κάθε έθνος προτρέπεται από τη διεθνή κοινωνία και τα θεσμικά κείμενα προστασίας δικαιωμάτων να προβάλλει και να καλλιεργεί τη δική του ταυτότητα και τα σύμβολα και ονόματα που χρησιμοποιεί να αντικατοπτρίζουν *τα δικά του ιδιαίτερα* χαρακτηριστικά.

Στην περίπτωση των Σκοπίων, το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού είναι προβληματικό ήδη από τη βάση του. Γιατί, αν δεχτούμε ότι η λέξη «Μακεδόνας» εκφράζει την εθνική συνείδηση των κατοίκων του κράτους-που όπως είδαμε δεν την εκφράζει συνολικά-θα πρέπει να δούμε ποιους άλλους μπορεί να εκφράζει η λέξη «Μακεδόνας».

Εδώ βρισκόμαστε μπροστά σε μία σοβαρή προβληματική, δεδομένου ότι ως «Μακεδόνες» προσδιορίζονται *ήδη* άλλοι 2,5 περίπου εκατομμύρια άνθρωποι με ελληνική εθνική καταγωγή και συνείδηση.

Αν λοιπόν ο προσδιορισμός και των δύο λαών γίνεται στην ίδια βάση, ήτοι την καταγωγή των αρχαίων μακεδόνων, τότε φυσιολογικά θα πρέπει να συμπίπτει και να ταυτίζεται, καθώς εκ των πραγμάτων το ένα αποκλείει το άλλο: δεν μπορεί οι αρχαίοι μακεδόνες και να ήταν έλληνες και να μην ήταν. Και προεκτείνοντας αυτή τη σκέψη, εάν κάτω από τα σύμβολα ενός πολιτισμού κρύβεται μια ταυτότητα, και μάλιστα τόσο ιδιαίτερη και σημαντική που η διεθνής κοινωνία επιθυμεί να διαφυλάξει με συμβατικές δεσμεύσεις των κρατών, είναι λογικά και πρακτικά ασύμβατο και αδύνατο το ίδιο σύμβολο να αντιπροσωπεύει δύο διαφορετικές πολιτισμικές ταυτότητες.

Κοινώς, αν οι γείτονές μας θεωρούν ότι έχουν μια δική τους εθνική ταυτότητα, που τους συνδέει μεταξύ τους και τους αντιπροσωπεύει συλλογικά, αυτό είναι απολύτως σεβαστό από την Ελλάδα και όλη τη διεθνή κοινότητα. Καθότι έχουν κάθε δικαίωμα να προσδιορισθούν και να ονομασθούν όπως επιθυμούν.

Ομοίως, αν πιστεύουν ότι είναι απόγονοι των αρχαίων μακεδόνων-ακόμη κι αν η λογική λέει ότι δεν είναι, καθώς πρόκειται όπως είναι γνωστό για σλαβικό φύλο που εμφανίσθηκε στην περιοχή περίπου στον 6ο-7ο αιώνα μ.Χ- και ήθελαν να

καλλιεργήσουν αυτή την κοινή συνείδηση και «να ζήσουν το μύθο τους» όπως έχουν επιλέξει, κανείς δε θα μπορούσε να τους επιβάλλει κάποιον περιορισμό. Σημειωτέον ότι και η φυλή Κάλας στην Ασία, που πιστεύει ότι τα μέλη της είναι απόγονοι των αρχαίων Μακεδόνων, άσχετα αν αυτό είναι ή όχι μια φανταστική παραδοχή, δεν προκαλεί σύγχυση στον ελληνικό αυτοπροσδιορισμό, αντιθέτως μόνο αισθήματα συμπάθειας.

Για να προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα, αν οι Σκοπιανοί είχαν μια κοινή εθνική συνείδηση και την ονόμαζαν «μακεδονική» επειδή ζουν σε μια ευρύτερη περιοχή που λέγεται «Μακεδονία», και πίσω από το όνομα αυτό δεν κρύβονταν εδαφικές διεκδικήσεις, αλλά ούτε και παραμορφωμένη η ελληνική ιστορία και ο ελληνικός πολιτισμός, επίσης δε θα ήταν δύσκολο να γίνει δεκτό από τη χώρα μας, παρά τις συγχύσεις που θα μπορούσε να προκαλέσει σε πρακτικό επίπεδο, οι οποίες θα απαιτούσαν ενδεχομένως μία συναινετική διευθέτηση του ζητήματος-πάντως δε θα οδηγούσαν πάνω από ένα εκατομμύριο Έλληνες στους δρόμους ούτε θα προκαλούσαν την ανησυχία της διεθνούς κοινότητας.

Εδώ, όμως, συμβαίνει κάτι άλλο: οι Σκοπιανοί, δημιουργώντας τη δική τους εθνική συνείδηση, που δικαιούνται απόλυτα να το πράξουν, δεν υιοθετούν τον πολιτισμό ενός άλλου λαού, που και αυτό θα ήταν ευκαίιο, ακόμη κι αν η τελική εγκόλπωση είχε διαφορετική μορφή από την πρωτότυπη-άλλωστε ο πολιτισμός δεν είναι «béton armé», ούτε γνωρίζει κανείς την αρχέγονη πρωτότυπη μορφή του. Αντιθέτως, *αλλοιώνουν* την ίδια την *κύρια ιστορική βάση* και *βασική παραδοχή* της εθνικής συνείδησης ενός *άλλου* λαού, η οποία πηγάζει από μία ιστορική συνέχεια μερικών χιλιετιών.

Με μία φράση, όλη η -νομική, ηθική, πολιτική, ιστορική- διάσταση του προβλήματος δε συνοψίζεται στο «είμαστε Μακεδόνες» (αυτοπροσδιορισμός) αλλά στο «δεν είστε Έλληνες» (προσδιορισμός κάποιου άλλου λαού).

Ακριβώς λοιπόν σε αυτό το σημείο έγκειται η προσβολή του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού άλλων 2,5 εκατομμυρίων ανθρώπων, αν μιλήσουμε για τους

Έλληνες Μακεδόνες, αλλά και ολόκληρου του ελληνικού λαού, που τμήμα της εθνικής και πολιτιστικής του παράδοσης είναι και ο αρχαίος μακεδονικός πολιτισμός: ενώ είναι καθόλα νόμιμο και θεμιτό να προσδιορίζει ένας λαός τη συλλογική του ταυτότητα, δεν είναι καθόλου νόμιμο να προσβάλλει επιθετικά την ταυτότητα με την οποία αυτοπροσδιορίζεται ένας άλλος λαός.

Η οπτική αυτή βρίσκει καταρχήν το νομικό της έρεισμα στην ίδια τη γραμματική διατύπωση όλων των θεσμικών κειμένων που κατοχυρώνουν το δικαίωμα ενός λαού στον αυτοπροσδιορισμό, και αναφέρονται σε ανάπτυξη της *δικής του* ταυτότητας και όχι στην ανάπτυξη της ταυτότητας ενός άλλου λαού¹¹⁵.

Στο ίδιο, όμως, συμπέρασμα καταλήγει και μία τελολογική ερμηνεία των ίδιων διατάξεων, καθώς οποιαδήποτε διαφορετική οπτική προσκρούει και στο ίδιο το πνεύμα, τη *ratio legis*, των διατάξεων που προστατεύουν τα πολιτιστικά δικαιώματα του ανθρώπου και των λαών. Πράγματι, βασικός και αληθινός *σκοπός* της θεσμικής κατοχύρωσης ενός δικαιώματος στον πολιτιστικό αυτοπροσδιορισμό δεν ήταν άλλος από τη διατήρηση της πολιτισμικής πολυμορφίας και την αναγνώριση σε κάθε λαό του δικαιώματος να μην αλλοιωθεί η ταυτότητά του από πολιτιστική επιβολή άλλων λαών, *πόσω μάλλον να γίνει το ίδιο το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού δικαιολογητική βάση πολιτισμικών αφομοιώσεων και πολιτιστικού επεκτατισμού*.

Εξάλλου η ταυτότητα ακριβώς αυτό το σκοπό εξυπηρετεί: τη διάκριση σε σχέση με άλλους, βάσει της παραδοχής ότι κάθε άνθρωπος και κάθε λαός είναι διαφορετικός, και γράφει τη δική του πολύτιμη και μοναδική ιστορία.

Μια συγκριτική αναφορά στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών, όπου το δικαίωμα να επιλέγει κάποιος το όνομά του ή και να το αλλάζει είναι αυτονόητο και κατοχυρωμένο, πλην όμως η πλαστοπροσωπία απαγορεύεται και τιμωρείται, χωρίς να διεκδικεί δυνατότητα ευθείας ή αναλογικής εφαρμογής στο χώρο του διεθνούς δικαίου, θα απέδιδε ωστόσο την αληθινή διάσταση του θέματος. Εξάλλου, θα λέγαμε ότι το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των λαών δεν είναι παρά ο αντικατοπτρισμός στον κόσμο των συλλογικών δικαιωμάτων του ατομικού θεμελιώδους δικαιώματος

---

¹¹⁵ Βλ. κοινό άρθρο 1 των ΔΣΑΠΔ

ανάπτυξης της προσωπικότητας. Και τέλος, αν υποθέσουμε ότι το ίδιο όνομα είναι δυνατό, επιτρεπτό και νόμιμο να προσδιορίζει δύο διαφορετικούς λαούς- όπως υπάρχουν πολλοί άνθρωποι με το ίδιο ονοματεπώνυμο- τότε θα πρέπει να επιστημόνουμε ότι η συνωνυμία είναι έννοια διακριτή από την ταυτοπροσωπία.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμο να συμπληρώσουμε πως αυτός ο προσδιορισμός των Ελλήνων της Μακεδονίας δεν είναι μία ρομαντική φιλοσοφική και «εύκολη» επιλογή τους, αλλά διατηρήθηκε με μακροχρόνιους -και αιματηρούς- αγώνες: στοιχείο που αν και δεν έχει άμεση σχέση με αυτή καθεαυτή την πλήρωση της «αντικειμενικής υπόστασης» της προσβολής του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των Ελλήνων Μακεδόνων, ωστόσο μεγενθύνει τις διαστάσεις της και εξηγεί την αντίδρασή τους, ως μία αντίδραση στην προσβολή του δικού τους εγγενούς δικαιώματος στον αυτοπροσδιορισμό.

4.1.2.Το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού υπό το πρίσμα των ίσων δικαιωμάτων.

Δεδομένου ότι η πλήρης αλλά και θεμιτή άσκηση των συλλογικών δικαιωμάτων τελεί κυρίως υπό την ευθύνη και εγγύηση των κρατών, τα τελευταία οφείλουν να μεριμνούν ώστε η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και η ανάπτυξη των πολιτισμικών στοιχείων κάθε λαού να συμβαδίζει με τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει ένα κράτος διεθνώς αλλά και με τη θέση του στη διεθνή κοινωνία, που συντελείται επί ίσοις όροις με τα άλλα έθνη.

Δεν είναι τυχαίο ότι στο άρθρο 1 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών η αυτοδιάθεση-αυτοπροσδιορισμός στέκεται πλάι-πλάι με τα ίσα δικαιώματα των λαών, και με ένα συνδετικό «και» συγκροτούν την ίδια αρχή, ως δύο συνθετικά της ίδιας έννοιας που το ένα συμπληρώνει το άλλο και που το ένα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλλο (*“the principle of equal rights and self-determination of peoples”*) προκειμένου να επιτευχθεί ο κοινός σκοπός (*“to develop friendly relations among nations”*).

Στη διαπίστωση αυτή προέβη και ο εισηγητής της υποεπιτροπής I / I / A της Επιτροπής I / I (από 1ης Ιουνίου 1945), ο οποίος στην έκθεσή του κατά τη διάσκεψη του 1945 στο Σαν Φρανσίσκο, ανέφερε σχετικά με το άρθρο 1 παράγραφος 2 του Χάρτη ότι «η αρχή των ίσων δικαιωμάτων των λαών και η αρχή της της αυτοδιάθεσης είναι δύο συστατικά στοιχεία του ίδιου κανόνα.¹¹⁶».

Ο ίδιος, λοιπόν, κανόνας αγκαλιάζει δύο έννοιες: εκείνη των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης. Οι δύο έννοιες είναι συμπληρωματικές και αδιαχώριστες¹¹⁷. Ανεξάρτητα αν σταδιακά ο αυτοπροσδιορισμός ανέπτυξε μία δική του δυναμική, μεταμορφούμενος σε μία «ανεξάρτητη και απόλυτη αξία», “με τρόπο που οι συντάκτες του Χάρτη δεν μπορούσαν να προβλέψουν”¹¹⁸ υπήρχε εξ αρχής μια στενή σχέση μεταξύ τους, γιατί καμία απ’τις δύο δε νοείται χωρίς την ύπαρξη της άλλης. Το να αναγνωρίσει και να εφαρμόσει κανείς τη μία από αυτές σημαίνει ότι σιωπηρά αναγνωρίζει και εφαρμόζει την άλλη. Η αναγνώριση των ίσων δικαιωμάτων συνεπάγεται το σεβασμό για την ανεξαρτησία - με άλλα λόγια, για το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση - ενώ η άσκηση του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση αποτελεί προϋπόθεση για την απόλαυση των ίσων δικαιωμάτων¹¹⁹.

Το να επιβεβαιώνουμε, τέλος, τα ίσα δικαιώματα των λαών είναι σα να δηλώνουμε όχι μόνο ότι όλοι οι λαοί έχουν τα ίδια δικαιώματα, σε ένα και τον ίδιο βαθμό, και μπορούν να τα ασκούν ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς ή πίεση, αλλά και ότι είναι καθήκον του κάθε κράτους να σέβεται τα δικαιώματα των άλλων κρατών, δεδομένου ότι οι φιλικές σχέσεις και η συνεργασία μεταξύ των εθνών εξαρτώνται από το σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων κρατών. Συνδεδεμένο δε με την αρχή των ίσων δικαιωμάτων των λαών είναι το δικαίωμά τους στην εθνική ενότητα και την εδαφική ακεραιότητα¹²⁰.

Επομένως, ναι μεν κάθε λαός έχει δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού, αλλά κανείς λαός δε δικαιούται να ασκεί το δικαίωμα αυτό εις βάρος του ίδιου δικαιώματος ενός

---

¹¹⁶Εγγραφα της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για τη Διεθνή Οργάνωση, I / I / A / 19 (vol. VI, σελ. 703)]

¹¹⁷Aureliu Cristescu, ο.π., παρ.291, σελ.44

¹¹⁸ Cassesse, (1995) “ the principle [of self-determination] embedded in article 1(2) of the United Nations Charter evolved in a manner which those who drafted it could not have foreseen” σελ.44

¹¹⁹ Aureliu Cristescu, Ο.π.

¹²⁰Ο.π., παρ. 292, σελ. 44

άλλου, καθώς το δικαίωμα στην ισότητα απαγορεύει την άσκηση είτε πολιτικής είτε οικονομικής είτε πολιτιστικής κυριαρχίας ενός λαού πάνω στον άλλο.

Οφείλει λοιπόν όλη η διεθνής κοινωνία να είναι προσεκτική απέναντί στο δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού, και να ενσκήπτει επάνω του προστατευτικά σαν ένα λουλούδι που φυτεύτηκε πάνω στο καμμένο έδαφος της καταπίεσης και της αποικιοκρατίας και μπορεί να αναπτυχθεί υγιώς μέσα σε προστατευμένα όρια, χωρίς να καταπνίξει τις υπόλοιπες αρχές του διεθνούς δικαίου που υπηρετούν την ειρηνική συνύπαρξη των λαών, ώστε να συμβιώνει μαζί τους αρμονικά στον ίδιο «κήπο» της διεθνούς κοινωνίας.

Και, όπως η διεθνής κοινωνία έβαλε όρια στην –πιο απτή - εδαφική άσκηση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού, απαγορεύοντας τις αποσχίσεις, είναι θεμιτό να ορίσει, αν δε συνάγονται ρητά, και τα όρια της πολιτιστικής πλευράς του, αποκλείοντας την καταχρηστική πολιτιστική ανάπτυξη ενός λαού εις βάρος ενός άλλου. Σημειωτέον εξάλλου ,ότι, όπως δεν επιτρέπεται η επιβολή ενός «ισχυρού» κράτους πάνω σε ένα ασθενέστερο, δεν επιτρέπεται η επιβολή ενός αδύναμου κράτους πάνω σε ένα δυνατότερο, όσο συμπαθές κι αν είναι αυτό το αδύναμο κράτος, καθώς κάτι τέτοιο έρχεται σε αντίθεση με την παράγραφο 1 του άρθρου 2 του Χάρτη, όπου σαφώς ορίζεται ότι όλα τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών είναι ίσα μεταξύ τους¹²¹.

4.2.Αναγνώριση vs Αυτοπροσδιορισμός; Η εξωτερική διάσταση της επιλογής ονόματος

4.2.1.Η αναγνώριση των Σκοπίων ως «ΠΓΔΜ»

Οποσδήποτε, η ευκολία με την οποία η ΠΓΔΜ πέτυχε την ανεξαρτησία της έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την παρατεταμένη διαδικασία με την οποία επρόκειτο να κερδίσει τη διεθνή της αναγνώριση, καθώς αμέσως άρχισε η «μάχη για το όνομα».

---

¹²¹“The Organization is based on the principle of the sovereign equality of all its Members.”

Έτσι, η μεν γνωμοδότηση της Επιτροπής Badinter άνοιξε το δρόμο για την αναγνώριση των αναδυθέντων κρατών από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, πλην όμως ακολούθησε η υιοθέτηση των «κατευθυντήριων γραμμών για την αναγνώριση νέων κρατών στην ανατολική Ευρώπη και τη Σοβιετική Ένωση», που, μεταξύ των λοιπών όρων για την αναγνώρισή τους, έθεσε και τον εξής, ο οποίος αφορούσε τα Σκόπια:

«Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη της ζητούν επίσης από γιουγκοσλαβική δημοκρατία να αναλάβει την υποχρέωση, πριν αναγνωρισθεί, να δώσει συνταγματικές και πολιτικές εγγυήσεις που θα εξασφαλίσουν ότι δεν έχει καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι γειτονικής χώρας μέλους της Κοινότητας και να μην προβαίνει σε εχθρικές δραστηριότητες προπαγάνδας κατά γειτονικής χώρας μέλους της κοινότητας, στις οποίες περιλαμβάνεται και η χρησιμοποίηση ονομασίας που συνεπάγεται εδαφικές διεκδικήσεις»¹²².

Η Επιτροπή Badinter, εξετάζοντας την αίτηση εισδοχής των Σκοπίων στην Ε.Κ., αρκέσθηκε στους υποκειμενικούς ισχυρισμούς των Σκοπίων ότι πληρούσαν τις προϋποθέσεις εισδοχής, υπό μια μορφή «υπεύθυνης δήλωσης»¹²³ και στην τροποποίηση επίμαχων διατάξεων του Συντάγματος ότι «η Δημοκρατία των Σκοπίων δεν έχει καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι γειτονικών κρατών» και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι « η χρήση του ονόματος Μακεδονία δε θα μπορούσε να υπαινίσσεται καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι άλλου κράτους»¹²⁴.

Η γνωμοδότηση, όμως, αυτή δεν υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, που δήλωσε την πρόθεσή του αναγνωρίσει τα Σκόπια «υπό ονομασία που δε θα περιλαμβάνει τον όρο Μακεδονία»¹²⁵.

¹²² Δελτίο Ε.Κ, 12-1991, 1.4.5 και 1.4.6

¹²³ Οι ερωτήσεις της Επιτροπής και οι απαντήσεις των Σκοπίων είχαν τη μορφή «απετάξω;» «απεταξάμην», Ιωάννου Κρ. Το ζήτημα της αναγνώρισης των Σκοπίων. *Τετράδια Εργασίας ΔΠΘ, τ.2, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ.880*

¹²⁴ Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 6, 11-01-1992, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.65-71

¹²⁵ Βλ.σημ.28

Ομοίως και το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, παρά την αναγνώριση ότι τα Σκόπια πληρούσαν όλα τα κριτήρια του άρθρου 4 του Χάρτη για συμμετοχή στον Οργανισμό¹²⁶ διαπίστωσε ταυτόχρονα τον κίνδυνο από διατάραξη των σχέσεων ειρήνης και καλής γειτονίας στην περιοχή και πρότεινε την εισδοχή των Σκοπίων με προσωρινό όνομα¹²⁷ και, αρχικά, χωρίς σημαία¹²⁸, και μάλιστα αφού είχαν περάσει δεκαπέντε μήνες μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας τους, διαβλέποντας τις υφέρπουσες ή και ρητά εκπεφρασμένες εδαφικές διεκδικήσεις της εναντίον της Ελλάδος.

Ακολούθησε μια μακρά περίοδος κατά την οποία άλλα κράτη, αναμένοντας την εξέλιξη της διαφοράς, αναγνώρισαν τα Σκόπια με το προσωρινό τους όνομα, ενώ, άλλα, παρά τις εκδοθείσες αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας έσπευσαν να προβούν σε αναγνώριση με τη συνταγματική τους ονομασία. Κάποια, ενώ αναγνώρισαν αρχικά τα Σκόπια με την προσωρινή τους ονομασία, στη συνέχεια άλλαξαν πορεία πλεύσης και τα αναγνώρισαν ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας», αγνοώντας τη διαφορετική τοποθέτηση των οργάνων του ΟΗΕ και μεταθέτοντας το πεδίο των διαβουλεύσεων από την προσπάθεια εξεύρεσης κοινής αποδεκτής λύσης μέσω διμερών διαπραγματεύσεων σε προσπάθεια αναγνώρισης από όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη ώστε οι διμερείς διαπραγματεύσεις να χάσουν το αληθινό τους νόημα και σε ένα βαθμό να προκαθοριστούν.

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα εάν με τη θέση όρου διαπραγμάτευσης ως προς το όνομα της ΠΓΔΜ, η Ελλάδα και η διεθνής κοινότητα παραβίασαν το δικαίωμα ενός λαού για αυτοπροσδιορισμό. Για να απαντήσουμε σαφώς, θα πρέπει να εξετάσουμε αρχικά την έννοια της αναγνώρισης κράτους κατά το διεθνές δίκαιο.

Ως αναγνώριση, κατά το διεθνές δίκαιο νοείται εκείνη η πράξη με την οποία επιβεβαιώνεται από ένα κράτος ότι δεν πρόκειται να αμφισβητηθεί η νομιμότητα των

---

¹²⁶1. Φιλειρηνικά κράτη 2.Αποδέχονται τις υποχρεώσεις του Χάρτη 3. Είναι ικανά να ανταποκριθούν σε αυτές 4. Έχουν τη θέληση να ανταποκριθούν σε αυτές

¹²⁷SC Res/817 (1993)

¹²⁸Δεδομένου ότι η σημαία της ΠΓΔΜ έφερε ελληνικό σύμβολο, τον Ήλιο της Βεργίνιας, βλ. Επιστολή Προέδρου ΣΑ προς το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ,7-4-1993, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.149

καταστάσεων και πράξεων που αποτελούν το αντικείμενό της, ενώ, το σημαντικότερο έννομο αποτέλεσμα που επέρχεται στη διεθνή έννομη τάξη είναι ότι νομιμοποιεί την αναγνωριζόμενη κατάσταση ή πράξη έναντι του κράτους που την αναγνωρίζει.¹²⁹ Η πιο σημαντική εκδήλωση της διεθνούς λειτουργίας της αναγνώρισης είναι η αναγνώριση κράτους, δηλαδή η μονομερής πράξη ενός κράτους ότι μία συγκεκριμένη οντότητα διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα που πρέπει να συντρέχουν για να αποκτήσει την κρατική ιδιότητα¹³⁰.

Καταρχήν, τα στοιχεία που πρέπει να πληροί μια οντότητα για να χαρακτηριστεί ως κράτος είναι τέσσερα: λαός που κατοικεί μόνιμα σε μία περιοχή, προσδιορισμένο έδαφος, κυβέρνηση και ικανότητα σύναψης σχέσεων με άλλα κράτη, ήτοι αποτελεσματικός έλεγχος και ανεξαρτησία¹³¹.

Σύμφωνα με τη διακηρυκτική θεωρία, η πλήρωση των ως άνω προϋποθέσεων από μία οντότητα την καθιστά αυτόματα από νομικής απόψεως κράτος, ενώ η αναγνώριση είναι μια πολιτική πράξη αναγνώρισης μιας ήδη υπάρχουσας πραγματικότητας.

Αντίθετα, σύμφωνα με τη συστατική θεωρία, είναι η αναγνώριση της οντότητας από άλλα κράτη που της προσδίδει κρατική υπόσταση, και κατ'επέκταση ένα μη αναγνωρισμένο κράτος δεν έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις κατά το διεθνές δίκαιο¹³².

Η αλήθεια βρίσκεται κάπου στη μέση: η αναγνώριση είναι η διαπιστωτική πράξη ενός πραγματικού και νομικού γεγονότος, και ταυτόχρονα συστατική πράξη της έναρξης σχέσεων μεταξύ του υφιστάμενου και του νέου κράτους και είσοδός του στη διεθνή κοινωνία¹³³.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, η αναγνώριση κρατών στο διεθνές δίκαιο είναι μια μονομερής πράξη των κρατών, επαφιόμενη στην απόλυτη διακριτική τους

---

¹²⁹ Ιωάννου Κρ., ο.π. σελ.882

¹³⁰ Ο.π.

¹³¹ Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933, άρθρο 1

¹³² Συρίγος Α, ο.π., σελ.78, παρ.178

¹³³ Ο.π.

ευχέρεια. Μια πράξη πολιτική ως προς την αιτία της και νομική ως προς τα αποτελέσματά της¹³⁴. Ποτέ δεν επιβάλλεται αναγνώριση, παρά μόνο αποκλείεται στις περιπτώσεις εκείνες που η υπό αναγνώριση οντότητα παραβιάζει κανόνες *ius cogens*¹³⁵, όπως σε περιπτώσεις προσαρτήσεως εδαφών που αποτελούν προϊόν χρήσης βίας¹³⁶, ή υποχρεώσεις *erga omnes*, όπως περιπτώσεις συστηματικών παραβιάσεων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹³⁷. Μπορεί δε να είναι ρητά αλλά και σιωπηρά εκπεφρασμένη (έμμεση αναγνώριση), όταν συνάγεται από τη συμπεριφορά του αναγνωρίζοντος κράτους.

Εφόσον μάλιστα τα κράτη δεν είναι υποχρεωμένα σε αναγνώριση μιας οντότητας και μπορούν να πράξουν το μείζον (μη αναγνώριση), μπορούν να πράξουν και το έλασσον (αναγνώριση υπό προϋποθέσεις)¹³⁸

Στην περίπτωση της ΠΓΔΜ, η γνωμοδότηση της Επιτροπής Badinter διαπίστωσε ότι πληρούνταν τα τυπικά κριτήρια αναγνώρισής της ως κράτους, ωστόσο, η ΕΚ έθεσε ως πρόσθετη προϋπόθεση αναγνώρισης την επίλυση της διαφοράς για το όνομα. Ομοίως και στο πλαίσιο του ΟΗΕ, με την Απόφαση 817/1993 το Συμβούλιο Ασφαλείας, ενώ διαπίστωσε ότι πληρούνταν τα κριτήρια του άρθρου 4 του Καταστατικού Χάρτη, αποφάσισε την εισδοχή υπό προσωρινή ονομασία, εφόσον δε λυθεί η διαφορά για το όνομα.

Η Ελλάδα από την πλευρά της αναγνώρισε τα Σκόπια ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος με προσωρινή ονομασία, ενώ τα Σκόπια συμφώνησαν να συνεχίσουν διαπραγματεύσεις με κατεύθυνση την επίτευξη συμφωνίας επί της διαφοράς.

Εδώ παρατηρούμε τα εξής:

---

¹³⁴Ιωάννου Κρ, ο.π., σελ.883

¹³⁵GA Res 2625 (XXV), 24.10.1970, αρχή 1^η "No territorial acquisition resulting from the threat or use of force shall be recognized as legal" και GA RES 3314 (XXIX),14.12.1974, άρθρο 5 παρ.3 "No territorial acquisition or special advantage resulting from aggression is or shall be recognized as lawful."

¹³⁶Όπως περίπτωση «Τουρκικής δημοκρατίας Β.Κύπρου», Res 541 (1983) και 550 (1984)

¹³⁷Όπως περίπτωση Νοτίου Ροδεσίας Res 2022 (XX) 5.11.1965, Res 216 (1965), 217 91965), 277 (1970) 288 (1970)

¹³⁸Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος, ο.π., σελ.334

Η επιπλέον προϋπόθεση που τέθηκε τόσο από την Ελλάδα όσο και από την ΕΚ, ως προς τη διευθέτηση της διαφοράς για το όνομα, κρίνεται απολύτως νόμιμη, καθώς η αναγνώριση ή μη μιας οντότητας εναπόκειται στην απόλυτη διακριτική τους ευχέρεια, και εφόσον, όπως είδαμε, δύνανται να πράξουν το μείζον (μη αναγνώριση) δύνανται να πράξουν και το έλασσον (αναγνώριση υπό όρους).

Σημειωτέον ότι ενώ η επιλογή ονόματος είναι μια εκδήλωση κυριαρχίας του κράτους και αυτοπροσδιορισμού του λαού που το κράτος αυτό αντιπροσωπεύει, η αναγνώριση του κράτους αυτού από τρίτους δεν αφορά στις εσωτερικές του υποθέσεις· εξάλλου, οποιαδήποτε τέτοια ανάμιξη απαγορεύεται τόσο από το Χάρτη όσο και από επιμέρους διακηρύξεις των Ηνωμένων Εθνών¹³⁹. Αντιθέτως, αφορά στις διεθνείς σχέσεις του κράτους και τη θέση του εντός της διεθνούς κοινότητας υπό το πρίσμα αποδοχής των κανόνων λειτουργίας της.

Ομοίως, το δικαίωμα ενός κράτους για αυτο-ονοματοδοσία, είτε είναι απότοκο του δικαιώματος του λαού αυτού του κράτους για αυτοπροσδιορισμό, είτε πρόκειται απλά για έκφραση της κρατικής κυριαρχίας, αφορά το εσωτερικό του κράτους και όχι το όνομα με το οποίο εμφανίζεται στις διεθνείς του σχέσεις.¹⁴⁰

Είναι εξάλλου απολύτως σύνηθες στη διεθνή δικαιοταξία τα κράτη να περιορίζουν την άσκηση της κυριαρχίας τους, συμμορφούμενα με διεθνείς επιταγές¹⁴¹. Μπορεί, ακόμη, ένα ζήτημα που ρυθμίζεται κατά κανόνα από το εσωτερικό δίκαιο να αποτελέσει σε κάποια δεδομένη στιγμή, αντικείμενο διεθνούς συμφωνίας, και, πάντως, δεν υπάρχουν θέματα που να ρυθμίζονται αποκλειστικά από το εσωτερικό δίκαιο και θέματα που να ρυθμίζονται αποκλειστικά από το διεθνές δίκαιο¹⁴².

4.2.2 Η προσωρινή ονομασία «ΠΓΔΜ» στον ΟΗΕ

¹³⁹Άρθρο 2(7) Χάρτη και GA Res 2625 (XXV), 24.10.1970, αρχή 3η

¹⁴⁰Ιωάννου Κρ., ο.π., σελ.878

¹⁴¹Βλ. άρθρο 28 Σ

¹⁴²Κούφα Κ., Η λειτουργία των φαινομένων των πράξεων κυβερνήσεως στις διεθνείς σχέσεις, τ.Ι, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα,1983, σελ.146, 154

Ως προς τα ΗΕ, θα λέγαμε ότι με την εισδοχή της ΠΓΔΜ με προσωρινό όνομα, δεν έθεσαν ένα κριτήριο εισδοχής πλέον των αναφερομένων στο άρθρο 4 του Χάρτη, γεγονός που θα συνιστούσε ενδεχομένως άνιση μεταχείριση για την ΠΓΔΜ, αλλά, στην πραγματικότητα, ζήτησαν την παροχή μίας ασφαλιστικής δικλείδας που να εγγυάται την ουσιαστική πλήρωση των κειμένων στο άρθρο 4 κριτηρίων, με γνώμονα αποκλειστικά «το συμφέρον διατήρησης σχέσεων ειρήνης και καλής γειτονίας στην περιοχή». Ούτε όμως έθεσαν επ'αμφιβόλω την κρατική υπόσταση της ΠΓΔΜ, και την πλήρωση των απαιτούμενων συστατικών στοιχείων, δεδομένου ότι το όνομα δεν αποτελεί συστατικό στοιχείο ενός κράτους, αλλά απλό προσδιορισμό του.

Όπως λοιπόν σε κ-μ που είναι ήδη μέλη του Οργανισμού, δύναται ο Οργανισμός να απευθύνει συστάσεις για οποιοδήποτε θέμα αρμοδιότητάς του, στην περίπτωση της ΠΓΔΜ προέβη σε τέτοια σύσταση άμα τη εισδοχή της στον Οργανισμό.

Και πραγματικά θα ήταν οξύμωρο ένας διεθνής οργανισμός που σαν αποστολή δεν έχει άλλη από την εγγύηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, να αποδεχτεί την αίτηση εισδοχής ενός κράτους διαπιστώνοντας «ελαφρά τη καρδία» ότι πληροί τα κριτήρια εισδοχής, τη στιγμή που το κράτος αυτό με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εξέφραζε εδαφικές διεκδικήσεις εναντίον ενός άλλου κράτους, και υπήρχε ένταση στην περιοχή. Επειδή όμως η συμμετοχή των κρατών στους φιλειρηνικούς οργανισμούς μόνο να συνεισφέρει μπορεί στην προαγωγή της ειρήνης και ασφάλειας, ο ΟΗΕ δέχτηκε την ΠΓΔΜ στους κόλπους του, με προσωρινή ονομασία, θα λέγαμε «με ερωτηματικό», με την επισήμανση να επιδείξει εμπράκτως καλή θέληση για την επίλυση της «διαφοράς για το όνομα». Σε κάθε περίπτωση, πάντως, και πάλι ήταν στη διακριτική ευχέρεια του ΟΗΕ να εκτιμήσει αν πληρούνταν τα κριτήρια εισδοχής του άρθρου 4 του Χάρτη, άσχετα αν τελικά επέλεξε την θετική του εκτίμηση να τη συνοδεύσει με μία σύσταση για την επίλυση της διαφοράς.

Και βεβαίως δε θα ήταν λογικό στα κριτήρια του άρθρου 4 του Χάρτη που έχουν χαρακτήρα γενικών αρχών, να περιλαμβάνονταν ως επιπλέον κριτήριο κάθε επιμέρους περίπτωση που θα μπορούσε να εκληφθεί ως εμπόδιο για την εισδοχή

ενός κράτους στον οργανισμό, όπως π.χ. «να έχει όνομα που δεν αντιβαίνει στις σχέσεις καλής γειτονίας», γιατί , σε αυτή την περίπτωση, θα έπρεπε να καλυφθούν πλήθος άλλων παρόμοιων περιπτώσεων που θα μπορούσαν να αποτελούν προσκόμματα αλλά που είναι αδύνατο να αριθμηθούν εξαντλητικά, εφόσον μάλιστα καλύπτονται από την αυθεντική ερμηνεία που τα όργανα του ΟΗΕ είναι επιτετραμμένα να αποδώσουν, εφαρμόζοντας το Χάρτη.

Αλλά και από άλλη οπτική, η ίδια η ύπαρξη των ήδη προσδιορισθέντων προϋποθέσεων αναγνώρισης και εισδοχής κρατών τόσο στο καταστατικό του ΟΗΕ και της ΕΕ όσο και στις διακηρύξεις της Γενικής Συνέλευσης¹⁴³ προκειμένου να γίνονται δεκτά εκεί είναι πολύ αμφίβολο αν μπορεί να ερμηνευθεί ως «περιορισμός της άσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης» ή «περιορισμός της κρατικής κυριαρχίας» τους, καθώς μάλλον συνιστά παροχή εγγυήσεων για την προαγωγή του σκοπού που υπηρετούν οι οργανισμοί αυτοί.

Είδαμε, λοιπόν, αφενός ότι η αναγνώριση κρατών δύναται να απαγορεύεται δυνάμει του διεθνούς δικαίου, είτε γιατί τα κράτη αυτά είναι προϊόντα παράνομης χρήσης βίας είτε γιατί παραβιάζουν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, και αφετέρου, ότι κανένα κράτος δεν υποχρεούται να αναγνωρίσει κάποιο άλλο, ενώ δύναται επιπλέον να θέτει όρους για την αναγνώρισή του. Επομένως, ήταν απολύτως νόμιμο και καθόλα συμβατό με το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των Σκοπίων η θέση ως προϋπόθεσης αναγνώρισής τους η πρότερη επίλυση της «διαφοράς για το όνομα»

Αντίστοιχα, είναι ζήτημα διακριτικής ευχέρειας του κράτους που διεκδικεί αναγνώριση εάν θα ικανοποιήσει αυτά τα κριτήρια εισδοχής ή αναγνώρισης προβαίνοντας σε σχετικές ενέργειες συμμόρφωσης, σύμφωνα με τις τεθείσες προϋποθέσεις. Εν προκειμένω, η ανάληψη από την ΠΓΔΜ υποχρέωσης διαπραγμάτευσης του ονόματός της *για τις εξωτερικές της σχέσεις* στο πλαίσιο εκπλήρωσης από την πλευρά της του άρθρου 5 της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, αποτελεί, ως ανάληψη διεθνούς υποχρέωσης, επιμέρους άσκηση της κρατικής της κυριαρχίας.

---

¹⁴³ GA Res 2625 (XXV), 24.10.1970, αρχή 1^η “

Εξάλλου, όπως σημείωσε το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση Νικαράγουα «...η κρατική κυριαρχία προφανώς εκτείνεται και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και δεν υπάρχει κανόνας του διεθνούς εθιμικού δικαίου που να εμποδίζει ένα κράτος από το να επιλέγει και να διαχειρίζεται την εξωτερική του πολιτική εναρμονιζόμενο με αυτή [την εξωτερική πολιτική] ενός άλλου κράτους»¹⁴⁴.

Πέρα, όμως, από το ότι, όπως αναφέρθηκε, τα τρίτα κράτη και οι οργανισμοί έχουν δικαίωμα να θέσουν προϋποθέσεις για την αναγνώριση ή μη της ΠΓΔΜ, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η θέση της συγκεκριμένης προϋπόθεσης (επίλυση της διαφοράς για το όνομα) δεν είναι άσχετη με το διεθνές δίκαιο. Αντιθέτως, υπηρετεί τις αρχές του.

Διότι, όπως αναλυτικά αναφέρθηκε παραπάνω, το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού δεν είναι το μοναδικό δικαίωμα που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο, ενώ αν και είναι θεμελιώδες και καθοριστικό, ήδη είδαμε ότι έχουν τεθεί όρια στην άσκησή του (απαγόρευση απόσχισης-μη αναγνώρισή του συλλογικά στις μειονότητες). Το εξίσου σημαντικό, όμως, που πρέπει να υπογραμμισθεί είναι η αλληλεπίδρασή του με τις υπόλοιπες αρχές του Χάρτη, όπως την αρχή των ίσων δικαιωμάτων ως εγγύηση για τις φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών. Και την αρμονική αυτή αλληλεπίδραση εγγυάται η απόφαση εισδοχής της ΠΓΔΜ στον ΟΗΕ με προσωρινή ονομασία.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι τόσο η ΕΕ όσο και ο ΟΗΕ αποδέχθηκαν το δυνητικό σύνδεσμο ανάμεσα στην επιλογή του ονόματος με τη σχέση καλής γειτονίας και διατήρησης της ειρήνης, θέτοντας περιορισμό στην ελευθερία ενός κράτους να αυτοπροσδιορίζεται άνευ όρων, διαπιστώνοντας ότι το όνομα ενός κράτους μπορεί να υποδηλώνει εδαφικές διεκδικήσεις¹⁴⁵.

4.3. Το όνομα ως σημείο τριβής στις διεθνείς σχέσεις: άλλες περιπτώσεις

¹⁴⁴Υπόθεση Στρατιωτικών και Παραστρατιωτικών ενεργειών εντός και κατά της Νικαράγουας (Νικαράγουα κατά ΗΠΑ) ICJ Reports , 1986, 133, παρ.265

¹⁴⁵Ζάικος Ν., *Οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας από την άποψη του διεθνούς δικαίου*, στο Η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδας-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο, εκδ. ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ, Θεσσαλονίκη, 2008

Αναζητώντας άλλες περιπτώσεις όπου το όνομα ενός κράτους προκάλεσε τριγμούς στις διεθνείς του σχέσεις ή στάθηκε αφορμή επέμβασης της διεθνούς κοινότητας, δε θα συναντήσουμε πληθώρα τέτοιων περιπτώσεων. Κι αυτό διότι η ονοματοθεσία των κρατών σπανίως δίνει αφορμές για διαφορές στο πεδίο του διεθνούς δικαίου, αφού τα κράτη δεν έχουν καταρχήν λόγο να επιλέξουν ένα όνομα που χρησιμοποιείται ήδη ή προκαλεί σύγχυση¹⁴⁶. Μπορεί, ωστόσο, να συμβεί, κυρίως εφόσον συνδεθεί με εδαφικά ζητήματα.

Εξάλλου, μπορεί το ίδιο το κράτος να επιλέξει όνομα που δε θα θίξει την αρχή της καλής γειτονίας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ουζμπεκιστάν που ενώ συζητήθηκε να αλλάξει το όνομά του σε «Τουρκεστάν» ή «Τουρανία», η πρόταση αυτή απορρίφθηκε, επειδή θεωρήθηκε ότι η επιλογή αυτού του ονόματος θα δημιουργούσε στα γειτονικά κράτη¹⁴⁷ την εντύπωση ότι υπέκρυπτε εδαφικές διεκδικήσεις¹⁴⁸.

Υπήρξαν, ωστόσο, περιπτώσεις που ένα κράτος είτε συγκρούσθηκε με ένα άλλο λόγω του ονόματός του είτε αναγκάσθηκε να αλλάξει όνομα ύστερα από πιέσεις της διεθνούς κοινότητας.

4.3.1. Η περίπτωση Ιρλανδίας-Ηνωμένου Βασιλείου

Ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου το όνομα ενός κράτους προκάλεσε μακροχρόνιες εντάσεις στις σχέσεις του με άλλο κράτος, είναι η περίπτωση της Ιρλανδίας.

Εδώ μάλιστα είχαμε την περίπτωση και τα δύο κράτη να καταγγέλουν τη χρήση ονόματος από το άλλο κράτος.

---

¹⁴⁶Froomklin, A.M., "When we say US , we mean it!" *Houston Law Review* 41, 2004, p.848

¹⁴⁷ Καζακιστάν στα δυτικά και βόρεια, με το Κιργιστάν και το τατζικιστάν στα ανατολικά, και με το Αφγανιστάν και το Τουρκμενιστάν στα νότια.

¹⁴⁸ Ζάικος Ν., Η αλλαγή του ονόματος του κράτους στο διεθνές δίκαιο, *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Επιμ.Στ.περράκης, Ι.Σιδέρης 2009, σελ.67

Αν μελετήσει κανείς το χάρτη της περιοχής θα αντιληφθεί αμέσως πού έγκειται το πρόβλημα: Η Ιρλανδία είναι ένα μεγάλο νησί της βορειοδυτικής Ευρώπης, δυτικά από τη Μεγάλη Βρετανία. Το μεγαλύτερο τμήμα του (4/5) ανήκει στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Το βορειοανατολικό μέρος του, όμως, που ονομάζεται “Βόρεια Ιρλανδία”, ανήκει στο “Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας».

Από το 1922 που η Ιρλανδία ανεξαρτητοποιήθηκε από το πρώην «Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιρλανδίας» έως το 1998, κανένα από τα δύο κράτη δεν αναγνώριζε το άλλο με την επίσημη ονομασία του. Το μεν Ηνωμένο Βασίλειο δε χρησιμοποιούσε τον όρο «Ιρλανδία» σε κανένα επίσημο έγγραφο, γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι στον όρο «Ιρλανδία» συμπεριλαμβάνονταν ολόκληρο το νησί, ήτοι και το βόρειο τμήμα που κατείχε η Μεγ.Βρετανία. Προτιμούσε δε τον όρο «Δημοκρατία της Ιρλανδίας» που ήταν ένας λιγότερο γεωγραφικός προσδιορισμός.

Τις ενστάσεις πυροδοτούσε βέβαια και αυτό το Σύνταγμα της Ιρλανδίας, που στο άρθρο 2 διακήρυττε ότι «*το εθνικό έδαφος αποτελείται από ολόκληρο το νησί της Ιρλανδίας, τα νησιά και τα χωρικά τους ύδατα*». Ακόμη και σήμερα, στο Σύνταγμα της Ιρλανδίας, στο άρθρο 3 αποτυπώνει ρητά τη θέληση για επανένωση του νησιού¹⁴⁹, με ειρηνικά μέσα.

Η Ιρλανδία, που δεν αποδεχόταν τη διαίρεση του νησιού, δεν αναγνώριζε το όνομα «Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας». Αντίθετα, χρησιμοποιούσε τον όρο «οι Έξι Επαρχίες» για να προσδιορίσει το βόρειο τμήμα του νησιού που κατείχε η βρετανική πλευρά.

Μάλιστα, το 1947, το Υπουργείο Εξωτερικών της Ιρλανδίας απηύθυνε μια επιστολή προς τα υπόλοιπα όργανα της Κυβέρνησης σημειώνοντας μια σειρά ονομάτων που δε συμβάδιζαν με την εξωτερική πολιτική της στο συγκεκριμένο

---

¹⁴⁹ article 3 «*1 it is the firm will of the irish nation, in harmony and friendship, to unite all the people who share the territory of the island of ireland, in all the diversity of their identities and traditions, recognising that a united ireland shall be brought about only by peaceful means with the consent of a majority of the people, democratically expressed, in both jurisdictions in the island.*»
http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/Bunreacht_na_h%C3%89irean_n_October_2015_Edition.pdf

ζήτημα και ήταν ενοχλητικά από πολιτική άποψη¹⁵⁰. Από την πλευρά της η Μεγάλη Βρετανία κατέβαλε προσπάθειες ώστε οι Διεθνείς Οργανισμοί να μη χρησιμοποιούν το όνομα Ιρλανδία, ενώ παράλληλα τόνιζε τον πλήρη δικό της τίτλο «Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας», για να μη λησμονεί η διεθνής κοινότητα ότι η Βόρεια Ιρλανδία της ανήκε.

Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες αυτές, η Ιρλανδία εισήλθε τόσο στον ΟΗΕ όσο και στην τότε ΕΟΚ με το όνομα «Ιρλανδία» κυρίως χάρη στη διεθνή εκστρατεία ενάντια στο χωρισμό του νησιού. Βέβαια, το σύνολο της διεθνούς κοινότητας δεν ήταν απόλυτα σύμφωνο με αυτό. Σημειωτέον ότι ο αυστραλιανός πρέσβης ανέλαβε καθήκοντα στο Δουβλίνο για πρώτη φορά το 1965, λόγω της επιμονής των Ιρλανδών ως προς τα διαπιστευτήρια, τα οποία απευθυνόμενα προς τον «Πρόεδρο της Δημοκρατίας της Ιρλανδίας» αντί της «Ιρλανδίας» δε γινόταν δεκτά από την ιρλανδική κυβέρνηση.

Τελικά, η κατάσταση εξομαλύνθηκε μόλις το 1998, μετά από εξήντα χρόνια διαμάχης, με την υπογραφή διμερούς συμφωνίας μεταξύ των δύο χωρών¹⁵¹, όπου, αν και δεν υπήρξε ξεχωριστή αναφορά στο ζήτημα του ονόματος, για πρώτη φορά υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ της «Κυβέρνησης του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας» με την «Κυβέρνηση της Ιρλανδίας».

Παρόλο που η διαφορά Μεγάλης Βρετανίας-Ιρλανδίας για το όνομα δεν είναι αντίστοιχη με τη διαφορά Ελλάδας-Σκοπίων, καθόσον η βάση της ήταν η εδαφική διεκδίκηση της ίδιας περιοχής και όχι η εθνική καταγωγή των ιρλανδών κατοίκων της, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση που το όνομα ενός κράτους μπορεί να οξύνει σοβαρά τις διεθνείς του σχέσεις και να κληθούν τρίτα κράτη ή οργανισμοί να τοποθετηθούν σχετικά.

---

¹⁵⁰ Dominion- για να περιγραφεί η χώρα, Eire αντί της Ιρλανδίας, British isles για να περιγραφούν η Ιρλανδία και Μεγ.Βρετανία, Βόρεια Ιρλανδία για να περιγραφούν οι Έξι Επαρχίες, και Κυβέρνηση του Ην.Βασιλείου για τη Βρετανική Κυβέρνηση, Ζάικος, ο.π., σελ.49,

¹⁵¹ Good Friday Agreement, 1998, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136652/agreement.pdf

Ακόμη όμως πιο χαρακτηριστική περίπτωση όπου ένα κράτος αναγκάστηκε να αλλάξει το συνταγματικό του όνομα από τη διεθνή κοινότητα είναι η περίπτωση της Αυστροουγγαρίας, την οποία θα εξετάσουμε παρακάτω.

4.3.2 Η περίπτωση της Αυστροουγγαρίας

Αν ανατρέξουμε στη διάλυση της Δυαδικής Αυτοκρατορίας, θα δούμε ότι ένα από τα νέα κράτη που προέκυψαν ήταν η Αυστρία, η οποία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της το 1918 ως «Γερμανική Αυστρία».

Το όνομα, όμως, μιας «Γερμανικής Αυστρίας», με περίπου τρία εκατομμύρια γερμανόφωνων αυστριακών να έχουν μείνει εκτός συνόρων της, κυρίως στη Τσεχοσλοβακία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ουγγαρία και την Ιταλία, δεν ακουγόταν ιδιαίτερα ευχάριστα στις νικήτριες δυνάμεις της Αντάντ, καθότι υπέκρυπτε μια επιδίωξη του νέου κράτους αφενός να συμπεριλάβει στο έδαφός του τα εδάφη όπου διέμεναν συμπαγείς γερμανόφωνοι αυστριακοί πληθυσμοί και αφετέρου να ενωθεί μελλοντικά με τη Γερμανία συνιστώντας μια Γερμανο-Αυστριακή Ένωση¹⁵². Το Σύνταγμα της Γερμανικής Αυστρίας το αποτύπωνε καθαρά: « Η Γερμανική Αυστρία είναι αναπόσπαστο μέρος της Γερμανικής Δημοκρατίας»¹⁵³. Επρόκειτο, επιπλέον, για μια προσπάθεια να αποσυνδεθεί η Αυστρία από το αυτροουγγρικό της παρελθόν και την ηττηθείσα δυαδική αυτοκρατορία, προσπάθεια που οι νικήτριες δυνάμεις δεν αποδέχτηκαν ασμένως.

Έτσι, στη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού κατέστησαν σαφές ότι ως συμβαλλόμενο μέρος αναγνωρίζουν μόνο την «Αυστρία»¹⁵⁴, καθότι οι αντιπροσωπείες της Τσεχίας και Γιουγκοσλαβίας ανησυχούσαν ότι το όνομα «Γερμανική Αυστρία» θα αποτελούσε συνεχή απειλή για τα πρώην αυτροουγγρικά

---

¹⁵²Ioannidis M, Naming a State-Disputing over Symbols of Statehood at the example of “Macedonia”, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 14, 2010,p.541-543

¹⁵³ «German Austria is an integral part of the German Republic”, Άρθρο 2, ο.π.,σελ. 540

¹⁵⁴ «The allied and associated powers have decided to recognize the new republic under the appellation Republic of Austria (Republique d’Autriche). For these reason they declare that they approve the mandates received on the 19th of May as to authorize the delegates holding them to negotiate in the name of the Republic of Austria”, Austrian Chancellor K.Renner in his telegraph to the Minister of Foreign Affairs, 30 May 1919, ο.π., σελ.541

εδάφη που πλέον κατείχαν οι ίδιες, πέραν του ότι με το όνομα «Αυστρία» το νέο κράτος συνδεόταν ευθέως με την πρώην Αυστροουγγαρία.

Η Αυστρία με τη σειρά της γνώρισε αρχικά στις νικήτριες δυνάμεις ότι δε θα μπορούσε να γίνει αλλαγή του ονόματος άνευ πρότερης τροποποίησης του Συντάγματος, αλλά βλέποντας την κάθετη άρνησή τους, αφενός διαβεβαίωσε ότι δεν επίθετο θέμα μελλοντικής αυστρο-γερμανικής ένωσης και αφετέρου σημείωσε ότι οι νικήτριες δυνάμεις μπορούσαν να προσδιορίζουν το νέο κράτος με άλλο όνομα από αυτό που είχε επιλέξει το ίδιο για τον εαυτό του.

Πράγματι, χάριν της επιμονής των νικητριών δυνάμεων, στη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού η «Γερμανική Αυστρία» αποτυπώθηκε ως «Δημοκρατία της Αυστρίας» ή «Αυστρία» και αποκλείσθηκε ενδεχόμενη ένωση Αυστρίας-Γερμανίας χωρίς πρότερη έγκριση του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών. Παράλληλα, η Αυστρία κατόρθωσε να εναρμονίσει τις διεθνείς υποχρεώσεις της που απέρρεαν από τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού με την εσωτερική της έννομη τάξη χάρη στην ακόλουθη ευρηματική ρήτρα του άρθρου I του ν. της 21^{ης} Οκτωβρίου 1921 για το Σύνταγμα του Κράτους:

«Η Γερμανική Αυστρία, εντός των συνόρων που ορίσθηκαν με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, είναι μία Δημοκρατία υπό την ονομασία "Δημοκρατία της Αυστρίας". Ωστόσο, εκτός από τις υποχρεώσεις που της επιβάλλονται με τη Συνθήκη του Αγίου Γερμανού, η Δημοκρατία της Αυστρίας δεν αναλαμβάνει τη διαδοχή στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πρώην Αυστριακού Κράτους, δηλαδή των Βασιλείων και Χωρών που αντιπροσωπεύονται στο Reichsrat»¹⁵⁵

Για την περίπτωση της Αυστρίας θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η επιλογή του ονόματος «Γερμανική Αυστρία» σαφώς αποσκοπούσε στη δημιουργία μιας εθνικής ταυτότητας με κυρίαρχο το γερμανικό στοιχείο. Το όνομα θα συμβόλιζε το γερμανικό χαρακτήρα του νέου κράτους¹⁵⁶. Οι ενστάσεις από τα άλλα κράτη δεν επικεντρώνονταν τόσο στη μονοπώληση του ονόματος από ένα κράτος όσο στις

---

¹⁵⁵ Ζάικος, ο.π., σελ. 75

¹⁵⁶ Ioannidis, ο.π., σελ. 545

εδαφικές επιδιώξεις που κρύβονταν πίσω από αυτό. Έτσι οι νικήτριες δυνάμεις επέμειναν και πέτυχαν την αλλαγή του, αποδεικνύοντας ότι είναι δυνατό να τεθούν όρια στην επιλογή του ονόματος ενός κράτους, χάριν των ομαλών διεθνών σχέσεων.

Αντίστοιχα, και στην περίπτωση των Σκοπίων, η είσοδός τους στη διεθνή κοινότητα με όνομα διαφορετικό από το συνταγματικό δεν αποτελεί νεολόγημα. Ομοίως και η καθιέρωση διπλής ονομασίας, διαφορετικής στο εσωτερικό του κράτους και διαφορετικού στις εξωτερικές του σχέσεις θα μπορούσε να αποτελέσει μία χρυσή τομή, πριν τουλάχιστον την αναγνώρισή των Σκοπίων με τη συνταγματική τους ονομασία από πολύ μεγάλο αριθμό κρατών της διεθνούς κοινότητας, η οποία δε διευκολύνει, αλλά αντίθετα δρομολογεί σε μεγάλο βαθμό τις διαπραγματεύσεις επί του ζητήματος του ονόματος.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Μακεδονικό ζήτημα: από τον αυτοπροσδιορισμό στην ιστορική συνείδηση

«Γιατί ο άνθρωπος δεν είναι πλάσμα ξεμοναχιασμένο, ξεκρέμαστο, ουρανοκατέβητο και άτομο, παρά μόνο κύτταρο της ζωντανής μάζας της ανθρωποσύνης [...] Και αυτό το κάθε κύτταρο της ανθρωποσύνης έχει μέσα του μια πνοή, όμοια και ωστόσο ξεχωριστή από τα άλλα, την αρχική πνοή που πήρε από τους γεννήτορές του, σα γεννήθηκε, που θέλει και αυτή να απλωθεί και να κυριαρχήσει απάνω στα άλλα και που θα τη μεταδώσει στα παιδιά του. Να θυμάται τα περασμένα; Να τα λησμονεί; Είτε τα θυμάται είτε δεν τα θυμάται τα έχει μέσα του, κληρονομημένα, και αυτά τον ορίζουν.»
Ι.Δραγούμης, (1903) *Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες*

1. Δικαίωμα ατομικού αυτοπροσδιορισμού:

Μέχρι στιγμής εξετάσαμε και διαπιστώσαμε ότι, η επιλογή ονόματος κράτους δύναται υπό προϋποθέσεις να αποτελεί έκφραση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού των λαών, σε κάθε περίπτωση, όχι χωρίς περιορισμούς.

Τι συμβαίνει, όμως, με το δικαίωμα ενός εκάστου σκοπιανού να πιστεύει, να νιώθει και να δηλώνει ότι είναι "μακεδόνας"; Τίθενται αντίστοιχοι περιορισμοί;

Αντιμέτωπα με αυτό το γενικότερο ζήτημα έκφρασης εθνικής συνείδησης βρέθηκαν συχνά τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα, καλούμενα να αποφανθούν επί ολόενα αυξανόμενων υποθέσεων ατόμων που ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές μειονότητες. Στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, το ΕΔΔΑ, ισορροπώντας μεταξύ ατομικών ελευθεριών των ατόμων που εκδηλώνουν την εθνική ή εθνοτική τους συνείδηση και των επιβαλλόμενων περιορισμών, ξεδίπλωσε νομολογιακά τις βασικές αρχές προστασίας τους, κυρίως σε περιπτώσεις που τα άτομα αυτά ανήκουν σε μειονότητες, μέσω μιας δυναμικής ερμηνείας των άρθρων της ΕΣΔΑ. Ελλείπει ρητής διάταξης στην ΕΣΔΑ, ως «όχημα» για την προστασία αυτή χρησιμοποιήθηκαν άλλα δικαιώματα και ιδίως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής (άρθρο 8), της ελευθερίας σκέψης, συνείδησης και θρησκείας (άρθρο 9), της ελευθερίας έκφρασης (άρθρο 10) και της ελευθερίας συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 11).

Εξάλλου, και από μια γενικότερη οπτική, με νομική αφετηρία το άρθρο 27 ΔΣΑΠΔ¹⁵⁷ αυτοτελή υποκείμενα των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο άρθρο αυτό δεν είναι οι εθνικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες αλλά ο σκοπός της ρύθμισης έγκειται στην προστασία των δικαιωμάτων *του κάθε μέλους ως ατόμου που ανήκει σε αυτές*¹⁵⁸.

1.1. Ο ατομικός αυτοπροσδιορισμός μέσα από τη διεθνή νομολογία

Ήδη από το 1930, στην υπόθεση για τα μειονοτικά σχολεία της Α. Σιλεσίας, είχαμε την πρώτη τοποθέτηση του Διεθνούς Δικαστηρίου ως προς το δικαίωμα

¹⁵⁷ «Σε κράτη που υπάρχουν εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες **τα πρόσωπα** τα οποία ανήκουν σε αυτές δε στερούνται του δικαιώματος όπως, **μαζί με άλλα μέλη της ομάδας**, χαίρουν από κοινού του πολιτιστικού τους βίου, ομολογούν και ασκούν το θρήσκευμά τους και χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους»

¹⁵⁸ F.Capotorti, Are Minorities entitled to collective Human Rights? in The protection of Minorities and Human Rights, Yoram Dinstein, Mala Tabory (1992), p.505

αυτοπροσδιορισμού του ατόμου-μέλους μιας μειονότητας ¹⁵⁹. Στην περίπτωση αυτή, Γερμανοί μειονοτικοί ζητούσαν την εγγραφή των τέκνων τους στα μειονοτικά σχολεία βάσει της Γερμανοπολωνικής συμβάσεως της Γενεύης της 15ης Μαΐου του 1922.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι καθοριστικός παράγοντας για να ανήκει ένα άτομο σε μία μειονότητα είναι η ίδια του **η βούληση**, η οποία θα πρέπει καταρχήν να ανταποκρίνεται **σε πραγματικά περιστατικά**. Όμως, ακόμη κι αν η βούληση ενός ατόμου να ανήκει σε μία μειονότητα δεν ανταποκρίνεται σε πραγματικά περιστατικά, θα πρέπει η δήλωσή του να γίνει σεβαστή από το κράτος, προς αποφυγή περιορισμού του δικαιώματος που προστάττει η συγκεκριμένη σύμβαση.

Συνεπώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι ασχέτως εάν τα παιδιά ομιλούσαν πολωνικά ή όχι (πραγματικό γεγονός), αρκούσε η δήλωση των γονέων (βούληση) σύμφωνα με την οποία ζητούσαν η διδασκαλία των τέκνων τους να διενεργείται στη γερμανική γλώσσα, καθότι αποτελούσαν μέλη της μειονότητας της Άνω Σιλεσίας.

Μακράν από το να αναγνωρίσει την ύπαρξη μειονότητας βάσει μόνης της βούλησης μιας ομάδας πολιτών, το Δικαστήριο εξασφάλισε την προστασία του ατομικού δικαιώματος ανάπτυξης μειονοτικής συνείδησης, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα την ένταξη σε μία αναγνωρισμένη μειονότητα επί τη βάση διεθνούς σύμβασης. Δεν αναγνώρισε, δηλαδή, δικαίωμα συλλογικού αυτοπροσδιορισμού σε μειονότητες, αλλά, εξασφάλισε την προστασία της ατομικής μειονοτικής συνείδησης του μέλους μιας μειονότητας και κατ'επέκταση το ατομικό δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού.

Δέον όπως σημειωθεί ότι και τα δικαιοδοτικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, αργότερα, ουδέποτε τοποθετήθηκαν ως προς την ανάγκη αναγνώρισης ή μη μιας μειονότητας, η οποία εναπόκειται αποκλειστικά στη βούληση κάθε κράτους.

---

¹⁵⁹ ICJ, Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools), Judgment No 12, 26th April 1928, σχολιασμός Ι. Διακοφωτάκης, Περί μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο, Εκδ. Σάκκουλας, 2001, σελ. 318 επ.

Ομοίως, δεν εξέτασαν ούτε επιβεβαίωσαν την ύπαρξη δικαιώματος συλλογικού εθνικού αυτοπροσδιορισμού για τις μειονότητες. Αυτό για τον Δικαστή του Στρασβούργου, που επικεντρώνει την προσοχή του στην προστασία του ατόμου και των δικαιωμάτων του μέσω της ΕΣΔΑ, είναι εκτός αποστολής και δικαιοδοσίας του.

Ωστόσο, με νομική βάση κυρίως την ελευθερία της έκφρασης κατά το άρθρο 10 ΕΣΔΑ, την προστασία ατομικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8), την ελευθερία συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 11) και άλλα δικαιώματα της Σύμβασης και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων, το ΕΔΔΑ θα θεμελιώσει το δικαίωμα ατομικού αυτοπροσδιορισμού, εξασφαλίζοντας έτσι δικαίωμα ένταξης σε μία εθνική μειονότητα, ακόμη και μη αναγνωρισμένη:

*"Το δικαίωμα έκφρασης των απόψεων μέσω της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι και η προσωπική αυτονομία υποδηλώνουν **το δικαίωμα εκάστου να εκφράζει, μέσα στο πλαίσιο της νομιμότητας τις πεποιθήσεις του για την εθνική ταυτότητά του.**"¹⁶⁰ Και*

*"Η ύπαρξη μειονοτήτων και διαφορετικών πολιτισμών μέσα σε μία χώρα συνιστά **ιστορικό γεγονός** που μία δημοκρατική κοινωνία θα πρέπει **να ανέχεται** και ακόμη και **να προστατεύει** και να υποστηρίζει σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς δικαίου"¹⁶¹*

Ήδη από την υπόθεση **Habitants d'Alsemberg κατά Βελγίου**¹⁶², η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, εξετάζοντας την ύπαρξη "πολιτιστικής γλωσσικής ταυτότητας" έκρινε παραδεκτή την προσφυγή που αφορούσε στο δικαίωμα των προσφευγόντων ο πολιτισμός τους να περιλαμβάνεται στη σχολική εκπαίδευση. Εξετάζοντας την υπόθεση υπό το πρίσμα των άρθρων 8 και 14 ΕΣΔΑ και άρθρο 2 του Ιου Πρωτοκόλλου, έκρινε παραδεκτές τις ρυθμίσεις για την πρόσβαση σε βελγικό σχολείο με βάση τη δεσπόζουσα γλώσσα σε μια περιοχή,

¹⁶⁰ Τουρκική Ένωση Ξάνθης κατά Ελλάδος(27-3-08) Σκέψη 56, αρ.προσφυγής 26698/05

¹⁶¹ Σιδηρόπουλος κατά Ελλάδος(10-7-1998), σκέψη 41 αρ. προσφυγής 26695/95

¹⁶² Προσφυγή 1769/1962

σημειώνοντας ότι η ανάγκη γλωσσικής ενότητας σε μια περιοχή όπου η πλειοψηφία των κατοίκων μιλούν μια γλώσσα δεν αποτελεί διάκριση κατά παράβαση των ίσων δικαιωμάτων.

Ως προς την ταυτοποίηση προσώπων ως μελών μιας μειονοτικής ομάδας, με αφορμή υπόθεση που αφορούσε γλωσσική απογραφή στην Αυστρία, απορρίπτοντας την προσφυγή μιας γερμανόφωνης που επεδίωκε τον αυτοπροσδιορισμό της ως ανήκουσα σε σλοβενική μειονότητα, η Επιτροπή έκρινε ότι από την ΕΣΔΑ δεν αναγνωρίζεται αυτούσιο δικαίωμα ανήκειν σε γλωσσική μειονότητα, αλλά η προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων δύναται να υλοποιηθεί μόνο σε συνδυασμό με το δικαίωμα στην απαγόρευση διακρίσεων του άρθρου 14.¹⁶³

Ως προς τη διάσταση της χρήσης γλώσσας, στην περίφημη βελγική γλωσσική υπόθεση του 1968, η απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου έθεσε ζητήματα πολιτιστικών δικαιωμάτων μιας μειονοτικής κοινότητας και αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της νομολογίας του Δικαστηρίου σε ό,τι αφορά την απαγόρευση διακρίσεων σε συνδυασμό με το δικαίωμα στην εκπαίδευση, χωρίς όμως να διαπιστώνει δικαίωμα εκπαίδευσης σε συγκεκριμένη γλώσσα βάσει του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ¹⁶⁴.

Οι προσφεύγοντες, γαλλόφωνοι κάτοικοι φλαμανδικής επαρχίας, ισχυρίστηκαν παραβίαση της ΕΣΔΑ επειδή δεν παρασχέθηκε στα παιδιά τους πρόσβαση σε γαλλόφωνο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Μεταξύ λοιπών διατάξεων της ΕΣΔΑ, οι προσφεύγοντες επικαλέστηκαν το άρθρο 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου σε συνδυασμό με τη ρήτρα απαγόρευσης διακρίσεων του άρθρου 14. Το Δικαστήριο ωστόσο έκρινε ότι το άρθρο 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου δεν προστατεύει αξιώσεις γλωσσικού χαρακτήρα, αλλά ο προσδιορισμός της γλώσσας που διδάσκεται στα εκπαιδευτικά ιδρύματα εναπόκειται αποκλειστικά στη διακριτική ευχέρεια του κράτους¹⁶⁵.

¹⁶³ Χ. v/AUSTRIA, Προσφυγή 8142/78, Απόφαση επί του παραδεκτού, 10 Οκτ 1979, σελ.92

¹⁶⁴ "This provision in no way guarantees the right to be educated in the language of one's parents by the public authorities or with their aid" Case "relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium", ar.1769/62, Judgment 23 Jul 1968, par.7

¹⁶⁵ "The first sentence of Article 2 (P1-2) contains in itself no linguistic requirement." Ο.π., παρ.7

Το Δικαστήριο, λοιπόν, στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου σε συνδυασμό με την ρήτρα μη διάκρισης του άρθρου 14, δεν ανέγνωσε εγγύηση του δικαιώματος των μελών μειονοτήτων για παροχή εκπαίδευσης στην γλώσσα της επιλογής τους. Η ερμηνεία αυτή του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου υπαγορεύτηκε από το ιδανικό της γλωσσικής ομοιογένειας ενός κράτους¹⁶⁶, η οποία κρίθηκε ιδιαίτερης βαρύτητας σε σχέση με γλωσσικές μειονοτικές προτιμήσεις κάποιων κατοίκων του.

Αντίθετα, στην 4η διακρατική προσφυγή **Κύπρος κατά Τουρκίας**¹⁶⁷, η νομολογία του ΕΔΔΑ εξελίχθηκε, διαπιστώνοντας παραβίαση του άρθρου 2 του Ιου Πρωτοκόλλου σχετικά με την εκπαίδευση των ελληνοκυπρίων μαθητών στα κατεχόμενα. Οι τουρκικές αρχές ενώ επέτρεπαν τη λειτουργία ελληνικών σχολείων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δεν παρείχαν αντίστοιχη δυνατότητα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα, οι έλληνες μαθητές προκειμένου να εξακολουθήσουν την εκπαίδευση στη γλώσσα τους να αναγκάζονται να μετακινούνται στη νότιο Κύπρο και να χωρίζονται από τις οικογένειές τους. Το Δικαστήριο υπενθύμισε την προηγούμενη νομολογία του επί της βελγικής γλωσσικής υπόθεσης, σύμφωνα με την οποία καταρχήν το Κράτος είναι αυτό που αποφασίζει ποιες είναι οι γλώσσες διδασκαλίας στην εκπαίδευση. Επίσης, σημείωσε ότι οι ελληνοκύπριοι μαθητές της Β.Κύπρου είχαν δυνατότητα να συνεχίσουν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή τους στην τουρκική ή αγγλική γλώσσα κι επομένως, *stricto sensu*, δεν παραβιαζόταν καταρχήν το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι μαθητές έχουν ήδη εκπαιδευτεί στην ελληνική γλώσσα, η μη παροχή από τις τουρκικές αρχές δυνατότητας συνέχισης της διδασκαλίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση συνιστούσε στην ουσία παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, λαμβανομένου επιπλέον υπόψη ότι για να συνεχίσουν τις σπουδές τους οι μαθητές θα έπρεπε να χωριστούν από τις οικογένειές τους και να μεταβούν στη νότιο Κύπρο. Επομένως υπήρξε παραβίαση από τις τουρκικές αρχές του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου Ι της ΕΣΔΑ¹⁶⁸.

---

¹⁶⁶ “*measures which tend to ensure that, in the unilingual regions, the teaching language of official or subsidised schools should be exclusively that of the region, are not arbitrary and therefore not discriminatory.*”, ο.π. παρ.13

¹⁶⁷ Προσφυγή υπ’ αριθμόν 25781/94

¹⁶⁸ *Cyprus v. Turkey*, 25781/94, Judgment 10 Μαΐ 2001, παρ.276-280

Στην υπόθεση **Muñoz Díaz κατά Ισπανίας**¹⁶⁹, το Δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση καταβολής σύνταξης χηρείας σε ένα μέλος της κοινότητας των Ρομά, μετά το θάνατο ενός Ρομά με τον οποίο τελούσε σε γάμο σύμφωνα με τις ειδικές τελετές της κοινότητάς τους επί δεκαεννέα χρόνια συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης (απαγόρευση διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου 1 (προστασία της ιδιοκτησίας). Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη το γεγονός ότι ο προσφεύγων ανήκε σε μια κοινότητα εντός της οποίας η εγκυρότητα του γάμου, σύμφωνα με τις δικές της τελετές και παραδόσεις, ουδέποτε είχε αμφισβητηθεί ή θεωρηθεί αντίθετη προς τη δημόσια τάξη από την κυβέρνηση. Δήλωσε στο θέμα αυτό: «*Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η δύναμη των συλλογικών πεποιθήσεων μιας κοινότητας που είναι καλά καθορισμένες πολιτισμικά δεν μπορεί να αγνοηθεί*» (§ 59). Το ζήτημα της **σαφώς καθορισμένης πολιτιστικής ταυτότητας** των Ρομά στην Ισπανία φαίνεται πως ήταν ένας σημαντικός παράγοντας: «*Για το Δικαστήριο, είναι απαραίτητο να τονιστεί η σημασία των πεποιθήσεων του αιτούντος οι οποίες πηγάζουν από την καταγωγή του από την κοινότητα των Ρομά - μια κοινότητα η οποία έχει τις δικές της αξίες που έχουν καθιερωθεί και είναι βαθιά ριζωμένες στην ισπανική κοινωνία.*¹⁷⁰» (§ 56)

Ας εξετάσουμε στη συνέχεια αναλυτικότερα πώς κατοχυρώνεται το δικαίωμα εθνικού και πολιτιστικού αυτοπροσδιορισμού μέσω της προστασίας των δικαιωμάτων του ατόμου, όπως αποκρυσταλλώθηκε στη νομολογία του ΕΔΔΑ.

1.2. Ατομικός αυτοπροσδιορισμός και Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ

«Αυτός τε γαρ Έλλην γένος εϊμί τωρχαίον και αντ' ελευθέρης δεδουλωμένην ουκ αν εθέλοιμι οραν την Ελλάδα».
(Ηρόδοτος, ΙΧ 45,2) Μακεδόνας Βασιλιάς Αλέξανδρος Α΄

¹⁶⁹ αρ. 49151/07, 8 Δεκεμβρίου 2009

¹⁷⁰“For the Court, it is necessary to emphasise the importance of the beliefs that the applicant derives from belonging to the Roma community – a community which has its own values that are well established and 1-*

deeply rooted in Spanish society.” Muñoz Díaz v. Spain, no. 49151/07, 8 December 2009 (§ 56)

Στην υπόθεση της **Chapman v. Ηνωμένο Βασίλειο**¹⁷¹, το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει το ζήτημα του τρόπου ζωής των οικογενειών των τσιγγάνων και τις ειδικές δυσκολίες που έχουν ως προς την προσωρινές σταθμεύσεις των караβανιών τους. Στην απόφασή του, το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως αναγνώρισε ότι **το άρθρο 8 της Σύμβασης, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, προστατεύει το δικαίωμα των μειονοτήτων να διατηρούν την ταυτότητά τους και να ακολουθούν την ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή, σύμφωνα με την εν λόγω παράδοση.**

Το Δικαστήριο έκρινε (§ 73) ότι η νομαδική ζωή της αιτούσης είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής της ταυτότητας ως τσιγγάνας¹⁷², γεγονός που αντανακλά τη μακρά παράδοση της μειονότητας στην οποία ανήκουν όσοι ακολουθούν αυτόν τον τρόπο ζωής με τις συνεχείς μετακινήσεις. Βέβαια, κατόπιν δικής τους επιλογής, ή κατόπιν εξωγενών παραγόντων, πολλοί Τσιγγάνοι δε ζουν πλέον μια πλήρως νομαδική ζωή αλλά εγκαθίστανται για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ένα μέρος, προκειμένου να διευκολυνθεί, για παράδειγμα, η εκπαίδευση των παιδιών τους. Σε αυτή την περίπτωση, τα μέτρα που επηρεάζουν την στάθμευση της αιτούσης έχουν αντίκτυπο που φτάνει πιο πέρα από το δικαίωμα για σεβασμό για το σπίτι της: **επηρεάζουν επίσης την ικανότητά της να διατηρήσει την ταυτότητά της** ως τσιγγάνας και να ακολουθήσει την ιδιωτική και οικογενειακή της ζωή, σύμφωνα με την εν λόγω παράδοση.

Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι *«μπορεί να λεχθεί πως υπάρχει μια αναδυόμενη συναίνεση μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης να αναγνωρίζουν τις ειδικές ανάγκες των μειονοτήτων και **την υποχρέωση να προστατευτεί η ασφάλεια, η ταυτότητα και ο τρόπος ζωής τους ... και όχι μόνο για το σκοπό διασφάλισης των συμφερόντων των ίδιων των μειονοτήτων αλλά και για τη διατήρηση μιας πολιτιστικής πολυμορφίας προς***

---

¹⁷¹ GC, no. 27238/95, 2001-I)

¹⁷² «The Court considers that the applicant's occupation of her caravan is an integral part of her ethnic identity as a Gypsy, reflecting the long tradition of that minority of following a travelling lifestyle" CASE OF CHAPMAN v. THE UNITED KINGDOM , Application no. 27238/95) JUDGMENT 18 January 2001 , παρ.73

όφελος ολόκληρης της κοινότητας¹⁷³ »(§ 93). Το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι το άρθρο 8 συνεπάγεται θετικές υποχρεώσεις ενός κράτους να διευκολύνει τον σιγγάνικο τρόπο ζωής, ιδιαίτερα λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες τους και το διαφορετικό τρόπο ζωής τους, τόσο στο σχετικό κανονιστικό πλαίσιο όσο και στη λήψη αποφάσεων σε εξατομικευμένες περιπτώσεις. Σύμφωνα με το Δικαστήριο (§ 96): «... αν και το γεγονός ότι ανήκουν σε μια μειονότητα με ένα παραδοσιακό τρόπο ζωής διαφορετικό από εκείνο της πλειοψηφίας δεν παρέχει ασυλία από γενικούς νόμους που προορίζονται για τη διασφάλιση των περιουσιακών στοιχείων της κοινότητας στο σύνολό της, όπως το περιβάλλον, μπορεί ωστόσο να έχει επίπτωση στον τρόπο με τον οποίο αυτοί οι νόμοι πρέπει να εφαρμόζονται¹⁷⁴ ».

Εκτός από το δικαίωμα των μειονοτήτων **να διατηρούν** μια πολιτιστική ή εθνική ταυτότητα και να ζουν σύμφωνα με την εν λόγω ταυτότητα ή παράδοση, με τις θετικές υποχρεώσεις που συνεπάγεται αυτό για το κράτος, το άρθρο 8 της Σύμβασης μπορεί να εφαρμοσθεί και ως προς το δικαίωμα **να επιλέξουν** ελεύθερα τη δική τους πολιτιστική ή εθνική ταυτότητα, και να γίνεται αυτή η επιλογή σεβαστή, **όταν το εν λόγω δικαίωμα στηρίζεται σε πραγματική βάση**.

Έτσι, στην περίπτωση **Ciubotaru v. Μολδαβία**¹⁷⁵, το Δικαστήριο εξέτασε την άρνηση των αρχών της Μολδαβίας για την καταγραφή της εθνικής ταυτότητας ("ρουμανική") που δηλώθηκε από τον αιτούντα, όταν εξέτασαν την αίτηση αντικατάστασης της σοβιετικής του ταυτότητας με ταυτότητα Μολδαβίας, με την αιτιολογία ότι οι γονείς του δεν είχαν καταγραφεί ως «Ρουμανικής Εθνικότητας» στα πιστοποιητικά γεννήσεως και γάμου τους.

Οι Ρουμανικές ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεως των γονιών του, γεννημένων στη Ρουμανία, δεν περιείχαν καμία πληροφορία σχετικά με την εθνική τους

---

¹⁷³ "there may be said to be an emerging international consensus amongst the Contracting States of the Council of Europe recognising the special needs of minorities and an obligation to protect their security, identity and lifestyle..., not only for the purpose of safeguarding the interests of the minorities themselves but to preserve a cultural diversity of value to the whole community" ο.π. (§ 93)

¹⁷⁴ «...although the fact of belonging to a minority with a traditional lifestyle different from that of the majority does not confer an immunity from general laws intended to safeguard the assets of the community as a whole, such as the environment, it may have an incidence on the manner in which such laws are to be implemented" (§ 96)

¹⁷⁵ αρ. 27138/04, 27 Απριλίου 2010

ταυτότητα. Στο πιστοποιητικό γάμου τους, που εκδόθηκε από τις σοβιετικές αρχές το 1949, το πεδίο «εθνικότητα» είχε μείνει κενό. Αργότερα, στις Σοβιετικές τους ταυτότητες καταγράφηκαν ως молδαβικής εθνικότητας, ενώ και ο προσφεύγων στη σοβιετική του ταυτότητα αναφερόταν επίσης ως молδαβικής εθνικότητας.

Το 2002, ο προσφεύγων υπέβαλε στις αρχές της Μολδαβίας αίτηση αντικατάστασης της παλιάς σοβιετικής του ταυτότητας με молδαβική. Στο έντυπο της αίτησης κάτω από την εθνικότητα έγραψε "ρουμανική". Ωστόσο, όπως του γνώρισαν, η αίτησή του δεν θα γινόταν δεκτή παρά μόνο εάν αναφερόταν ως εθνικότητα η молδαβική.

Μετά από κρούσεις στις молδαβικές αρχές ζητώντας την αλλαγή της εθνικότητάς του από молδαβική σε ρουμανική, πληροφορήθηκε ότι, εφόσον οι γονείς του δεν είχαν καταγραφεί ως ρουμανικής εθνικότητας στη πιστοποιητικά γεννήσεως και γάμου τους, ήταν αδύνατο γι 'αυτόν να καταγραφεί ως ρουμανικής εθνικότητας. Τον συμβούλεψαν δε να αναζητήσει στα Εθνικά Αρχεία τα ίχνη της ρουμανικής καταγωγής των παππούδων του και των άλλων προγόνων.

Στις 26 Ιουλίου 2004, ο προσφεύγων σε προσφυγή που άσκησε κατά της κρατικής αρχής που ήταν υπεύθυνη για την πολιτική καταχώρισης και τα έγγραφα ταυτότητας **ζήτησε να αλλάξει η εθνικότητά του σε ρουμανική, υποστηρίζοντας ότι δε θεωρεί τον εαυτό του молδαβικής εθνικότητας** και ότι το να θεωρείται μέρος μιας εθνικής ομάδας που πίστευε ότι είναι μια τεχνητή δημιουργία του σταλινικού καθεστώτος ήταν αντίθετο προς το δικαίωμά του στην ελευθερία της συνείδησης και στην προσωπική αξιοπρέπεια.

Μετά την απόρριψη των προσφυγών του και από τα εθνικά δικαστήρια, με το αιτιολογικό ότι είχε αποτύχει να αποδείξει ότι οι γονείς του ήταν ρουμανικής εθνικής ταυτότητας, ο προσφεύγων κατέφυγε στο ΕΔΔΑ, στηριζόμενος μεταξύ άλλων, στις διατάξεις του νόμου περί εθνικών μειονοτήτων και το άρθρο 8 της Σύμβασης.

Ερευνώντας την υπόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι «**η εθνική ταυτότητα ενός ατόμου αποτελεί ουσιαστική πτυχή της ιδιωτικής του ζωής**¹⁷⁶ » σύμφωνα με το άρθρο 8, και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η молδαβική νομοθεσία και πρακτική δημιούργησε ανυπέβλητα εμπόδια για κάποιον που επιθυμεί να καταγραφεί με εθνική ταυτότητα διαφορετική από εκείνη που είχαν καταγραφεί οι γονείς του από τις σοβιετικές αρχές.

Το Δικαστήριο δέχθηκε καταρχήν ότι **οι αρχές θα μπορούσαν να αρνηθούν ένα αίτημα επίσημης καταγραφής σε μια συγκεκριμένη εθνικότητα, όταν ένα τέτοιο αίτημα βασίζεται σε καθαρά υποκειμενικούς και ατεκμηρίωτους λόγους**¹⁷⁷. Ωστόσο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, η νομική πρακτική στη Μολδαβία καθιστούσε αδύνατο στον προσφεύγοντα να προσκομίσει αντικειμενικά στοιχεία στήριξης του αιτήματός του, ώστε να αποδείξει τους αληθινούς του δεσμούς με τη Ρουμανία (§ 58). Μερικοί από αυτούς τους αντικειμενικούς λόγους που μπορεί να χαρακτηρίζουν την εθνικότητα ή την εθνοτική ταυτότητα είναι η κοινή γλώσσα, η θρησκευτική πίστη ή οι πολιτιστικές ρίζες¹⁷⁸.

Σε μία πιο στενή ερμηνεία του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή , στην υπόθεση **Güzel Erdagöz c. Turquie**¹⁷⁹ το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8 για το γεγονός ότι τα τουρκικά δικαστήρια απέρριψαν το αίτημα διόρθωσης κυρίου ονόματος της προσφεύγουσας σύμφωνα με την κουρδική του προφορά (Gözel αντί Güzel). Τα τουρκικά δικαστήρια δικαιολόγησαν την απόρριψη της προσφυγής της βάσει του ότι η κουρδική εκδοχή του ονόματος που ήταν σύμφωνη με μια τοπική παράδοση δεν απαντούνταν στο λεξικό της τουρκικής γλώσσας. Ωστόσο, το γεγονός

---

¹⁷⁶ «*an individual's ethnic identity constitutes an essential aspect of his or her private life*» 27138/04, Judgement , FS, 27 Απριλίου 2010 27 April 2010

¹⁷⁷ 56. «*The Government's main argument was that recording an individual's ethnic identity, solely on the basis of his or her declaration and in the absence of any objective grounds linking the individual to the ethnicity claimed, could lead to serious administrative consequences and to possible tensions with other countries.*

57. *The Court does not dispute the right of a Government to require the existence of objective evidence of a claimed ethnicity. In a similar vein, the Court is ready to accept that it should be open to the authorities to refuse a claim to be officially recorded as belonging to a particular ethnicity where such a claim is based on purely subjective and unsubstantiated grounds*», ο.π., παρ.56-57

¹⁷⁸ Με τα οποία συνδέθηκε η έννοια της εθνικότητας στην απόφαση μείζονος συνθέσεως υπόθεση Sejdić και Φίντσι ν. Βοσνία-Ερζεγοβίνη [GC], αριθ. 27996/06 και 34836/06, § 43, 22 Δεκεμβρίου 2009)

¹⁷⁹ *Güzel Erdagöz c. Turquie* , 37483/02 , απόφαση 21.10.2008 [Section III]

ότι δεν υπήρχε σχετική απαγορευτική νομοθεσία οδήγησε το ΕΔΔΑ σε διαπίστωση ότι παραβιάστηκε το άρθρο 8 της Σύμβασης. Αντίθετα, στην υπόθεση **Kemal Taşkın and Others v. Turkey**¹⁸⁰, όπου το αίτημα των προσφευγόντων για αλλαγή του κυρίου ονόματός τους από τα τουρκικά στα κουρδικά απορρίφθηκε από τις τουρκικές αρχές, το ΕΔΔΑ δε διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8, καθώς τα κουρδικά ονόματα περιελάμβαναν χαρακτήρες που δεν υπήρχαν στο τουρκικό αλφάβητο, οπότε η άρνηση των τουρκικών αρχών θεωρήθηκε δικαιολογημένη.

Παραβίαση του άρθρου 8 διαπίστωσε το Δικαστήριο και στην υπόθεση **Mehmet Nuri Özen and Others v. Turkey**¹⁸¹. Συγκεκριμένα έκρινε ότι παρόλο που ο έλεγχος της αλληλογραφίας κούρδων φυλακισμένων είχε νόμιμη βάση και ήταν δικαιολογημένος, η άρνηση των τουρκικών αρχών να ταχυδρομήσουν γράμματα φυλακισμένων που ήταν γραμμένα στην κουρδική γλώσσα ήταν αντίθετη στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Συνεπώς, ερμηνεύοντας δυναμικά το άρθρο 8, το Δικαστήριο ενέταξε στο πεδίο προστασίας του την εθνική ή εθνοτική ταυτότητα ενός ατόμου, ως ουσιαστική πτυχή της ιδιωτικής του ζωής, προστατεύοντάς την έτσι από αδικαιολόγητους κρατικούς περιορισμούς. Και ακόμη περισσότερο, επεσήμανε ότι τα κράτη είναι υποχρεωμένα όχι μόνο να σέβονται αλλά και να προστατεύουν την ιδιαίτερη αυτή ταυτότητα προς όφελος της πολυπολιτισμικής ποικιλομορφίας ολόκληρης της κοινότητας.

1.3. Ατομικός Αυτοπροσδιορισμός και Άρθρα 10 και 11 της ΕΣΔΑ

Το δικαίωμα έκφρασης του άρθρου 10 ΕΣΔΑ, σε συνδυασμό ενίοτε και με το δικαίωμα ενώσεως και συναθροίσεως του άρθρου 11, αποτέλεσαν μια ακόμη ισχυρή νομική βάση για την προστασία εκδήλωσης του ατομικού αυτοπροσδιορισμού. Ενίοτε, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι εφαρμόζεται το άρθρο 11 ΕΣΔΑ ως *lex specialis* σε σχέση με το άρθρο 10 ΕΣΔΑ¹⁸², ενσωματώνοντας στις νεώτερες

¹⁸⁰ *Kemal Taşkın and Others v. Turkey*, 30206/04, Judgment 2.2.2010 [Section II]

¹⁸¹ *Mehmet Nuri Özen and Others v. Turkey*, 15672/08 και λοιπές, Judgment 11-4-2011

¹⁸² Τουρκική Ένωση Ξάνθης κατά Ελλάδος (27-3-08), σκέψη 35

αποφάσεις του το νομολογιακό προηγούμενο που βασίστηκε στην ελευθερία της έκφρασης.

Όσον αφορά στους προβλεπόμενους στη Σύμβαση **περιορισμούς των δικαιωμάτων**, και συγκεκριμένα στην παρ.2 του άρθρου 10 και την παράγραφο 2 του άρθρου 11 της ΕΣΔΑ κρίθηκαν ανεκτοί αν προβλέπονται από το νόμο και είναι **αναγκαία μέτρα σε μία δημοκρατική κοινωνία για λόγους που αφορούν την εθνική ασφάλεια , τη δημόσια τάξη, καθώς και τα δικαιώματα κι ελευθερίες άλλων**. Επιπροσθέτως, είναι θεμιτοί οι περιορισμοί που θεσπίζονται από τα κράτη μέρη σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.2 ΕΣΔΑ, χάριν της **προστασίας της εδαφικής τους ακεραιότητας**.

Ειδικά για την ελευθερία έκφρασης ως μέσο έκφρασης ιδιαίτερης εθνικής ταυτότητας, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι **κουρδικές υποθέσεις κατά της Τουρκίας**, που αφορούσαν σε καταδίκη από τα τουρκικά δικαστήρια λόγω έκδοσης βιβλίου που αναφερόταν στην καταπίεση των Κουρδικού λαού από την Τουρκία. Το Δικαστήριο δίκαιωσε τους 11 από τους 13 προσφεύγοντες, διαπιστώνοντας παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης. Αν και ανέφερε ότι καταρχήν τα μέτρα που έλαβε η τουρκική κυβέρνηση αποσκοπούσαν στη διατήρηση της εθνικής ασφάλειας και ακεραιότητας και την αποφυγή ταραχών και βιαιοτήτων εντός του εδάφους της χώρας, ωστόσο έκρινε ότι η καταδίκη των προσφευγόντων συνιστούσε αδικαιολόγητο περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης καθώς ήταν μέτρο που ξεπερνούσε τα όρια της αναλογικότητας και άρα ήταν μη αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία¹⁸³.

Αντίστοιχα, στην υπόθεση **Ulusoy and Others v. Turkey**¹⁸⁴, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η απαγόρευση μιας θεατρικής παράστασης στην κουρδική γλώσσα, με τη δικαιολογία ότι οι ηθοποιοί είχαν καταδικαστεί στο παρελθόν ως υποστηρικτές του ΡΚΚ και συνεπώς υπήρχε κίνδυνος για διατάραξη της δημόσιας τάξης συνιστούσε αδικαιολόγητο περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης, δεδομένου ότι μόνη η χρή-

---

¹⁸³ *Başkaya and Okçuoğlu v. Turkey*, αρ. 23536/94 and 24408/94, Αποφ. 08 Ιουλ 1999, Παρ.61-67

¹⁸⁴ *Ulusoy and Others v. Turkey*, 34797/03, Judgment 03.5.2007

ση της κουρδικής γλώσσας δεν μπορούσε να συνιστά κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ούτε και τέτοιες ενδείξεις υπήρχαν για το συγκεκριμένο έργο.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπόθεση **Sükran Aydın and Others v. Turkey**¹⁸⁵, όπου το Δικαστήριο αντιμετώπισε την καταδίκη των προσφευγόντων από τις τουρκικές αρχές για το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια προεκλογικής εκστρατείας απευθύνθηκαν στο λαό στην κουρδική γλώσσα, κατά παράβαση της τουρκικής νομοθεσίας. Εξετάζοντας εάν ο περιορισμός αυτός της ελευθερίας έκφρασης ήταν αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία ήτοι εάν υπαγορευόταν από κάποια πειστική κοινωνική ανάγκη, καταρχήν τόνισε ότι η πολιτική κάθε κράτους ως προς τη γλώσσα επηρεάζεται από ένα πλήθος παραγόντων ιστορικής, γλωσσικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής φύσης και συνεπώς είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να βρεθεί ένας κοινός παρονομαστής. Ως εκ τούτου, θεωρεί ότι το περιθώριο εκτιμήσεως που απολαμβάνουν οι αρχές του κράτους στον τομέα αυτό είναι ιδιαίτερα μεγάλα (παρ.51). Ωστόσο, καταλήγει, ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που προβλέπει πλήρη απαγόρευση της χρήσης ανεπίσημων γλωσσών σε συνδυασμό με ποινικές κυρώσεις δεν μπορεί να θεωρηθεί συμβατό με τις βασικές αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας και συνιστά μη αναγκαίο περιορισμό σε μία δημοκρατική κοινωνία (παρ.55). Συνεπώς, διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Το ίδιο σκεπτικό επανέλαβε το Δικαστήριο και στην αντίστοιχου περιεχομένου πρόσφατη υπόθεση (**Semir Güzel v. Turkey** - 29483/09, Judgment 13.9.2016).

Αντίστοιχα,, η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, την οποία εγγυάται το άρθρο 11 της Σύμβασης, προστατεύει το δικαίωμα των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες να σχηματίσουν ενώσεις προκειμένου να προωθήσουν τον πολιτισμό τους και τη μειονοτική τους συνείδηση.

Στην υπόθεση **Σιδηρόπουλος και άλλοι κατά Ελλάδα**¹⁸⁶ το Δικαστήριο ασχολήθηκε με το εύρος της προστασίας που απολαμβάνουν οι ενώσεις των οποίων στόχος είναι να προωθήσουν τον πολιτισμό μιας ομάδας με μειονοτική συνείδηση. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι είναι «μακεδονικής» εθνικής καταγωγής και

¹⁸⁵ Sükran Aydın and Others v. Turkey, 49197/2006, Judgment 30206/04, 27-5-2013

¹⁸⁶ 10 July 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-IV

έχουν «μακεδονική εθνική συνείδηση». Αποφάσισαν να σχηματίσουν ένα μη κερδοσκοπικό σωματείο, που ονομάζεται «Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού». Ωστόσο, η αναγνώριση του σωματείου δεν έγινε δεκτή από τα εθνικά δικαστήρια.

Το ΕΔΔΑ επιλαμβανόμενο της προσφυγής έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 11. Οι στόχοι του συλλόγου κρίθηκαν από το Δικαστήριο ως απόλυτα σαφείς και νόμιμοι: *«οι κάτοικοι μιας περιοχής σε μια χώρα έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις προκειμένου να προωθήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής, για ιστορικούς όσο και για οικονομικούς λόγους»* (§ 44). Το Δικαστήριο έκρινε ακόμη ότι και αν υποθεθεί ότι οι ιδρυτές της ένωσης, όπως στη συγκεκριμένη υπόθεση, υποστήριζαν μια μειονοτική συνείδηση, το «Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE (Section IV)» της 29ης Ιουνίου 1990 και η «Χάρτα των Παρισίων για μια Νέα Ευρώπη» της 21ης Νοεμβρίου 1990 - που η Ελλάδα είχε υπογράψει - τους επέτρεπε να σχηματίσουν ενώσεις για την προστασία της πολιτιστικής και πνευματικής τους κληρονομιάς (§ 44). Εξάλλου, *«η ύπαρξη των μειονοτήτων και των διαφορετικών πολιτισμών σε μια χώρα είναι ένα ιστορικό γεγονός που μια "δημοκρατική κοινωνία" πρέπει να ανέχεται, και ακόμη να προστατεύει και να υποστηρίζει»*¹⁸⁷.

Ομοίως, στην υπόθεση **Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού κατά Ελλάδας**¹⁸⁸, οι προσφεύγοντες ισχυριζόμενοι ότι είναι «μακεδονικής» εθνικής καταγωγής και ότι έχουν «μακεδονική εθνική συνείδηση» αποφάσισαν να προσφύγουν στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Φλώρινας με αίτηση εγγραφής του Σωματείου τους με όνομα «Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού». Τα Ελληνικά Δικαστήρια έκριναν ότι οι όροι «μακεδονικός πολιτισμός» που αναφέρονταν στο καταστατικό του αιτούντος σωματείου μπορούσαν να προκαλέσουν σύγχυση ως προς το περιεχόμενό του. Ειδικότερα, το Πολυμελές Πρωτοδικείο έκρινε ότι το καταστατικό του αιτούντος σωματείου υπαινισσόταν την ύπαρξη ενός δήθεν αυτόνομου από εθνολογικής πλευράς «μακεδονικού» πολιτισμού. Ωστόσο, κατά το Πολυμελές Πρωτοδικείο, ο όρος «μακεδονικός» δεν μπορούσε να χρησιμοποιείται παρά μόνο με την ιστορική ή γεωγραφική του έννοια. Υπό την ιστορική του έννοια,

---

¹⁸⁷ Ο.π., παρ.41

¹⁸⁸ Αρ.1295/10, Απόφαση 09 Ιουλ 2015

ο όρος αυτός αποτελούσε τμήμα του ελληνικού πολιτισμού, ενώ σε γεωγραφικό επίπεδο, το καταστατικό του αιτούντος σωματείου δεν διευκρίνιζε σε ποιο τμήμα της περιοχής της Μακεδονίας αναφέρονταν, καθώς αυτή καθορίστηκε μετά τους βαλκανικούς πολέμους. Κατά το δικαστήριο, αυτή η ασάφεια ως προς τη χρήση του όρου «μακεδονικός» ενισχυόταν αντίστοιχα από τη χρήση των όρων « μακεδονική γλώσσα » στο καταστατικό και στον τίτλο του αιτούντος σωματείου. Το Πολυμελές Πρωτοδικείο έκρινε ότι τα στοιχεία αυτά μπορούσαν να προκαλέσουν σύγχυση τόσο όσον αφορά τα κράτη που θα είχαν σχέση με το αιτούν σωματείο στην άσκηση των δραστηριοτήτων του όσο και για τα άτομα που επιθυμούσαν να γίνουν μέλη του. Προσέθετε επίσης ότι υπήρχε κίνδυνος για τη δημόσια τάξη, καθόσον η ύπαρξη του αιτούντος σωματείου μπορεί να τύγχανε εκμετάλλευσης από όσους ήθελαν να προωθήσουν τη δημιουργία ενός «μακεδονικού έθνους», το οποίο δεν υπήρξε ποτέ ιστορικά.

Με τη σειρά ου το Εφετείο αναφέρθηκε ιδίως στη συμμετοχή ορισμένων εκ των ιδρυτικών μελών του σωματείου, το 1990, στις εργασίες της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ) και σε μια συνάντηση του 1991, με τον πρώην Πρόεδρο της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, τον Κίρο Γκλιγκόροφ, και δέχτηκε ότι οι προσφεύγοντες είχαν στρατευθεί στην προώθηση της ιδέας της ύπαρξης μακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα. Βασιζόμενο στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει « μακεδονικό έθνος », τελικά επικύρωσε τη θέση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου, ότι η χρήση του όρου «μακεδονικός» από το αιτούν σωματείο και ο σκοπός που διακήρυσσε το καταστατικό του ήταν αντίθετα στη δημόσια τάξη και έθεταν σε κίνδυνο την αρμονική συμβίωση των κατοίκων της περιοχής της Φλώρινας και τη δημόσια ειρήνη στην Ελλάδα. Ομοίως και ο Άρειος Πάγος απέρριψε την αίτηση αναίρεσης.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι λόγοι απόρριψης της αίτησης από τα Ελληνικά Δικαστήρια ήταν μεν μια παρέμβαση που αποσκοπούσε σε νόμιμους σκοπούς, ήτοι τη δημόσια ασφάλεια και την προστασία της δημόσιας τάξης. (παρ.33)., επανέλαβε ωστόσο το σκεπτικό του στην υπόθεση *Σιδηρόπουλος*, κρίνοντας ότι η δυνατότητα των πολιτών να συστήσουν νομικό πρόσωπο προκειμένου να ενεργούν συλλογικά σε έναν τομέα κοινού ενδιαφέροντος αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές πτυχές του

δικαιώματος της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, χωρίς το οποίο το δικαίωμα αυτό δεν θα είχε κανένα νόημα (παρ.34). Ανέφερε επίσης ότι οι σκοποί του προσφεύγοντος σωματείου, που αναφέρονται, γενικά, στο καταστατικό του, δύσκολα μπορούσαν από μόνοι τους να επιφέρουν παραβίαση της δημόσιας τάξης. Εξάλλου, συνέχισε το Δικαστήριο, ακόμη και αν υποθεθεί ότι θα καταγράφονταν συγκεκριμένες δράσεις ικανές να διαταράξουν τη δημόσια τάξη στην Ελλάδα μετά την εγγραφή του προσφεύγοντος σωματείου, οι εθνικές αρχές, δεν θα ήταν αφοπλισμένες : το Πολυμελές Πρωτοδικείο θα μπορούσε να διατάξει τη διάλυση του προσφεύγοντος σωματείου εάν αυτό επεδίωκε σκοπό διαφορετικό από αυτόν που ορίζεται στο καταστατικό του ή εάν η λειτουργία του αποδεικνυόταν αντίθετη προς το νόμο, τα χρηστά ήθη ή τη δημόσια τάξη (παρ.43).

Αργότερα, στην υπόθεση **Stankov-Ilinden και λοιποί κατά Βουλγαρίας**¹⁸⁹ το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκαν οι ελευθερίες της έκφρασης και της συνάθροισης (άρθρα 10 και 11 ΕΣΔΑ). Στο σκεπτικό της απόφασης συναντούμε τη στάση του Δικαστηρίου έναντι του ατομικού προσδιορισμού, η οποία είναι πλήρως ανεκτική και ενθαρρυντική, και απομακρύνει πολύ τη δυνατότητα επιβολής περιορισμών στο δικαίωμα αυτό από τα κράτη.

Ο Οργανισμός Ilinden, , αποτελούσε υπό απαγόρευση σωματείο με απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Βουλγαρίας, καθώς η Βουλγαρία δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη "μακεδονικής" μειονότητας. Δεδομένου ότι ο Οργανισμός στο καταστατικό του έθετε ως σκοπό την αναγνώριση "μακεδονικής" μειονότητας στη περιοχή Pirin της Βουλγαρίας θεωρήθηκε ότι ο σκοπός του σωματείου, παρόλο που οριζόταν ότι δε θα χρησιμοποιούσε βίαια μέσα για την επίτευξή του, υποδήλωνε αποσχιστικές προθέσεις , γεγονός που συνιστούσε κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια της χώρας.

Παρά τη μη αναγνώρισή του, ο Οργανισμός ζητούσε από τις δημοτικές αρχές της περιοχής Pirin άδεια προκειμένου να διοργανώσει συγκέντρωση και εορταστικές εκδηλώσεις στο μοναστήρι Rozhen, εις μνήμην του Yane Sandanski¹⁹⁰. Η δημοτική

---

¹⁸⁹ Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, 29221/95 and 29225/95, 02 Oct 2001

¹⁹⁰ Ο Οργανισμός θεωρούσε τον Yane Sandanski «Μακεδόνα» εθνικό ήρωα κι όχι Βούλγαρο

αρχή από το 1994 ως και 1997, απαντούσε αρνητικά στο αίτημα διοργάνωσης των επετειακών εκδηλώσεων. Το ίδιο συνέβη και το 1995 όταν αιτήθηκε αδείας προκειμένου να διοργανώσει συγκέντρωση στο Samuilina Crepost, ιστορικό μνημείο στο Petrich. Το μόνο που επιτρεπόταν ήταν να παρευρίσκονται ατομικά τα μέλη του σωματείου στις εκδηλώσεις που θα διοργάνωνε η δημοτική αρχή του Pirin, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το 1991, σε επετειακές εκδηλώσεις που είχε διοργανώσει ο Οργανισμός , έλαβαν χώρα βίαια επεισόδια, με αποτέλεσμα να επέμβουν για την καταστολή τους οι αστυνομικές αρχές.

Επιλαμβανόμενο της υπόθεσης, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι παραβιάστηκαν οι ελευθερίες της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης. Σημείωσε, μάλιστα, ότι ***όσο ενοχλητική κι αν είναι η έκφραση κάποιων ιδεών πρέπει να υπάρχει χάριν του δημοσίου διαλόγου , ο οποίος είναι απαραίτητος σε μία δημοκρατική κοινωνία***¹⁹¹. Στο πλαίσιο του δικαιώματος έκφρασης της ΕΣΔΑ οι φορείς του μπορούν να ισχυρίζονται ότι ανήκουν σε μειονότητα. Από αυτό και μόνο το γεγονός δεν κινδυνεύει η εθνική ασφάλεια και η εδαφική ακεραιότητα μιας χώρας.

Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι τόσο το καταστατικό του σωματείου , όσο και οι δηλώσεις των μελών του , αλλά και τα γεγονότα κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων το 1991 ,δεν οδηγούν απαραίτητα σε βίαιη δράση ή υποκίνηση σε βία , και συνεπώς προσβολή της δημόσιας τάξης. Εξάλλου, ακόμη και αυτά τα βίαια επεισόδια ήταν τέτοιας έκτασης που η αστυνομία μπορούσε να τα καταστείλει. Αντίθετα, η απαγόρευση συμμετοχής ενός σωματείου σε δημόσιες συγκεντρώσεις, αποτελούσε μέτρο δυσανάλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό, ήτοι την τήρηση της δημόσιας τάξης. Γι ' αυτό το λόγο, κρίθηκε πως η Βουλγαρία παραβίασε το δικαίωμα ειρηνικής συνάθροισης.

---

¹⁹¹ *“The essence of democracy is its capacity to resolve problems through open debate. Sweeping measures of a preventive nature to suppress freedom of assembly and expression other than in cases of incitement to violence or rejection of democratic principles – however shocking and unacceptable certain views or words used may appear to the authorities, and however illegitimate the demands made may be – do a disservice to democracy and often even endanger it”* Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, παρ.97

Ομοίως, στην υπόθεση **Υπόθεση Gorzelik και λοιποί κατά Πολωνίας**¹⁹², όπου οι αρχές της Πολωνίας απαγόρευσαν τη συγκρότηση σιλεσιανού σωματείου, οι προσφεύγοντες υποστήριξαν πως το γεγονός ότι η πλειοψηφία των Πολωνών δεν αναγνώριζε την ύπαρξη ενός σιλεσιανού έθνους δεν σημαίνει ότι τέτοιο έθνος δεν υπάρχει. Το Δικαστήριο υπογράμμισε τη σημασία της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές και εθνοτικές μειονότητες, καθώς και το ότι η συγκρότηση συλλόγων, προκειμένου να εκφράσουν και να προωθήσουν την ταυτότητά τους, μπορεί να βοηθήσει μια μειονότητα να διατηρήσει και να υποστηρίξει τα δικαιώματά της¹⁹³.

Στο πλαίσιο του άρθρου 11, το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι ο πλουραλισμός χτίζεται πάνω στην πραγματική αναγνώριση και το σεβασμό, την πολυμορφία και τη δυναμική των πολιτιστικών παραδόσεων, εθνοτικών και πολιτιστικών ταυτοτήτων, των θρησκευτικών πεποιθήσεων, των καλλιτεχνικών, λογοτεχνικών και κοινωνικο-οικονομικών ιδεών. Η αρμονική αλληλεπίδραση ατόμων και ομάδων με ποικίλες ταυτότητες αποτελεί ουσιώδες στοιχείο για την επίτευξη κοινωνικής συνοχής. Είναι φυσικό ότι, όταν η κοινωνία των πολιτών λειτουργεί με έναν υγιή τρόπο, η συμμετοχή των πολιτών στη δημοκρατική διαδικασία έχει σε μεγάλο βαθμό επιτευχθεί, ιδίως όταν οι πολίτες ανήκουν σε οργανώσεις και επιδιώκουν κοινούς στόχους συλλογικά¹⁹⁴.

Λίγο αργότερα, μια καταδικαστική για την Ελλάδα απόφαση θα επαναλάβει το σκεπτικό του Δικαστηρίου όπως διατυπώθηκε στις υποθέσεις *Σιδηρόπουλος* και *Gorzelik*. Πρόκειται για την υπόθεση **Ουράνιο Τόξο κατά Ελλάδος**¹⁹⁵. Το πολιτικό κόμμα Ουράνιο Τόξο, το οποίο ιδρύθηκε το 1994, με ένα εκ των δεδηλωμένων σκοπών την υπεράσπιση της υποτιθέμενης «μακεδονικής» μειονότητας που κατοικεί στην Ελλάδα, εγκατέστησε τα γραφεία του στην πόλη της Φλώρινας. Στον εξώστη του γραφείου αναρτήθηκε μία επιγραφή στην οποία το όνομα του κόμματος ήταν γραμμένο σε δύο γλώσσες, ήτοι σε ελληνικά και σε σλαβικά (*vino-zito*), γεγονός που προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις της τοπικής κοινότητας, και τη βίαια

¹⁹² GC. 44158/98, 92, 17 Φεβρουαρίου 2004

¹⁹³ Ο.π. παρ.93

¹⁹⁴ Ο.π., παρ. 92

¹⁹⁵ Ουράνιο Τόξο και άλλοι κατά Ελλάδος, αρ. 74989/01, 20 Οκτωβρίου 2005

αφαίρεση της πινακίδας, καθώς η σλαβική αυτή φράση χρησιμοποιήθηκε σαν σύνθημα κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στην Μακεδονία από τις δυνάμεις που ήθελαν να καταλάβουν την πόλη της Φλώρινας.

Παραπέμποντας στο σκεπτικό του επί της υπόθεσης *Σιδηρόπουλος*, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η επίκληση της συνείδησης του ανήκειν σε μία μειονότητα καθώς και η διατήρηση και η ανάπτυξη του πολιτισμού μιας μειονότητας δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνιστά απειλή για μια δημοκρατική κοινωνία, ακόμη και αν τούτο μπορεί να προκαλέσει εντάσεις. Εξάλλου, σημείωσε, η εμφάνιση εντάσεων είναι μία αναπόφευκτη συνέπεια του πλουραλισμού, δηλαδή της ελεύθερης συζήτησης πάνω σε οποιαδήποτε πολιτική ιδέα. Στην περίπτωση αυτή, ο ρόλος των αρχών σε παρόμοιες περιπτώσεις δεν συνίσταται στην εξάλειψη της αιτίας των εντάσεων με την κατάργηση του πλουραλισμού, αλλά στην επαγρύπνηση ώστε οι ανταγωνιστικές πολιτικές ομάδες να ανέχονται η μία την άλλη¹⁹⁶.

Βεβαίως, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η χρήση του όρου *vino-zito* διηγείρε σίγουρα εχθρικά συναισθήματα στον τοπικό πληθυσμό. Έχοντας αμφιλεγόμενη σημασία, ήταν ικανός να προσκρούσει στο πατριωτικό ή πολιτικό συναίσθημα της πλειοψηφίας των κατοίκων της Φλώρινας. Εν τούτοις, ο κίνδυνος της πρόκλησης εντάσεων μέσα σε μία κοινότητα από την δημόσια χρήση πολιτικών όρων δεν αρκεί, αφ'εαυτού, για να δικαιολογήσει την παρεμπόδιση της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι¹⁹⁷

Μια ακόμη απόφαση-σταθμός ως προς την προστασία του ατομικού αυτοπροσδιορισμού μέσω του άρθρου 11 της ΕΣΔΑ αποτελεί μια ακόμη, δύσκολη για την Ελλάδα, απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση της **Τουρκικής Ένωσης Ξάνθης κατά Ελλάδος**¹⁹⁸. Στην υπόθεση αυτή, ο Νομάρχης Ξάνθης άσκησε αγωγή διάλυσης του προσφεύγοντος σωματείου ενώπιον του Πολυμελούς Πρωτοδικείου, η οποία έγινε δεκτή με την αιτιολογία ότι το σωματείο προσέβαλε τη δημόσια τάξη. Αργότερα, από το Εφετείο Θράκης, το οποίο επιλήφθηκε της υπόθεσης κατόπιν παραπομπής από τον Άρειο Πάγο, επικυρώθηκε η πρωτόδικη απόφαση κρίνοντας ότι οι σκοποί

---

¹⁹⁶ Ο.π., παρ.40

¹⁹⁷ Ο.π., παρ.41

¹⁹⁸ Τουρκική Ένωση Ξάνθης και λοιποί κατά Ελλάδας, αρ. 26698/05, 27 Μαρ 2008

που αναγράφονταν στο καταστατικό και η χρήση του όρου «τουρκικός» αντέβαιναν στην δημόσια τάξη, ενώ, επιλαμβανόμενο εκ νέου της υπόθεσης κατόπιν αναπομπής της από τον Άρειο Πάγο, επεσήμανε ότι οι σκοποί που αναγράφονταν στο καταστατικό του καθώς και οι δραστηριότητες που διεξήγαγε το προσφεύγον σωματείο δεν ήταν σύμφωνες προς την εσωτερική δημόσια τάξη. Ειδικότερα, το Εφετείο έκρινε ότι το σωματείο θεωρούσε τα μέλη του Τούρκους και όχι «μουσουλμάνους ελληνικής υπηκοότητας», όπως είχαν αναγνωρισθεί από την Συνθήκη της Λωζάνης

Κατόπιν αναίρεσης που ασκήθηκε από το σωματείο, η Ολομέλεια του Άρειου Πάγου, στην απόφασή της 4 /2005,απέρριψε την αίτηση των προσφευγόντων, αφού έκρινε ότι η απόφαση του Εφετείου Θράκης ήταν επαρκώς αιτιολογημένη, ότι οι σκοποί του σωματείου καθώς και οι δραστηριότητές του ήταν αντίθετες προς την δημόσια τάξη και ότι, κατά συνέπεια, το μέτρο της διάλυσης ήταν αναγκαίο.

Το ΕΔΔΑ πάντως, απέρριψε τις αιτιάσεις της Ελλάδας ότι η αναφορά μέσα στο καταστατικό του σωματείου του όρου «τουρκικός» δε στόχευε στην δήλωση της μακρινής προέλευσης των μελών του, αλλά στην αναγνώρισή τους ως μελών μιας τουρκικής μειονότητας στην Ελλάδα και καταδίκασε την Ελλάδα, εφαρμόζοντας την προηγούμενη νομολογία του για τις μειονοτικές υποθέσεις. Η διάλυση του σωματείου με αυτή την επωνυμία κρίθηκε μη θεμιτός περιορισμός της ελευθερίας της συνένωσης, συμπεραίνοντας ότι η χρήση του όρου «τουρκικός» δεν αποτελεί από μόνη της κίνδυνο για τη δημόσια τάξη, η δε απαγόρευση ίδρυσης σωματείου του οποίου τα μέλη εκφράζουν μειονοτική συνείδηση δε συνιστούσε «αναγκαίο μέτρο σε μία δημοκρατική κοινωνία» για τη διαφύλαξη της δημόσιας τάξης . Εξάλλου, η επιδίωξη μιας εθνικής ταυτότητας ή η δήλωση μιας μειονοτικής συνείδησης είναι επίσης σημαντικές για την καλή λειτουργία της δημοκρατίας. *«Η ύπαρξη μειονοτήτων και διαφορετικών πολιτισμών μέσα σε μία χώρα συνιστά ιστορικό γεγονός που μία δημοκρατική κοινωνία θα πρέπει να ανέχεται, και ακόμη και να προστατεύει και να υποστηρίζει σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς δικαίου»¹⁹⁹*

---

¹⁹⁹ Ο.π. ,παρ.51

Παραβίαση τόσο του άρθρου 10 όσο και του 11 θα διαπιστώσει το ΕΔΔΑ και στην ενδιαφέρουσα η υπόθεση **Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey**²⁰⁰, όπου οι τουρκικές αρχές ανάγκασαν την «Ένωση Υπαλλήλων για την Εκπαίδευση και την Επιστήμη», προκειμένου να μη διαλυθεί, να απαλείψει από τους σκοπούς του καταστατικού της την υπεράσπιση του δικαιώματος όλων των ατόμων να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα. Πιστό στην προηγούμενη νομολογία του, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η παρέμβαση αυτή του κράτους ήταν περιορισμός μη αναγκαίος σε μία δημοκρατική κοινωνία.

Σε όλες τις παραπάνω υποθέσεις, το ΕΔΔΑ θεώρησε τον ατομικό εθνικό αυτοπροσδιορισμό εκ των ων ουκ άνευ για τη λειτουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Ακόμη και στις περιπτώσεις που κάποια μειονότητα δεν είναι αναγνωρισμένη από ένα κράτος, έκρινε ότι, ακόμη κι αν αυτό είναι ενοχλητικό για το κράτος, ωστόσο δε συνιστά λόγο απαγόρευσης έκφρασης της ατομικής μειονοτικής συνείδησης από τα μέλη της, και προώθησής της μέσω σύστασης και λειτουργίας ενώσεων.

Συνεπώς, κατά την κρίση του ΕΔΔΑ, ο ατομικός αυτοπροσδιορισμός των Σκοπιανών ως "μακεδόνων", ο οποίος, στην υπόθεση *Σιδηρόπουλος*, κρίθηκε ότι προστατεύεται από την ελευθερία συνεταιρίζεσθαι, όσο ενοχλητικός κι αν είναι, δε φαίνεται συναντά περιορισμούς, εφόσον όμως δεν προσβάλλει ή δε θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Συνεπώς, στο μέτρο τουλάχιστον που εκδηλώνεται ειρηνικά, δεν εμπίπτει σε κάποιον από τους περιορισμούς της παραγράφου 2 των άρθρων 10 και 11 της ΕΣΔΑ.

Το ΕΔΔΑ έτσι προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα των Σκοπιανών να εκφράζουν ειρηνικά το ανήκειν σε ένα «έθνος», δεν απαντάει, όμως, στο ερώτημα εάν αυτό το έθνος είναι υπαρκτό, επί ποιας ιστορικής βάσης συγκροτήθηκε, γιατί «ενοχλεί» τους Έλληνες, με ποιο δικό τους δικαίωμα συγκρούεται. Στην ουσία επιτρέπει υπό το πέπλο άσκησης απεριόριστων ατομικών δικαιωμάτων, που ούτε και οι παραχές που επιφέρουν κατά την άσκησή τους δύνανται να θεωρηθούν σοβαρός

²⁰⁰ *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey* 20641/05, Judgment 25.9.2012 [Section II]

κίνδυνος για τη δημόσια τάξη, μια προκλητική έκφραση ελευθεριών, θρασεία θα έλεγε κανείς, ως θεμιτή έκφραση σε μια πλουραλιστική δημοκρατική κοινωνία.

Στην πραγματικότητα, όμως, ίσως το ΕΔΔΑ δεν έχει λάβει υπόψη του το γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο εκδηλώνει κάποιος την εθνική του συνείδηση, και κατά συνέπεια, αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο εντελώς διαφορετικές καταστάσεις. Διότι είναι διαφορετικό να προστατεύει το δικαίωμα έκφρασης σε μια κοινωνία όπου αυτός που εκφράζει μειονοτική εθνική συνείδηση εξαφανίζεται βιαίως ή δολοφονείται, όπως οι Κούρδοι στην Τουρκία που ζουν σε ένα καθεστώς συστηματικής παραβίασης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, οπότε αναμένει κανείς την αυστηρότητα του Δικαστηρίου ως πραγματική και ουσιαστική προστασία ενός λαού. Και είναι διαφορετικό, σε δημοκρατικές και ανεκτικές κοινωνίες, όπως η Ελλάδα, όπου οι πολίτες της χαιρούν ίσων δικαιωμάτων, όπου η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης χαίρει απεριόριστων ελευθεριών εκπαίδευσης, εκδήλωσης θρησκευτικής συνείδησης, ως μειονότητα που αναπτύσσεται ανεμπόδιστα, να κρίνει αδικαιολόγητους ορισμένους περιορισμούς που θέτει το Κράτος, αναγκαίους για την ίδια του την ύπαρξη, ισορροπώντας και το ίδιο ανάμεσα στην εγγύηση των ελευθεριών και την εθνική ασφάλεια.

Ειδικά για την έκφραση «μειονοτικής» συνείδησης στην υπόθεση Σιδηρόπουλος, είναι άξιον απορίας ποια είναι αυτή η μειονότητα που η ύπαρξή της είναι *«ένα ιστορικό γεγονός που μια δημοκρατική κοινωνία πρέπει να ανέχεται, και ακόμη να προστατεύει και να υποστηρίζει»*, καθώς αν λάβει κανείς υπόψη μόνο τα αποτελέσματα των εκλογών του «Ουράνιου Τόξου» που υποτίθεται προωθεί τα «μειονοτικά δικαιώματα» των σκοπιανών που βρίσκονται στην Ελλάδα, αντιλαμβάνεται ότι τέτοια μειονότητα απλά δεν υφίσταται.

Ας δούμε, όμως, στη συνέχεια, πώς στέκεται το ΕΔΔΑ έναντι της αναζήτησης της ιστορικής αλήθειας.

2. Υπάρχει δικαίωμα στην ιστορική αλήθεια;

"Πάνουν πολύ τα ψέματα. Αν δεν τα πιστέψουν όλοι, θα τα πιστέψουν όμως μερικοί ή πολλοί, και οι λίγοι, που δε θα τα πιστέψουν, δεν μπορούν να πείσουν και τους άλλους να μην τα πιστέψουν". Ι.Δραγούμης, (1903) Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες.

Αφού εξετάσαμε ότι σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ όσο ενοχλητική κι αν είναι η έκφραση ατομικού αυτοπροσδιορισμού δεν μπορεί παρά να γίνεται σεβαστή στις δημοκρατικές κοινωνίες που ευνοούν την έκφραση διαφορετικών και αντικρουόμενων ιδεών, στο πλαίσιο του μακεδονικού ζητήματος θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσουμε επιπλέον εάν "το ζήτημα για το όνομα" θα μπορούσε να αναζητήσει την επίλυσή του μέσω μιας προσφυγής στο ΕΔΔΑ διεκδικώντας το δικαίωμα στην ιστορική αλήθεια.

Με αφορμή ποικίλες υποθέσεις που ήχθησαν ενώπιόν του, με κοινό επίκεντρο αντεγκλήσεις ως προς την ιστορική αλήθεια, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι η αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας είναι ένα στοιχείο που εμπεριέχεται στην ελευθερία έκφρασης, η οποία προστατεύεται από το άρθρο 10 της Σύμβασης ενώ ο ρόλος του Δικαστηρίου δεν είναι να επιλύει ιστορικά θέματα. Αρμόδιοι να σχηματίσουν γνώμη για γεγονότα του παρελθόντος και την ερμηνεία τους είναι οι ιστορικοί²⁰¹. Έχει ωστόσο επισημάνει ότι κάθε Χώρα πρέπει να καταβάλλει προσπάθειες ώστε να επικοινωνεί την ιστορία της ανοιχτά και ψύχραιμα²⁰².

Στην υπόθεση **Monnat v. Switzerland**²⁰³, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί της αναστολής προβολής ενός ιστορικού ρεπορτάζ που αφορούσε τη στάση της Ελβετίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το οποίο προβλήθηκε σε κρατικό τηλεοπτικό κανάλι και προκάλεσε κύματα αντιδράσεων στους Ελβετούς. Στην εκπομπή αυτή παρουσιαζόταν ως «μύθος» η ουδέτερη στάση της Ελβετίας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και η υποτιθέμενη στήριξη που παρείχε στις Δημοκρατικές Συμμαχικές Δυνάμεις και τους Εβραίους και ως πραγματικότητα η ουσιαστική στήριξη στους Ναζί, υπογραμμίζοντας τον ελβετικό αντισιμιτισμό και το ρόλο που

²⁰¹ Chauvy and Others v. France, no. 64915/01, § 69, ECHR 2004-VI

²⁰² Monnat v. Switzerland, no. 73604/01, § 64, ECHR 2006-X

²⁰³ Monnat v. Switzerland, no. 73604/01, Judgement ECHR 21 September 2006

έπαιξαν οι ελβετικές τράπεζες στο ξέπλυμα του χρήματος των Ναζί και των αζητήτων περιουσιών των Εβραίων.

Εξετάζοντας τυχόν παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ στην περίπτωση αυτή, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την προηγούμενη θέση του²⁰⁴, σημειώνοντας ότι η αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας είναι καταρχήν μέρος της ελευθερίας έκφρασης, ωστόσο δεν είναι δικός του ρόλος να κρίνει τη βασιμότητα των ιστορικών γεγονότων για τα οποία υφίσταται ανοιχτός διάλογος μεταξύ των ιστορικών²⁰⁵. Εξετάζοντας περαιτέρω εάν τα μέτρα που έλαβαν οι κρατικές αρχές ήταν μη αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία υπογράμμισε ότι η ελευθερία έκφρασης δεν εφαρμόζεται μόνο για ιδέες που ακούγονται ευχάριστα ή αδιάφορα, αλλά και για ιδέες και πληροφορίες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν, μέσα στο πλαίσιο πλουραλισμού και ανεκτικότητας, χωρίς τα οποία δεν υφίσταται «δημοκρατική κοινωνία», επιβεβαιώνοντας την προηγούμενη νομολογία του²⁰⁶. Αυτό εφαρμόζεται και στην ιστορική έρευνα «στη σφαίρα της οποίας είναι αβέβαιο αν υπάρχει οποιαδήποτε βεβαιότητα» και η οποία είναι ακόμη εν εξελίξει²⁰⁷.

Κρίσιμο στοιχείο που λαμβάνει εν προκειμένω υπόψη του το Δικαστήριο είναι το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από τα ιστορικά γεγονότα έως την προβολή της εκπομπής, ήτοι σχεδόν 50 χρόνια, για να καταλήξει ότι η παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος καθιστά μη δέουσα την αξιολόγηση της εκφρασθείσας άποψης με τον ίδιο βαθμό αυστηρότητας που ενδεχομένως θα δικαιολογούνταν κατά το παρελθόν, για παράδειγμα 10 ή 20 χρόνια μετά τα γεγονότα, οπότε και θα προκαλούνταν σοβαρές αντιπαραθέσεις στους κόλπους της ελβετικής κοινωνίας²⁰⁸.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μειοψηφούσες απόψεις των δικαστών στην υπόθεση, **Lehideux and Isorni v. France**²⁰⁹, που αφορούσε την καταδίκη για

---

²⁰⁴ Chauvy and Others v. France, no. 64915/01, § 69, ECHR 2004-VI, Lehideux and Isorni v. France, 23 September 1998, § 47,

²⁰⁵ Monnat v. Switzerland, no. 73604/01, Judgment ECHR 21 September 2006. παρ.57

²⁰⁶ Chauvy and Others v. France, no. 64915/01, § 63, ECHR 2004-VI, Lehideux and Isorni v. France, 23 September 1998, § 55,

²⁰⁷ Ο.π. παρ. 63

²⁰⁸ Ο.π., παρ.63-64

²⁰⁹ , Lehideux and Isorni v. France, 55/1997/839/1045, Judgment 23 September 1998

δημόσια υποστήριξη εγκλημάτων πολέμου και συνεργασίας με τον εχθρό των συντακτών ενός άρθρου που δημοσιεύτηκε στο *Le Monde* και παρουσίαζε τη θετική πλευρά των πράξεων του Philippe Rétain, πρώην στρατάρχη της Γαλλίας που συνθηκολόγησε, συνεργάστηκε με τους Ναζί και καταδικάστηκε αργότερα για προδοσία και συνεργασία με τον εχθρό. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η καταδίκη των συντακτών του άρθρου ήταν αντίθετη με το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, ως μη αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία.

Ωστόσο, οι μειοψηφούντες δικαστές επεσήμαναν ότι το κατά πόσο η στρεβλή παρουσίαση της ιστορίας μιας χώρας επηρεάζει τους πολίτες της κι επομένως το αν καθίσταται αναγκαία η λήψη μέτρων που περιορίζουν την ελευθερία έκφρασης σε μία δημοκρατική κοινωνία **μπορούν να το κρίνουν καλύτερα τα εθνικά δικαστήρια**, χάριν της άμεσης και συνεχούς επαφής τους με την κοινωνία· εν προκειμένω επρόκειτο για «*διαβούλευση της Γαλλίας με τη δική της ιστορία*»²¹⁰.

Πάντως, όταν πρόκειται για ιστορικά γεγονότα ξεκάθαρα και πασίγνωστα, όπως το Ολοκαύτωμα, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η άρνηση ή η αναθεώρησή τους εκφεύγει της προστασίας του άρθρου 10 και πλέον τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 17 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος)²¹¹

Έτσι, στην **υπόθεση Garaudy v. France**²¹², που αφορούσε στην καταδίκη ενός Γάλλου συγγραφέα για την έκδοση ενός βιβλίου που παρουσίαζε ως μύθο το Ολοκαύτωμα, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι αναμφίβολα **η άρνηση ξεκάθαρων ιστορικών γεγονότων, όπως το Ολοκαύτωμα**, όπως πράττει ο προσφεύγων στο βιβλίο του, **δε συνιστά ιστορική έρευνα, που αποσκοπεί στην αναζήτηση της αλήθειας**. Ο στόχος και το αποτέλεσμα αυτής της προσέγγισης είναι εντελώς διαφορετικά, καθώς **ο πραγματικός σκοπός** είναι να αποκαταστήσει το Εθνικό-Σοσιαλιστικό καθεστώς και, κατά συνέπεια, κατηγορεί τα ίδια τα θύματα για παραποίηση της ιστορίας. Η άρνηση των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας είναι,

²¹⁰ Dissenting Opinion of Judge Casadevall, par.3, Dissenting Opinion of Judge Morenilla par.2, Joint dissenting opinion of Judges Foighel, Loizou and Sir John Freeland, par.4

²¹¹ Lehideux and Isorni v. France, 23 September 1998, § 51, Reports 1998-VII, and Garaudy v. France (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX).

²¹² Garaudy v. France (dec.), no 65831/01, 2003

συνεπώς, μία από τις πιο σοβαρές μορφές ρατσιστικής δυσφήμισης των Εβραίων και της υποκίνησης σε μίσος εναντίον τους. Η άρνηση ή η τέτοιου τύπου επανακαταγραφή των ιστορικών γεγονότων υπονομεύει τις αξίες πάνω στις οποίες βασίζεται η καταπολέμηση του ρατσισμού και του αντισημιτισμού και αποτελεί σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη. Τέτοιες πράξεις είναι ασυμβίβαστες με τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, επειδή παραβιάζουν τα δικαιώματα των άλλων²¹³.

Εφαρμόζοντας τις παραπάνω αρχές, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 10 σε περιπτώσεις που αφορούσαν καταδίκη των εκδοτών ενός βιβλίου που περιέγραφε βασανιστήρια και συνοπτικές εκτελέσεις κατά τον Αλγερινό Πόλεμο²¹⁴ (**Orban and Others v. France**, no. 20985/05, 15 January 2009), καταδίκη ενός δημοσιογράφου (που αργότερα δολοφονήθηκε) για το ότι δυσφήμησε το Τουρκικό έθνος εκφράζοντας τις απόψεις του για τις εχθροπραξίες Τούρκων-Αρμενίων και τα γεγονότα του 1915 (**Dink v. Turkey**, nos. 2668/07, 14 September 2010), καθώς και την υποχρέωση επανορθωτικής δημοσίευσης για ένα άρθρο σε εβδομαδιαία εφημερίδα όπου ο προσφεύγων είχε επικρίνει τρίτο πρόσωπο για το ότι απέτισε φόρο τιμής σε πρώην Πρωθυπουργό που είχε προωθήσει αντι-σημιτική νομοθεσία (**Karsai v. Hungary**, no. 5380/07, 1 December 2009).

Σημαντική είναι και η νεότερη απόφαση **Perinçek v. Switzerland**²¹⁵, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι **η ιστορική μνήμη μιας ομάδας προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ**. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της προσφυγής ενός Τούρκου διδάκτορα νομικής και προέδρου του «Κόμματος των Τούρκων Εργαζομένων». Το 2005 ο αιτών πήρε μέρος σε διάφορα συνέδρια, κατά τα οποία αρνήθηκε δημόσια ότι είχε υπάρξει ποτέ γενοκτονία του αρμενικού λαού

---

²¹³“Denying crimes against humanity is therefore one of the most serious forms of racial defamation of Jews and of incitement to hatred of them. The denial or rewriting of this type of historical fact undermines the values on which the fight against racism and anti-Semitism are based and constitutes a serious threat to public order. Such acts are incompatible with democracy and human rights because they infringe the rights of others. Their proponents indisputably have designs that fall into the category of aims prohibited by Article 17 of the Convention.” Η προσφυγή του κρίθηκε απαράδεκτη. Research division, Cultural rights in the case-law of the European Court for Human Rights, CoE/ECtHR, January 2011,

²¹⁴ Orban and Others v. France, no. 20985/05, 15 January 2009)

²¹⁵ Perinçek v. Switzerland, no. 27510/08, 15 Oct 2015

από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1915 και τα επόμενα έτη. Ειδικότερα, περιέγραψε τη γενοκτονία των Αρμενίων ως «διεθνές ψέμα».

Το Δικαστήριο, αφού διευκρίνησε ότι δεν ήταν στην αρμοδιότητά του να τοποθετηθεί ως προς το αν οι σφαγές και μαζικές απελάσεις που υπέστη ο αρμενικός λαός από τους Οθωμανούς θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως γενοκτονία κατά το διεθνές δίκαιο, επιβεβαίωσε ότι αντικείμενο της κρίσης του θα ήταν το εύρος της προσβολής των δικαιωμάτων των Αρμενίων για σεβασμό της αξιοπρέπειάς τους και της αξιοπρέπειας των προγόνων τους, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός τους για σεβασμό της ταυτότητάς τους, η οποία βασιζόταν στην αντίληψη ότι η κοινότητά τους είχε υποστεί γενοκτονία.

Υπό το φως της νομολογίας του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία το άρθρο 8 της Σύμβασης, **υπό τον όρο «ιδιωτική ζωή», προστατεύει τόσο την εθνική ταυτότητα όσο και τη φήμη των προγόνων**²¹⁶, προχώρησε σε νομική εκτίμηση επί της σύγκρουσης του άρθρου 8 με το άρθρο 10 (ελευθερία έκφρασης του προσφεύγοντος).

Αν και θα περιμέναμε ευθυγράμμιση του Δικαστηρίου με την πάγια θέση του για την άρνηση του Ολοκαυτώματος σε προηγούμενες υποθέσεις, στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο έκρινε –και επικρίθηκε γι'αυτό²¹⁷– ότι η ποινική καταδίκη του Perincek δεν αποτελούσε αναγκαίο μέτρο σε μία δημοκρατική κοινωνία, δεδομένου ότι οι ομιλίες του δεν παρακινούσαν σε μίσος εναντίον των Αρμενίων, ενώ έλαβαν χώρα σε «ουδέτερο» έδαφος, την Ελβετία, μακριά από το γεωγραφικό χώρο όπου είχαν εκτυλιχθεί τα κρίσιμα ιστορικά γεγονότα²¹⁸.

Συνοψίζοντας, από μία συνολική θεώρηση της παραπάνω νομολογίας, η θέση του Δικαστηρίου έναντι της αναζήτησης της ιστορικής αλήθειας, συγκλίνει στα εξής:

²¹⁶ *Aksu v. Turkey* ([GC], nos. 4149/04 and 41029/04, § 67, ECHR 2012, *Putistin v. Ukraine* (no. 16882/03, §§ 33 and 36-41, 21 November 2013, *Jelševar and Others v. Slovenia* ((dec.), no. 47318/07, § 37, 11 March 2014, *Dzhugashvili v. Russia* ((dec.), no. 41123/10, §§ 26-35, 9 December 2014

²¹⁷ Κρίθηκε ως «*gravely discriminatory, because it would imply that, in a democratic society, some group's identity is worth more than that of other groups*” Leotta Carm.Dom. (2016) Brief remarks on the balancing method “truly” adopted by the ECtHR Grand Chamber in *Perincek c Switzerland, Questions of International Law*, Zoom-in 28, 2016, σελ.32

²¹⁸ *Perincek v. Switzerland*, no. 27510/08, 15 Oct 2015, 280

- η αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας είναι καταρχήν μέρος της ελευθερίας έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ)

- δεν είναι ρόλος του Δικαστηρίου να κρίνει τη βασιμότητα των ιστορικών γεγονότων για τα οποία υφίσταται ανοιχτός διάλογος μεταξύ ιστορικών

- όταν πρόκειται για ιστορικά γεγονότα ξεκάθαρα και πασίγνωστα, όπως το Ολοκαύτωμα, η άρνηση ή η αναθεώρησή τους εκφεύγει της προστασίας του άρθρου 10 και πλέον εφαρμόζονται οι περιορισμοί της ελευθερίας έκφρασης και το άρθρο 17 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος)²¹⁹

- η παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος καθιστά μη δέουσα την αξιολόγηση της εκφρασθείσας άποψης με τον ίδιο βαθμό αυστηρότητας που ενδεχομένως θα δικαιολογούνταν κατά το παρελθόν

- η ιστορική μνήμη μιας ομάδας προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ

- Η προσβολή μιας ομάδας ανθρώπων υπό το άρθρο 8 συντρέχει εφόσον παρακινεί σε μίσος και βία εναντίον τους.

Συνεπώς, δεδομένου ότι η προσπάθεια των Σκοπίων να “ξαναγράψουν” την ιστορία είναι εμφανής ακόμη και για τους θεωρητικούς που υποστηρίζουν τις θέσεις τους, ενώ το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προστατεύει την ιστορική μνήμη μιας ομάδας, και υπό τον **όρο «ιδιωτική ζωή», προστατεύει τόσο την εθνική ταυτότητα όσο και τη φήμη των προγόνων** θα ήταν καταρχήν βάσιμη ενδεχόμενη προσφυγή στο ΕΔΔΑ εναντίον των Σκοπίων, με νομικό έρεισμα τα άρθρα 8 και 17 της Σύμβασης.

Ένα όχημα, λοιπόν, για την προστασία της ελληνικής μακεδονικής ταυτότητας μπορεί κάλλιστα να είναι το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, με δικαιολογητική βάση το γεγονός ότι τα Σκόπια, με τις μεθοδεύσεις τους έχουν αλλοιώσει τη βασική ιστορική της παραδοχή, πράγμα που συνιστά προσβολή της ιδιαίτερης καταγωγής των Ελλήνων Μακεδόνων και των προγόνων τους.

Σε μία τέτοια περίπτωση, το Δικαστήριο θα εξέταζε καταρχήν εάν, υπό το φως συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών, η αμφισβήτηση πασίγνωστων

---

²¹⁹ Lehideux and Isorni v. France, 23 September 1998, § 51, Reports 1998-VII, and Garaudy v. France (dec.), no. 65831/01, ECHR 2003-IX).

ιστορικών γεγονότων έφτανε στα όρια ρατσιστικής δυσφήμισης των Ελλήνων και υποκίνησης σε μίσος εναντίον τους. Σε καταφατική περίπτωση θα υπήρχε δυνατότητα προστασίας της ιστορικής μνήμης και ταυτότητας των Ελλήνων Μακεδόνων υπό το άρθρο 8.

Ασφαλώς η χρονική απόσταση από την αρχαία ιστορία της περιοχής θα έθετε ερωτηματικά για τη σοβαρότητα της προσβολής. Τι συμβαίνει, όμως, με εκείνους τους όχι μακρινούς προγόνους που έζησαν στη Μακεδονία με ελληνική εθνική συνείδηση, πολέμησαν για αυτή και που στη βάση της δικής τους ταυτότητας διαμορφώθηκε το αίσθημα ταυτότητας των σημερινών Μακεδόνων; Άνθρωποι που έζησαν σε μια Μακεδονία πολυπολιτισμική και πολυεθνική μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, όπου όμως ποτέ δεν καταγράφηκε ή ακούστηκε ύπαρξη μακεδονικής εθνότητας μέχρι πολύ πρόσφατα;

Δεν μπορούμε, ωστόσο, να προβλέψουμε κατά πόσο θα διακινδύνευε το Δικαστήριο του Στρασβούργου να εμπλακεί σε ένα ζήτημα που έχει συμφωνηθεί να επιλυθεί με πολιτικές διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο πλευρών, και, δεδομένης της διαφορετικής οπτικής σε παρόμοιες περιπτώσεις (Ολοκαύτωμα-Γενοκτονία Αρμενίων) η κρίση του θα διαμορφωνόταν σε συνάρτηση με τα εκάστοτε πραγματικά περιστατικά.

3. Δικαίωμα στην ιστορική συνείδηση...

«Το να νιώθεις την καταγωγή σου, τη συνέχεια του εθνικού εγώ σου, την ιστορία που σου κάνει συνειδητό, όσο κι αν είναι, το πέρασμα του έθνους σου μέσα στους αιώνες, τη γειτονιά σου με το Εικοσιένα, με την τουρκοκρατία, με το βυζαντινό πολιτισμό, με τα έθιμα των πατέρων σου, με τη σκέψη τους, με το κράτος τους, δεν είναι «προγονοπληξία», είναι απλή και καλή «προγονολατρία», θύμιση των περασμένων, γνωρισμός με τον εαυτό σου. Και αυτή η προγονολατρία πρέπει να βρίσκεται, είναι η παράδοση η χρήσιμη» Ι.Δραγούμης, (1903) *Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες*.

Αν οι Σκοπιανοί μπορούν να αυτοαποκαλούνται μακεδόνες, και μπορούν να προβάλλουν, να εκδηλώνουν και να καλλιεργούν ανεμπόδιστα μια κοινή εθνική συνείδηση, τι συμβαίνει με το τμήμα εκείνο της ελληνικής ιστορίας που χρησιμοποιήθηκε και παραποιήθηκε σκοπιμώς από τις ελίτ εκείνες των Σκοπίων προκειμένου να στηρίξει την πλαστή αυτή εθνική ταυτότητα;

Το διεθνές δίκαιο σιωπά σε αυτό το σημείο.

Αναζητώντας κάποιο θεσμικό κείμενο που να μπορεί να βάλει φρένο στις υφαρπαγή της ελληνικής ιστορίας από τους σκοπιανούς, θα διαπιστώσουμε ότι η διεθνής προστασία εξαντλείται στην προστασία των εθνικών συμβόλων, τα οποία δύνανται, μερίμνη κάθε κράτους, να κατοχυρωθούν στο Διεθνή Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (World Intellectual Property Organization-WIPO), βάσει της Σύμβασης των Παρισίων για την Προστασία της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας, του 1883, η οποία αναθεωρήθηκε στη Στοκχόλμη το 1967²²⁰.

Πρόκειται για το άρθρο 6ter της Σύμβασης, που αφορά στην απαγόρευση χρήσης θυρεών, σημαιών και άλλων κρατικών εμβλημάτων από άλλο κράτος για προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών²²¹, με βάση το οποίο η χώρα μας κατοχύρωσε τρεις διαφορετικές εκδοχές του Ήλιου της Βεργίνας.

Ως προς το τι αντιπροσωπεύουν, όμως, τα σύμβολα αυτά, δε συναντούμε κάποια αναφορά σε θεσμικό κείμενο προστασίας.

Ίσως ένα πεδίο δράσης όπου μπορεί να αναζητηθεί μία τέτοια προστασία είναι εκείνοι οι μηχανισμοί προστασίας που ήδη έχουν μεριμνήσει να προστατεύσουν την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά, αποδίδοντάς την ως κτήμα στην ανθρωπότητα, αλλά διασφαλίζοντας παράλληλα τα εθνικά εκείνα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ιδιαίτερη και μοναδική: ο κατεξοχήν μηχανισμός προστασίας του πολιτισμού στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών, η UNESCO.

---

²²⁰ Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση αρχικά με το π.δ. της 1/8.9.1924 και στην αναθεωρημένη της μορφή με το ν. 213 της 15/20.11.1975: *Περί κυρώσεως της Διεθνούς Συμβάσεως των Παρισίων του 1883 " περί προστασίας της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας "*, ως *αύτη ανεθεωρήθη εν Στοκχόλμη την 14ην Ιουλίου 1967.* (Α` 258).

²²¹ http://www.wipo.int/cgi-6te/bool_srch5?ENG+15

Ένα πρώτο βήμα προστασίας των άυλων στοιχείων του πολιτισμού ενός λαού συναντούμε στη Σύμβαση για την Προστασία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υπογράφηκε στο Παρίσι το 2003, ωστόσο σε καμία από τις έννοιες του άρθρου 1 δεν μπορούμε να υπαγάγουμε αυτή καθαυτή την ιστορία ενός λαού, παρά μόνο τμήματα του πολιτισμού του: γλώσσα, προφορικές παραδόσεις, κοινωνικές πρακτικές-τελετουργίες-γιορτές, γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν, τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία. Βεβαίως η προστασία του ολυμπιακού ύμνου ή της μεσογειακής διατροφής ως μέρη της ελληνικής άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς μόνο θετικό πρόσημο μπορεί να έχει· εξάλλου, όπως υπογραμμίζει το άρθρο 1 της Σύμβασης *«αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες, σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας»*.

Ωστόσο, δεν κατοχυρώνεται εκεί ο σεβασμός στην ιστορία ενός λαού και η μη παραποίησης της από άλλους λαούς.

Κατά μία έννοια, μία βάση νομικής προστασίας της ιστορικής ταυτότητας, βρίσκουμε στο «δικαίωμα στον πολιτισμό» που κατοχυρώνεται στο άρθρο 27 ΔΣΑΠΔ, άμεσα συνδεδεμένο με τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό, δεδομένου ότι ο πολιτισμός, η κοινή κουλτούρα, είναι αναπόσπαστο μέρος των στοιχείων εκείνων που συνδέουν τα μέλη μιας ομάδας στην συνείδηση μιας κοινής ταυτότητας.

Με εξαίρεση, ωστόσο, το δικαίωμα των προσώπων που ανήκουν σε μια μειονότητα “να απολαμβάνουν το δικό τους πολιτισμό”, βάσει του άρθρου 27 ΔΣΑΠΔ, ρητή προστασία του δε θα συναντήσουμε στο θετικό διεθνές δίκαιο. Ωστόσο, στα περισσότερα κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου υπάρχουν άμεσες ή έμμεσες αναφορές σε αυτό²²². Σημειωτέον ότι, το δικαίωμα στον

²²² Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου-1948 (άρθρο 27), Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων -1965 (άρθρο 5), Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα-1966 (άρθρο 27), Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα,1966 (άρθρο 15), Σύμβαση ΔΟΕ αριθμ.169 για τους αυτόχθονες λαούς-1989 (άρθρα 5 και 13§1, Σύμβαση για τα Δικαιώματα

πολιτισμό, ανήκοντας καταρχήν στα δικαιώματα δεύτερης γενεάς, όπου ενσωματώνονται τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, αλλά και στα δικαιώματα αλληλεγγύης τρίτης γενιάς, κυρίως ως προς τη συλλογική του διάσταση, δεν εμπεριέχει τυπικά αγωγήμη αξίωση περί μη προσβολής του, αλλά, όπως είδαμε παραπάνω, για τον έλεγχο του σεβασμού του ενώπιον δικαιοδοτικών και μη θεσμών, χρησιμοποιείται από τους ενδιαφερόμενους ως νομικό όχημα άλλο διεθνές δικαίωμα που μπορεί να έχει αγωγήμη χαρακτήρα (π.χ. το δικαίωμα στην ιδιοκτησία)²²³

Τη μόνη ξεκάθαρη νομική βάση προστασίας της σχέσης ενός λαού με την ιστορία του θα τη συναντήσουμε στο διεθνές θεσμικό πλαίσιο προστασίας των αυτόχθονων λαών, από όπου μπορούν να αντληθούν στοιχεία υπό προϋποθέσεις εφαρμόσιμα σε όλους τους λαούς της διεθνούς κοινότητας.

3.1....de lege lata: οι αυτόχθονες λαοί

Από το 1957, όταν υπογράφηκε η Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για τους Αυτόχθονες και Φυλετικούς Πληθυσμούς ή Λαούς, μέχρι το 1982 όταν ιδρύθηκε η Ομάδα Εργασίας του ΟΗΕ για τους αυτόχθονες πληθυσμούς ως βοηθητικό όργανο της Υποεπιτροπής κατά των Διακρίσεων και την προστασία των μειονοτήτων και από εκεί έως το 2007 που υιοθετήθηκε η **Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών** από τη Γενική

του Παιδιού, 1989 (άρθρο 30), Διακήρυξη των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες, 1992 (άρθρο 2), Σχέδιο Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, (άρθρα 12,27) , Γενική Σύσταση 23 σχετικά με τους αυτόχθονες της Επιτροπής για την εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων, Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1948 (άρθρο 13), Πρόσθετο πρωτόκολλο ης ΑΣΔΑ για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, 1988 (άρθρο 14), Αφρικανικός χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών , 1981 (άρθρα 17§1 και 22§1), ο Αφρικανικός Χάρτης ευημερίας του παιδιού, 1990 (άρθρα 12, 21), Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (άρθρο 22).

²²³ Περράκης, Στ., Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών στον Πολιτισμό και το Περιβάλλον. Μια τελευταία ανάγνωση της Διεθνούς Πρακτικής και Νομολογίας. *Περιβάλλον, Πολιτισμός και Ορθοδοξία, Η Προστασία της Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Ανθρώπινο Δικαίωμα, Πρακτικά Συνεδρίου-Λευκωσία*, Κύπρος, Ιανουάριος 2005 , Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2006 , σελ.60-61

Συνέλευση με το Ψήφισμα 61/295 της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, η προστασία των αυτόχθονων λαών στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας σταδιακά εξελίσσεται προς την κατεύθυνση ολοένα και μεγαλύτερης κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους.

Τα Ηνωμένα Έθνη, αναγνωρίζοντας, μεταξύ άλλων, *"την επιτακτική ανάγκη για σεβασμό και προώθηση των έμφυτων δικαιωμάτων των αυτοχθόνων λαών που απορρέουν από τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές και τον πολιτισμό τους, τις πνευματικές παραδόσεις, την ιστορία και τη φιλοσοφία"*²²⁴, προέβη στη Διακήρυξη για την Προστασία τους με μέριμνα το σεβασμό στη γνώση, τον πολιτισμό και τις παραδοσιακές πρακτικές τους, ως προϋπόθεση για τη βιώσιμη και δίκαιη ανάπτυξη.

Στο άρθρο 3 της Διακήρυξης συναντούμε το δικαίωμα των αυτόχθονων λαών στην αυτοδιάθεση (*"indigenous peoples have the right to self-determination"*) ενώ ως περιεχόμενο αυτού του δικαιώματος ρητά αναφέρεται ότι καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς καθώς και την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη.²²⁵

Στη συνέχεια, με το άρθρο 5 αναγνωρίζεται το δικαίωμα των αυτοχθόνων να διατηρούν και να ενισχύουν τους ξεχωριστούς πολιτικούς, νομικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς τους θεσμούς, διατηρώντας παράλληλα το δικαίωμα της πλήρους συμμετοχής, εφόσον το επιλέξουν, στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή του Κράτους, και στο άρθρο 8 το δικαίωμα να μην αναγκάζονται σε αφομοίωση ή καταστροφή του πολιτισμού τους.

Στο άρθρο 9 κατοχυρώθηκε ως δικαίωμα το να ανήκουν σε μία αυτόχθονη κοινότητα ή έθνος, σύμφωνα με τις παραδόσεις και τα έθιμα της εν λόγω κοινότητας ή του εν λόγω έθνους, ενώ ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το **άρθρο 13**, όπου προβλέπονται τα εξής: **"1. Οι αυτόχθονες λαοί έχουν το δικαίωμα να ξαναζωντανεύουν, να χρησιμοποιούν, να αναπτύσσουν και να μεταδίδουν στις επόμενες γενιές τις ιστορίες, τις γλώσσες, τις προφορικές παραδόσεις,**

---

²²⁴ Ψήφισμα 61/295 της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, Προοίμιο, 7η παράγραφος

²²⁵ Article 3, Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.

τη φιλοσοφία, τη γραφή και τη λογοτεχνία τους, όπως και να επιλέγουν και να διατηρούν τα δικά τους ονόματα για τις κοινότητες, τους τόπους και τα πρόσωπα.”

Από τη διατύπωση και μόνο της Διακήρυξης , πριν αναζητήσει κανείς την πρακτική των δικαιοδοτικών θεσμών μέσω της νομολογίας τους, αντιλαμβάνεται τη σημασία που αποδίδει η διεθνής κοινότητα στη διατήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας, την ιστορία και τις παραδόσεις κάθε λαού. Εφόσον, λοιπόν, η διεθνής κοινωνία αναγνωρίζει την ανάγκη αυτή ειδικά και ιδιαίτερα για τους αυτόχθονες, ως μικρές και ευάλωτες ομάδες, θα ήταν άτοπο να υποστηρίξει κανείς ότι αντίστοιχης προστασίας δεν μπορούν να χαίρουν όλοι οι λαοί της διεθνούς κοινωνίας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η νομολογία των διεθνών δικαιοδοτικών θεσμών για την προστασία των αυτόχθονων λαών.

Ιδιαίτερα το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ανέπτυξε πλούσια νομολογία, λόγω της μεγάλης παρουσίας αυτόχθονων λαών στην αμερικανική ήπειρο.

Μια από τις πιο χαρακτηριστικές αποφάσεις προστασίας αυτοχθόνων αφορά στην υπόθεση **Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua** (2001), όπου η Νικαράγουα παραχώρησε για εκμετάλλευση την πατρογονική γη των Sumo σε ιδιώτες. Το Δικαστήριο επισήμανε ότι το δικαίωμα στην ιδιοκτησία που αναγνωρίζεται από την Αμερικανική Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προστατεύει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των αυτόχθονων λαών στην πατρογονική τους γη , σύμφωνα με τις παραδόσεις τους και, ως εκ τούτου, το κράτος δεν είχε κανένα δικαίωμα να παραχωρήσει τη γη τους σε τρίτους. Ερμηνεύοντας δε το άρθρο 21 της ΑΣΔΑ²²⁶ προέβη σε έναν δυναμικό ορισμό της έννοιας της περιουσίας:

«Ως «Περιουσία» μπορούν να οριστούν εκείνα τα υλικά πράγματα που μπορεί να διαθέτει κάποιος, καθώς και κάθε δικαίωμα που μπορεί να είναι μέρος της

---

²²⁶ «Everyone has the right to the use and enjoyment of his property»

κληρονομιάς ενός ατόμου· η έννοια περιλαμβάνει όλα τα κινητά και ακίνητα, ενσώματα και ασώματα στοιχεία **και κάθε άλλο άυλο αντικείμενο που μπορεί να έχει αξία**»²²⁷

Η σχέση με τη γη, επισημαίνει το Δικαστήριο, και είναι σημαντικό, δεν είναι απλώς ζήτημα κυριότητας και παραγωγής, αλλά *ενέχει και ένα πνευματικό στοιχείο που πρέπει τα μέλη της κοινότητας να απολαμβάνουν πλήρως, ακόμη και για να διατηρήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά και να τη μεταλαμπαδεύσουν στις επόμενες γενιές.*²²⁸ . Εξάλλου, « Όπως η γη ανήκει σε αυτούς, και αυτοί ανήκουν στη γη τους» σημειώνουν στην ξεχωριστή τοποθέτησή τους, τρεις εκ των δικαστών²²⁹ .

Μια θαυμάσια νομολογιακή αποτύπωση της έννοιας της «πατρίδας», μιας σχέσης με τη γη και με ό,τι πνευματικό αυτή αντιπροσωπεύει, που πρέπει να προστατεύεται και να γίνεται σεβαστή.

Μάλιστα, σε ξεχωριστή γνώμη τους επί της απόφασης, τρεις εκ των δικαστών υπογράμμισαν επιπλέον **τη διαχρονική διάσταση μιας συλλογικής ταυτότητας:** «[Οι αυτόχθονες] έχουν το δικαίωμα να διατηρήσουν την ιστορική τους πολιτιστική κληρονομιά και τη να την αναπτύξουν και στο μέλλον»²³⁰ , «Η γη των αυτόχθονων λαών αποτελεί ένα χώρο που την ίδια στιγμή είναι γεωγραφικός και κοινωνικός, συμβολικός και θρησκευτικός, κρίσιμης σημασίας για τον πολιτιστικό αυτοπροσδιορισμό , την πνευματική τους υγεία και την κοινωνική τους αυτό-αντίληψη.»²³¹ . Επίσης, καταλήγουν, «αυτή η έννοια της κοινής ιδιοκτησίας, εκτός από τις αξίες στις οποίες στηρίζεται, φέρει μέσα της μια ιδιαίτερη κοσμοθεωρία, και μια σημαντική διαχρονική διάσταση, φέρνοντας στο προσκήνιο **τα δεσμά της**

²²⁷ “Property” can be defined as those material things which can be possessed, as well as any right which may be part of a person’s patrimony; that concept includes all movables and immovables, corporeal and incorporeal elements and any other intangible object capable of having value. *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*, Judgement 31 Jan 2001,παρ.144

²²⁸ «For indigenous communities, relations to the land are not merely a matter of possession and production but a material and spiritual element which they must fully enjoy, even to preserve their cultural legacy and transmit it to future generations” ο.π.,παρ.149

²²⁹ Separate opinion of judges Antônio Augusto Cançado, Trindade Máximo Pacheco-Gómez, Alirio Abreu-Burelli, παρ.8

²³⁰ «They thus have the right to preserve their past and current cultural manifestations, and the power to develop them in the future» , ο.π. παρ.14

²³¹ “ the lands of the indigenous peoples constitute a space which is, at the same time, geographical and social, symbolic and religious, of crucial importance for their cultural self-identification» ο.π.παρ.14

ανθρώπινης αλληλεγγύης που συνδέουν αυτούς που είναι ζωντανοί με τους νεκρούς τους και με αυτούς που δεν έχουν ακόμα έρθει»²³².

Την ίδια προστασία των αυτοχθόνων θα επαναλάβει το Δικαστήριο και σε επόμενες υποθέσεις που αφορούσαν αντιδικίες των αυτοχθόνων με τα κράτη για τη γη τους²³³. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στην πιο πρόσφατη απόφαση ***Case of the Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador***²³⁴, όπου η κυβέρνηση του Εκουαδόρ παραχώρησε άδεια εξόρυξης πετρελαίου σε πετρελαϊκή εταιρεία η οποία προέβη σε εξορύξεις σε περιοχές της φυλής Kichwa, χωρίς να ενημερώσουν σχετικά τα μέλη της, ενώ ακολούθησαν παράνομες απειλές κατά των μελών της και διώξεις. Το δικαστήριο προστάτευσε και δικαίωσε τους αυτόχθονες, εμμένοντας στην προηγούμενη νομολογία του, τονίζοντας εκ νέου την ιδιαίτερη σχέση τους με τη γη τους.

Στο ίδιο, πνεύμα, η Αφρικανική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών, με την απόφασή της επί της υπόθεσης ***The social and Economic Rights Action Center, Center for Economic and Social Rights v. Nigeria*** [155/96, Οκτ 2001], προστάτευσε τη φυλή Ogoni από την εκμετάλλευση των πατρογονικών εδαφών τους από πολυεθνικές εταιρείες πετρελαίου, διαπιστώνοντας παραβίαση, μεταξύ άλλων, των άρθρων 16 και 24 του Χάρτη της Banjul, συνδέοντας το ικανοποιητικό περιβάλλον με το δικαίωμα στην ανάπτυξη και την υγεία.

Με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αναμένεται και η απόφαση του Αφρικανικού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών επί της 006/2012

---

²³² “This communal conception, besides the values underlying it, has a cosmivision of its own, and an important intertemporal dimension, in bringing to the fore the bonds of human solidarity that link those who are alive with their dead and with the ones who are still to come”, ο.π., παρ.15

²³³

Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay, Judgment of June 17, 2005, όπου το Δικαστήριο παράλληλα με την ΑΣΔΑ θα εφαρμόσει και τις προβλέψεις της ILO Convention No. 169 για τους αυτόχθονες λαούς [Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169), *Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries (Entry into force: 05 Sep 1991), International Labour Organisation*], Case of the Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay, Judgment of March 29, 2006, Case of the Saramaka People v. Suriname, Judgment of November 28, 2007, *Caso de los Pueblos Indígenas kuna de Madungandí y Emberá de Bayano y Sus Miembros vs. Panamá*, judgment 14 Oct 2014

²³⁴ Judgment of 27 Jun 2012,

αίτησης της Αφρικανικής Επιτροπής, εναντίον της Δημοκρατίας της Κένυας, για τις εκδιώξεις της **φυλής Ogieks** από το ανατολικό δάσος του Mau και τα πατρογονικά τους εδάφη. Ήδη το Δικαστήριο με απόφασή του το Μάρτιο του 2013 αποφάσισε την επιβολή προσωρινών μέτρων ώστε να προστατευθούν οι αυτόχθονες από ανεπανόρθωτες βλάβες των δικαιωμάτων τους.

Σταθμός, επίσης, στην προστασία των αυτοχθόνων, αποτελεί μια σειρά αποφάσεων της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ως καθοριστική για την ερμηνεία των άρθρων 1 και 27 του ΔΣΑΠΔ, αναφέρεται η απόφαση **Ominayak et la Bande du Lac Lubicon** κατά Καναδά. Οι καταγγελίες αφορούσαν μια σειρά επεμβάσεων της καναδικής κυβέρνησης στο περιβάλλον της περιοχής όπου ζούσαν οι ινδιάνοι Cree. Η Επιτροπή στηρίχθηκε στο άρθρο 27 για να προστατεύσει τα δικαιώματα των αυτοχθόνων, εντάσσοντας στο άρθρο αυτό το δικαίωμα ενός προσώπου να έχει από κοινού με άλλα πρόσωπα οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες που εντάσσονται στον πολιτισμό του.

Συνεπώς, αν η σχέση των αυτοχθόνων με τη γη και τις παραδόσεις τους κρίνεται άξια προστασίας, δεν μπορεί παρά να είναι αυτονόητη η αντίστοιχη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρύτερων ομάδων, λαών, ολόκληρων εθνών και της δικής τους σχέσης με τη γη και την ιστορία τους.

Μήπως, όμως, θα έπρεπε και αυτή η σχέση των λαών με την ιστορία τους να προστατεύεται ρητά;

3.2. ...de lege ferenda: ένα νέο δικαίωμα

«Καλοριζωμένοι επάνω στα περασμένα, θα είναι φορτωμένοι από μελλούμενα, και ώριμοι να τα δημιουργήσουν» Ι.Δραγούμης, (1903) *Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες*

Για έναν Μακεδόνα Έλληνα, που έχει μεγαλώσει στη φυσική αγκαλιά της μητέρας Ελλάδας και που δε φαντάστηκε ότι θα υπήρχε ποτέ λόγος να διατυμπανίζει εντός κι εκτός συνόρων ένδοξες καταγωγές και να ανεμίζει ιστορικά και πολιτιστικά σύμβολα, ήταν και είναι δύσκολο να κατανοήσει πώς ένα οψιγενές κράτος, αποτελούμενο στην πλειοψηφία του από Σλάβους και Αλβανούς, ανακάλυψε ξάφνου τη μεγαλειώδη ιστορία του και -με κάποιες ασάφειες και λογικές υπερβάσεις, είναι η αλήθεια - αποφάσισε τις τελευταίες δεκαετίες, ότι οι κάτοικοί του -στην πλειοψηφία τους τουλάχιστον- αποτελούν το σύγχρονο «μακεδονικό έθνος», τους γνήσιους συνεχιστές αυτής της ιστορίας, επιδιδόμενο έκτοτε σε ένα πρωτοφανές κυνήγι εθνικής ταυτότητας.

Πραγματικά η ιστορική αυτή αναλήθεια θα προκαλούσε απλά θυμηδία αν αυτό το μικρό και συμπαθές κρατίδιο (με πληθυσμό μικρότερο από την ελληνική Μακεδονία) δεν κατόρθωνε να συμπαρασύρει με το εθνικιστικό του παραλήρημα προς την ίδια κατεύθυνση το σύνολο , σχεδόν, της διεθνούς κοινότητας.

Είναι λοιπόν απολύτως φυσικό και εύλογο να αναζητά κανείς στο δίκαιο μία νομική βάση για την προστασία μιας άυλης κληρονομιάς που δε συνδέεται με συγκεκριμένα πρόσωπα και πνευματικούς δημιουργούς, αλλά αφορά την ίδια την ιστορία ενός λαού. Είναι πραγματικά οξύμωρο ένα κράτος να μπορεί να προστατέψει τη φέτα, το κρασί και εκατοντάδες άλλα Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ) και να μην μπορεί να προστατεύσει την ιστορία του και το άυλο εκείνο μέρος του πολιτισμού του που καθορίζει την ίδια του την ύπαρξη. Είναι ακόμη οξύμωρο ένα κράτος να μπορεί να προστατεύσει τον Ήλιο της Βεργίνας και να μη βρίσκει μία ρητή διάταξη σε θεσμικό κείμενο που να προστατεύει ό,τι το σύμβολο αυτό αντιπροσωπεύει.

Οπωσδήποτε ένα δικαίωμα που θα έθετε τίτλους ιδιοκτησίας στην ιστορία είναι δύσκολο να νοηθεί αλλά και να διατυπωθεί, καθότι, όπως και ο πολιτισμός, έτσι και η ιστορία είναι έννοια τόσο ευρεία και αόριστη που η οποιαδήποτε προσπάθεια να οριστεί ή να προστατευθεί συναντά εγγενείς δυσκολίες. Ομοίως, δύσκολα δύναται να νοηθεί η μεταφορά μιας διαφοράς για την ιστορική αλήθεια στις αίθουσες των

δικαστηρίων και η απόδοση της ιστορίας της Μακεδονίας στους Έλληνες με δικαστική απόφαση.

Δεν παύει, όμως, η σύνδεση με την προσωπική και συλλογική ιστορία, η συνείδηση ιστορικής συνέχειας και διαδοχής, η αίσθηση μιας ιστορικής ταυτότητας, να αποτελεί για κάθε άνθρωπο εγγενή, βαθειά και εσωτερική ανάγκη, όπως ένα δένδρο έχει ανάγκη τις ρίζες του για να ζει και να αναπτύσσεται. Είναι η ίδια αυτή ανάγκη που αναγνωρίστηκε στους αυτόχθονες λαούς που αποτελεί ανάγκη για κάθε άνθρωπο. Και η προστασία αυτής της ιστορικής συνείδησης παραμένει ένα κενό, που κανείς νομοθέτης δεν έκρινε αναγκαίο να ρυθμίσει, ακριβώς διότι το μακεδονικό ζήτημα, η πιο καταφανής περίπτωση υφαρπαγής ιστορίας και συλλογικής ταυτότητας, δε συναντά αντίστοιχο προηγούμενο.

Είναι αλήθεια ότι οι λαοί στο πέρασμά τους από τον κόσμο ζουν σε ένα συνεχές γίγνεσθαι, σε μία δυναμική και διαρκή αλληλεπίδραση, μια ανταλλαγή ιδεών, πεποιθήσεων, πολιτισμών, που δε σταματάει σε σύνορα, και μέσα από αυτή την αλληλεπίδραση χτίζεται μια κοινή αλλά τόσο ξεχωριστή για τον κάθε λαό ιστορία. Και είναι επίσης αλήθεια ότι η ιστορική επιστήμη είναι κατεξοχήν πεδίο όπου η ερμηνεία των ίδιων γεγονότων μπορεί να ελκύσει αντιδιαμετρικά αντίθετες απόψεις, αμφισβητήσεις, ατέρμονες συζητήσεις-μόνο ο ελληνικός εμφύλιος αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα υποκειμενικής θεώρησης των ίδιων γεγονότων.

Η ιστορία αυτή, πράγματι, δε χρειάζεται φύλακες. Είναι όμως διαφορετικό πράγμα η υποκειμενική ερμηνεία των ιστορικών γεγονότων και διαφορετικό η παραποίηση, και μάλιστα σκόπιμη, των ίδιων των γεγονότων, όχι από τους ίδιους τους λαούς, αλλά από τους εκείνους τους ταγούς που αντί- ως όφειλαν- να διαφυλάξουν τα ιδιαίτερα εκείνα χαρακτηριστικά του δικού τους λαού, τον στρέφουν υστερόβουλα εναντίον των άλλων λαών. Αυτή, λοιπόν, η παραποίηση δεν μπορεί να μένει απεριόριστη και αναπάντητη.

Δε θα ήταν λοιπόν υπερβολικό να νοηθεί ένα δικαίωμα ατομικό, που θα έδινε στο μέλος μιας εθνικής ή εθνοτικής ομάδας το δικαίωμα στη διαφύλαξη της ιστορικής του συνείδησης. ένα δικαίωμα που θα ασκείται ατομικά αλλά με βάση το

γεγονός ότι το άτομο ανήκει σε μια ομάδα, κατ'αντιστοιχία του άρθρου 27 του ΔΣΑΠΔ:

Κάθε άνθρωπος που ανήκει σε μια εθνική ή εθνοτική ομάδα δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμα να γίνεται σεβαστή η ιστορική του συνείδηση και η διαφύλαξη και ανάπτυξη των στοιχείων εκείνων που συνθέτουν την ιστορική του ταυτότητα και κληρονομιά.

Ένα δικαίωμα ατομικό, που θα ενταχθεί στον κόσμο των δικαιωμάτων δεύτερης γενεάς, έχοντας τις ρίζες του στο δικαίωμα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής πρώτης γενεάς, αγγίζοντας παράλληλα τα συλλογικά δικαιώματα τρίτης γενεάς. Ένα δικαίωμα που, όπως το δικαίωμα στον πολιτισμό, θα ασκείται ατομικά, με όχημα τα αγώγιμα δικαιώματα πρώτης γενεάς.

Ομοίως, θα ήταν θεμιτή η οριοθέτηση της κρατικής ευθύνης ως προς τη σεβασμό και προστασία του δικαιώματος κάθε λαού και κάθε ανθρώπου στην ιστορία του, στο πλαίσιο μιας διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών, που να διατυπώνεται ρητά ότι το δικαίωμα κάθε λαού να αναπτύσσει τη δική του ταυτότητα δεν μπορεί να ερείδεται στη σκόπιμη και υστερόβουλη παραποίηση της ιστορίας ενός άλλου λαού.

Έτσι, με αφετηρία και βάση την προστασία της πολιτιστικής ανάπτυξης των λαών που ερείδεται στο κοινό άρθρο 1 των Διεθνών Συμφώνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, την προστασία της πολιτιστικής ζωής των μειονοτήτων του άρθρου 27 ΔΣΑΠΔ, την ήδη θεσπισθείσα προστασία των αυτόχθονων λαών και την ανάγκη διατήρησης της ιστορικής τους παράδοσης, μπορεί να διατυπωθεί μία ρήτρα, μία αρχή, σε μια διακήρυξη αντίστοιχη με αυτή της Γενικής Συνέλευσης για την Προστασία των Αυτόχθονων Λαών (2007) και αυτή της UNESCO για την Πολιτιστική Ποικιλομορφία (2001), για την προστασία της ιστορικής παράδοσης όλων των λαών, ως εξής:

«Η Γενική Συνέλευση,

Καθοδηγούμενη από τους σκοπούς και τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την καλή πίστη στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που έχουν αναλάβει τα Κράτη σύμφωνα με το Χάρτη

Αναγνωρίζοντας ότι ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, καθώς και η Διακήρυξη της Βιέννης και το Πρόγραμμα Δράσης, επιβεβαιώνουν τη θεμελιώδη σημασία του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών, βάσει των οποίων καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς και επιδιώκουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη,

Προσηλωμένη στην πλήρη εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών που διακηρύχθηκαν στην Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και άλλα, παγκοσμίως αναγνωρισμένα νομικά κείμενα, όπως τα δύο Διεθνή Σύμφωνα του 1966 για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, καθώς και για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, αντίστοιχα,

Αναγνωρίζοντας το δικαίωμα όλων των λαών στη διαφορετικότητα και στο να θεωρούν τους εαυτούς τους διαφορετικούς και να γίνονται σεβαστοί ως τέτοιοι,

Επιβεβαιώνοντας επίσης ότι όλοι οι λαοί συμβάλλουν στην πολυμορφία και τον πλούτο των πολιτισμών που αποτελούν κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας,

Επιβεβαιώνοντας επιπλέον ότι όλα τα δόγματα, οι πολιτικές και οι πρακτικές που βασίζονται ή υποστηρίζουν την ανωτερότητα των λαών ή των ατόμων με βάση την εθνική τους καταγωγή ή τις φυλετικές, θρησκευτικές, εθνικές και πολιτισμικές διακρίσεις, είναι ρατσιστικές, επιστημονικά ψευδείς, νομικά άκυρες, ηθικά καταδικαστέες και κοινωνικά άδικες

Αναγνωρίζοντας την επιτακτική ανάγκη για σεβασμό και προώθηση των έμφυτων δικαιωμάτων των λαών που απορρέουν από τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές και τον πολιτισμό τους, τις πνευματικές παραδόσεις, την ιστορία και τη φιλοσοφία, και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων τους αναφορικά στη γη, τα εδάφη και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές τους

Αναγνωρίζοντας ότι ο σεβασμός στη γνώση, τον πολιτισμό, την ιστορία και τις παραδοσιακές πρακτικές των λαών, συμβάλλει στη βιώσιμη και δίκαιη ανάπτυξη

Πεπεισμένη ότι η αναγνώριση των δικαιωμάτων των λαών σε αυτή τη Διακήρυξη, θα ενισχύσει τις σχέσεις αρμονίας και συνεργασίας μεταξύ των Κρατών

και των λαών, με βάση τις αρχές της δικαιοσύνης, της δημοκρατίας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των μη διακρίσεων και της καλής πίστης

Βεβαιώνοντας ότι ο σεβασμός της πολυμορφίας των πολιτισμών και των ιστορικών στοιχείων που συνθέτουν την ταυτότητα κάθε λαού, η ανεκτικότητα, ο διάλογος και η συνεργασία, μέσα σε ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης, αποτελούν μερικές από τις καλύτερες εγγυήσεις για την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια,

Προσβλέποντας στην επίτευξη μεγαλύτερης αλληλεγγύης βάσει της αναγνώρισης της πολιτισμικής πολυμορφίας, της συνειδητοποίησης της ενότητας της ανθρωπότητας και της ανάπτυξης διαπολιτισμικών ανταλλαγών,

Αναγνωρίζοντας ότι η κατάσταση των λαών ποικίλλει από περιοχή σε περιοχή και από χώρα σε χώρα και ότι η σημασία των εθνικών και περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων και του διαφορετικού ιστορικού και πολιτισμικού παρελθόντος πρέπει να λαμβάνεται υπόψη

Επισημώς διακηρύσσει την ακόλουθη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Λαών στη διαφύλαξη της ιστορίας τους σε πνεύμα συνεργασίας και αμοιβαίου σεβασμού:

Κάθε λαός, στο πλαίσιο του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και της πολιτιστικής, οικονομικής και κοινωνικής του ανάπτυξης, έχει δικαίωμα να διαφυλάττει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις παραδόσεις, τις ιδέες και τις μνήμες που συνθέτουν την ιστορική του ταυτότητα και κληρονομιά, να τα αναπτύσσει και να τα μεταδίδει στις επόμενες γενιές.

Τα Κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται, να προστατεύουν και να εγγυώνται το παραπάνω δικαίωμα των λαών στην ιστορία τους, απέχοντας από πράξεις σκόπιμης παραποίησης και διαστρέβλωσης της, ιδίως επί σκοπού εδαφικών ή άλλων διεκδικήσεων. Ομοίως, οφείλουν να ενθαρρύνουν τους λαούς τους να αναπτύσσουν τα δικά τους ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά και να επικοινωνούν την ιστορία τους ανοιχτά και ψύχραιμα.

Τα Κράτη οφείλουν να επιτρέπουν την πρόσβαση σε ιστορικά αρχεία, πηγές και πληροφορίες που είναι απαραίτητες για την επιστημονική ιστορική έρευνα και να παρέχουν τα στοιχεία που ζητούνται από άλλα κράτη ή ιδιώτες προς το σκοπό αυτό. Άρνηση πρόσβασης στα παραπάνω αρχεία δύναται να είναι ανεκτή μόνο σε

εξαιρετικές περιπτώσεις και μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας τάξης και προστασίας του προσωπικού απορρήτου.

Τα Κράτη επιλέγουν ελεύθερα το όνομά τους, καθώς και τα ονόματα περιοχών και κοινοτήτων εντός της επικράτειάς τους, σύμφωνα με τη βούληση του λαού τους και την αρχή των φιλικών σχέσεων μεταξύ των Κρατών.

Κάθε Κράτος οφείλει να απέχει από την επιλογή και χρήση ονόματος που χρησιμοποιείται ήδη από άλλο Κράτος είτε στις διεθνείς του σχέσεις είτε στο εσωτερικό του, ως τοπωνύμιο, ιδίως αν η επιλογή ονόματος δύναται να προκαλέσει σύγχυση ή να αποτελέσει απειλή για την ειρήνη και την ασφάλεια μιας περιοχής.

Μια τέτοια διακήρυξη με αιτιολογική βάση την αυτονόητη ανάγκη διαφύλαξης της ιδιαιτερότητας κάθε λαού, στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής παγκόσμιας κοινωνίας που ευνοεί και ενθαρρύνει μια τέτοια ανάγκη, θα έβρισκε υποστήριξη από την πλειοψηφία των κρατών-μελών των ΗΕ, καθώς θα ήταν σύμφωνη με τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών, όπως έχουν αποτυπωθεί στο Χάρτη και στο προοίμιο των Διακηρύξεων της Γενικής Συνέλευσης και της UNESCO.

Θα πρέπει, ωστόσο, να υπογραμμισθεί ότι η ευθύνη για την προστασία της ιστορίας ενός λαού δεν ανήκει μόνο στα τρίτα κράτη αλλά πρωτίστως στο ίδιο το κράτος που έχει συγκροτήσει ο λαός, οργανωμένος σε πολιτική οντότητα. Και είναι ευθύνη του κράτους πριν επιδοθεί σε καταγγελίες και πολιτικά και δικαστικά διαβήματα, να φροντίζει για τη διαφύλαξη της εθνικής ταυτότητας των πολιτών του, να την προβάλλει, να την προστατεύει και να φροντίζει για τη διατήρηση και τη συνέχισή της, εφόσον αναγνωρίζει τη σημασία της για την ίδια του την ύπαρξη.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Κάθε πατρίδα είναι μια αγαπημένη πατρίδα. Είναι ένας χώρος συλλογικής συνείδησης και δράσης που βγάζει το άτομο από τον εαυτό του και το ενώνει πρώτα με τους άλλους και μετά με την ανθρωπότητα.

Όμως, πόση “πατρίδα” κλείνεται σε ένα όνομα;

Ίσως, όση θέλουν να κλείσουν μέσα σε αυτό αυτοί που το επιλέγουν.

Και πόση πατρίδα χάνεται με ένα “κλεμμένο” όνομα;

Ίσως, όση επιτρέψουμε εμείς να «κλαπεί».

Είδαμε μέσα από τα διεθνή κείμενα και τη νομολογία των διεθνών δικαστηρίων ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου και των λαών βρίσκονται σε μια διαρκή σύγκρουση και αντιπαράθεση, σε μια διαλεκτική διελκυστίνδα όπου πολλές φορές η διαχωριστική γραμμή για να κριθεί ποιο υπερισχύει έναντι του άλλου είναι λεπτή ή θολή.

Έτσι, το δικαίωμα στον αυτοπροσδιορισμό, δικαίωμα κατεξοχήν συλλογικό, ρητά κατοχυρωμένο, εγείρει μέχρι σήμερα διαφορετικές ερμηνείες ως προς το εύρος και το περιεχόμενό του. Για κάποιους, η άσκησή του εξαντλήθηκε στην αποαποικιοποίηση, για άλλους το περιεχόμενό του είναι σαφώς διατυπωμένο στο Ψήφισμα 2625 της Γενικής Συνέλευσης. Σε κάθε περίπτωση, φέρει μέσα του μία δυναμική και εξελίσσεται συνεχώς μέσα στο χρόνο.

Η επιλογή, όμως, ονόματος ενός κράτους αποτελεί έκφραση του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού ενός λαού; Για άλλους είναι αυτονόητη έκφραση και έκφρασή του, για άλλους δεν προκύπτει ξεκάθαρα, ενώ κατά μία έννοια συμπλέκεται και με την πολιτισμική πτυχή του αυτοπροσδιορισμού, όπως κατοχυρώνεται στο κοινό άρθρο 1 των Διεθνών Συμφώνων για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Σε κάθε περίπτωση, δεν πρόκειται για ένα δικαίωμα απεριόριστο, αλλά ασκείται στο πλαίσιο των φιλικών σχέσεων μεταξύ των κρατών και των ίσων δικαιωμάτων των λαών.

Εξάλλου, όπως είδαμε, το όνομα που επιλέγει ένα κράτος και χρησιμοποιεί στο εσωτερικό του, μπορεί να μη γίνεται αποδεκτό στις εξωτερικές του σχέσεις, ή, ακόμη, μπορεί το κράτος να υποχρεωθεί από τη διεθνή κοινότητα ακόμη και να το αλλάξει, κυρίως όταν η επιλογή του δύναται να αποτελεί κίνδυνο για την ειρήνη και ασφάλεια σε μια περιοχή.

Τι συμβαίνει, όμως, με την εθνική συνείδηση κάθε ατόμου; Μπορεί να εκφράζεται ελεύθερα και χωρίς περιορισμούς; Όπως είδαμε, χωρίς να κατοχυρώνεται, κατά κανόνα, αυτοτελώς ένα τέτοιο δικαίωμα στα διεθνή θεσμικά κείμενα, μπορεί να προστατεύεται μέσω άλλων αγώγιμων δικαιωμάτων.

Προσπαθώντας, λοιπόν, ο διεθνής δικαστής να αφουγκρασθεί τις ιδιαίτερες ανησυχίες κάθε κοινωνίας και να ισορροπήσει θεμελιώδη δικαιώματα με θεμιτούς περιορισμούς τους, καταλήγει να προστατεύει το δικαίωμα αυτό με δυναμική προστασία άλλων δικαιωμάτων: ελευθερία έκφρασης, ελευθερία συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, δικαίωμα στην ιδιοκτησία ή στην εκπαίδευση. Κοινή συνισταμένη, η αυστηρή ερμηνεία των περιορισμών που μπορεί να θέσει το κράτος στα δικαιώματα αυτά, σε μια κοινωνία δημοκρατική που επιζητεί τον πλουραλισμό και την ειρηνική έκφραση και ανταλλαγή διαφορετικών απόψεων. Απόψεων που μπορεί ακόμη να ενοχλούν, να προσβάλλουν, να προκαλούν.

Συνεπώς, ενώ τα Σκόπια ως κράτος μπορεί να συναντούν περιορισμούς στις εξωτερικές τους σχέσεις, δύσκολα μπορεί να νοηθούν τέτοιοι περιορισμοί για κάθε σκοπιανό ξεχωριστά: όπως κρίθηκε νομολογιακά, μπορούν ελεύθερα να εκφράζουν την εθνική συνείδησή τους, ακόμη κι αν η έκφραση αυτή προσβάλλει τους Έλληνες, την ιστορία και τον κοινό νου. Στον αντίποδα, δεν αποκλείεται μια προσφυγή εναντίον των Σκοπίων επί τη βάση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, που, όπως είδαμε, προστατεύει την ιστορική μνήμη των λαών, ενώ υπό τον όρο «ιδιωτική ζωή»

προστατεύει τόσο την εθνική ταυτότητα όσο και τη φήμη των προγόνων, δεδομένου ότι η ταυτότητα κάθε ανθρώπου αντλείται από την ταυτότητα των προγόνων του.

Και ένα δικαίωμα στην ιστορία; Μπορούμε οι Μακεδόνες να διαφυλάξουμε την ιστορία μας βασιζόμενοι σε ένα δικαίωμα στην ιστορική συνείδηση; Με αφορμή και βάση την ιδιαίτερη προστασία που έχει επιφυλάξει η διεθνής κοινωνία για την ιστορική παράδοση των αυτοχθόνων, ένα τέτοιο δικαίωμα, αν και δύσκολο να ορισθεί, δε θα ήταν υπερβολικό να προστατευθεί. Ομοίως, θα ήταν θεμιτό να θεσπισθεί μια αρχή στο διεθνές δίκαιο, όπου θα υπογραμμίζεται ο σεβασμός κάθε λαού στην ιστορία και τον πολιτισμό των άλλων λαών, ώστε να εκλείψουν οι στρεβλώσεις, οι υποκλοπές, οι συγκρούσεις, και καταστάσεις λιμνάζουσες όπως το μακεδονικό ζήτημα.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, για το αδιέξοδο του μακεδονικού ζητήματος δεν ευθύνονται μόνο τα Σκόπια ή τα Κράτη που τα έχουν αναγνωρίσει με τη συνταγματική τους ονομασία, ή η διεθνής κοινότητα που ενδεχομένως θεωρεί ήσσοнос σημασίας την πολιτιστική διάσταση της διαφοράς, αλλά πρωτίστως η θέση ημών των Ελλήνων έναντι των ιστορικών και πολιτιστικών μας καταβολών, η οποία άλλοτε εξαντλείται σε εθνικιστικούς παροξυσμούς και άλλοτε εκπίπτει σε απογοητευτικά υποχωρητική εξωτερική πολιτική, επί τη βάση ενός γενικότερου εθνικού αποχρωματισμού συνειδήσεων, σε μια κοινωνία στην πλειοψηφία της αδιάφορη για κάθε τι το πνευματικό.

Μελετώντας, ωστόσο, κανείς την όχι πολύ μακρινή ιστορία της μακεδονικής γης, μένει εκστατικός μπροστά στην πίστη του Μακεδόνα στην πατρίδα, την αφοσίωση σε αυτή και τα δεινά που θεληματικά υφίσταται προκειμένου να μην πολιτογραφηθεί ως βούλγαρος, να μην παραδοθεί στους σέρβους, να διαφυλάξει την εθνική του συνείδηση από τον οθωμανό κατακτητή. Και ελέγχεται αναλογιζόμενος τη δική του άγνοια και αδιαφορία, χάριν ενός κακώς νοούμενου κοσμοπολιτισμού.

Είτε προστατευμένη από θεσμικά κείμενα είτε όχι, είτε αναγνωρισμένο δικαίωμα είτε απλά εγγενής επιθυμία και ανάγκη, η μέχρι τρέλας αγάπη του Ίωνα

Δραγούμη και μέχρι θανάτου δέσμευση του Παύλου Μελά, μαζί με τις θυσίες των ντόπιων Μακεδόνων γίνονται ένα, και συναντούν στον ρου της ιστορίας την κρυστάλλινη και αγνή αγάπη του Μακρυγιάννη για την ίδια πατρίδα: "*Νά 'ρθεῖ ἕνας νά μοῦ εἰπεῖ ὅτι θά πάει ὀμπρός ἡ πατρίδα, στρέγομαι νά μοῦ βγάλει καί τὰ δύο μου μάτια.*"

Αυτή, όμως, η αγάπη, δε λειτουργεί ρατσιστικά. Οι Αρχαίοι δεν είναι μονάχα δικοί τους πρόγονοι, αλλά, όπως λέει ο Μακρυγιάννης, πνευματικά «γοναίγοι ὅλης της ανθρωπότητας», «μεγάλοι ἄνδρες του κόσμου». Η Ελλάς είναι «μερική πατρίδα τους». Με αυτές τις αρετές εισέρχεται το ἔθνος στην ανθρωπότητα και αυτές της κληροδοτεί.

Υπό αυτό το πρίσμα, η διαφύλαξη της ιστορικής, πολιτισμικής και, τελικά, εθνικής ταυτότητας του μακεδονικού λαού, του ελληνικού μακεδονικού λαού, αποτελεί τη διαφύλαξη μιας ψηφίδας στο μωσαϊκό της Ελλάδας αλλά και της ανθρωπότητας που, αν χαθεί, χάνεται μαζί της ένα κομμάτι του εθνικού και παγκόσμιου πολιτισμού. Εξάλλου,

"Ποιος είναι των εθνών ο τελικός σκοπός, πες τον προορισμό, πες τον αποστολή, πες τον ανάγκη; Ο πολιτισμός! Να, ἔργο ἄξιο για τα ἔθνη, ἔργο ανθρωπιστικό, ἔργο αληθινά ανθρώπινο. Να, η δικαιολογία των εθνών. Να πώς τα ἔθνη είναι χρήσιμα στην ανθρωπότητα. Να πώς ξεπερνούν τα σύνορά τους, ξεχειλίζουν, πλαταίνουν, υψώνονται και καταχτούν τον κόσμο.[...] Του ἔθνους το ἄνθισμα και ο καρπός ο ωραίος είναι ο πολιτισμός."(Ι.Δραγούμης)

ΠΗΓΕΣ

Βιβλιογραφία

Ακριβούλης Δ.,(2008) *Πολιτικές Πτυχές της Περιφερειακής «Από-βαλκανιποίησης» και Ενταξιακής Πορείας της ΠΓΔΜ: Η Συμφωνία της Οχρίδας και η εξαγωγή Δυτικών Μοντέλων πολυπολιτισμικότητας στην ΠΓΔΜ, στο: Η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδας-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο, εκδ.Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη*

Γρυλλάκης Ν. (2008) *Η Μακεδονία χθες, σήμερα και αύριο*, Α.Α.Λιβάνη

Δραγούμης Ίων, (1903) *Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες*, Σειρά Νεοελληνική Γραμματεία, Εκδόσεις Πελεκάνος

Ζάικος, Ν., *Οι σχέσεις της Ελλάδας με τη Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας από την άποψη του διεθνούς δικαίου*, στο Η διασυνοριακή συνεργασία Ελλάδας-ΠΓΔΜ ως ζητούμενο, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2008

Ζάικος Ν.,(2009)*Η αλλαγή του ονόματος του κράτους στο διεθνές δίκαιο, Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Επιμ. Στ.Περράκης, Ι.Σιδέρης

Θεοδωρόπουλου Χρ.,(1993)*Δικαιώματα Ομάδων: Αυτοδιάθεση, αυτόχθονες λαοί, μειονότητες, Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή,

Καρακωστόνογλου Βενιαμίν, (1993) *Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση και η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης, Στ.,Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή

Ιωάννου, Κ. (1992). Το ζήτημα της αναγνώρισης των Σκοπίων. *Τετράδια Εργασίας ΔΠΘ, τ.2, Αθήνα-Κομοτηνή*, 1-52.

Ιωάννου Κρ., (1993) «Από τα δικαιώματα των μειονοτήτων στα δικαιώματα των λαών: Η φαινομενολογία των Εθνικισμών στο Σύγχρονο διεθνές δίκαιο», *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ: Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

Κούφα Κ.,(1983) Η λειτουργία των φαινομένων των πράξεων κυβερνήσεως στις διεθνείς σχέσεις, τ.Ι, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα

Κωφός Ευ., (2003) «*Η εκκρεμότητα για τη «διαφορά στην ονομασία».* Η ελληνική οπτική», Αθήνα-Σκόπια Η επτάχρονη Συμβίωση, Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα,

Κωφός Ευ., (1996) Τα αμφισβητούμενα άρθρα του Συντάγματος της ΠΓΔΜ, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996, Ι. Σιδέρης*

Μέρτζος Ν.Ι., *Εμείς οι Μακεδόνες*, Εκδ. Κορηλία Σφακιανάκη, 2004

Μπρεδήμας, Α., (1993) Η απόσχιση του Κράτους στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Μπρεδήμας Α., (2009) Τα προβλήματα στις σχέσεις Ελλάδα-ΠΓΔΜ και το Διεθνές Δίκαιο: Η ονομασία, η εθνική ταυτότητα, η μειονότητα στην Ελλάδα, *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*, Επιμ.Στ.περράκης, Ι.Σιδέρης

Νικολακοπούλου-Στεφάνου Ηρώ, (2006) Η προστασία των πολιτιστικών δικαιωμάτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς στη διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική έννομη τάξη. Σύντομη επισκόπηση. *Περιβάλλον, Πολιτισμός και Ορθοδοξία, Η Προστασία της Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Ανθρώπινο Δικαίωμα, Πρακτικά Συνεδρίου-Λευκωσία*, Κύπρος, Ιανουάριος 2005 , Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία

Περράκης, Στ., (1993) Τα δικαιώματα των λαών. Επιχειρηματολογία για νομικές αντιστιζεις και οριοθετήσεις, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή

Περράκης Στ., (2005) Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών στον Πολιτισμό και το Περιβάλλον. Μια τελευταία ανάγνωση της Διεθνούς Πρακτικής και Νομολογίας. *Περιβάλλον, Πολιτισμός και Ορθοδοξία, Η Προστασία της Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Ανθρώπινο Δικαίωμα, Πρακτικά Συνεδρίου- Λευκωσία*, Κύπρος, Ιανουάριος 2005 , Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2006

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος. (1994). Το πρόβλημα της αναγνώρισης των πρώην ομόσπονδων κρατών της Γιουγκοσλαβίας. In Λ.-Α. Α. Λ. Διβάνη, *Διεθνείς κρίσεις και παρέμβαση της διεθνούς οργανώσεως, Περσικός Κόλπος και τέως Γιουγκοσλαβία*, Αντ.Ν.Σάκκουλας.

Σχινά Ι.Γ., (1993) Το δικαίωμα στην ιστορική και πολιτιστική ταυτότητα, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

Στρατή Αναστασία, (1993) Το δικαίωμα στην κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας: πολιτιστική διάσταση, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης Σ, Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

Συρίγος Άγγελος, (2011). Το κράτος-Αναγνώριση κρατών. In Κ. Αντωνόπουλος & Κ. Μαγκλιβέρας, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας* (pp. 73-111). Νομική Βιβλιοθήκη.

Χειλά Ειρήνη, (1993) Η πρακτική του ΟΗΕ σε θέματα αυτοδιάθεσης και η ελληνική στάση, *Τα δικαιώματα των λαών και των μειονοτήτων, Μια προβληματική σε εξέλιξη*, Επιμ:Περράκης, Στ., Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993

Antonio Cassese, (1995) *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press

Aureliu Cristescu, (1981) *The right to self-determination. Historical and Current Development on the basis of United Nations Instruments*, United Nations

Dohering, (1995) *The Charter of the United Nations, A Commentary*, Edited by Bruno Simma, Oxford University Press

Juberias, C. F. (2015). *Putting the Name Issue in a Comparative Perspective (Or, Some Reflections on Twelve Other Names That Did Not Become an Issue)*. Pollitecon Publications.

Nihal Jayawickrama, (2002) *The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence*, Cambridge University Press

Anthony D. Smith, (1991) *National Identity*, μετάφραση Εύα Πέππα, Εκδ.Οδυσσέας, (2000)

Sofos, Spyros. (2013). Beyond the Intractability of the Greek-Macedonian Dispute. In J. L. Editors: Mircela Dzuvalakovska Casule, *The Name Issue Revisited: An Anthology of Academic Articles* (pp. 223-236) Macedonian Information Center.

Quenedec J-P, (1997) "Conclusions" L' Etat souverain a l' aube du XXIe siècle, Colloque de Nancy de la SFDI(3,4,5, Juin 1993), σελ..307, όπως παρατίθεται από τον Savadogo, "Sur le contentieux entre la Grèce et la Macédoine", Revue de Droit International et de Legislation Comparée LXXIV

Tyurrer, D., & Burri, T. (2008). *Self Determination*. Max Plant Foundation for International Peace and the Rule of Law, Oxford Public International Law, OUP.

Ana Filipa Vrdoljak, (2008) *Self Determination and Cultural Rights*, , Francioni and Scheinin, Cultural Human Rights, Koninklijke, διαθέσιμο στο University of Technology, , Selected Works

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Bantekas, I. (2009). The Authority of States to Use Names in International Law and the Macedonian Affair: Unilateral Entitlements, Historic Title, and Trademark Analogies. *Leidan Journal of International Law*, 22, 563-582.

Cascione Cl. Morg. (2016) Genocide denial and freedom of expression in the Perincek case: A European overruling or a new approach to negationism? *Questions of International Law, Zoom-in 28*, 2016, σελ.5-18

CoE (2011a) *Cultural Rights in the Case-law of the European Court of Human Rights*. Strasbourg: CoE

Craven, M. C. (1995). What's in a Name? The Former Yugoslav Republic of Macedonia and Issues of Statehood. *Australian Year Book of International Law*, 4, 199-239.

Froomklin, A.M., (2004) "When we say US , we mean it!" *Houston Law Review* 41

Ioannidis, M. (2010). Naming a State-Disputing over Symbols of Statehood at the Example of "Macedonia". *Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol.14*, 507-561.

P.Lendvai, (1991), Yugoslavia without Yugoslavs: the roots of the crisis, *International Affairs*, 67, σ.251-256

Leotta Carm.Dom. (2016) Brief remarks on the balancing method "truly" adopted by the ECtHR Grand Chamber in Perincek c Switzerland, *Questions of International Law, Zoom-in 28*, 2016, σελ.29-32

Messineo, F. (2012). Maps of Ephemeral Empires: The ICJ and the Macedonian Name Dispute. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 1, 169-190.

Reimer L., (1995) *Macedonia :Cultural Right or Cultural Appropriation?*, *U. Toronto Fac.L.Rev.*359

Otto Spijkers (2011) The United Nations, the Evolution of Global Values and International Law, *School of Human Rights Research Series*, vol.47, 355-445

Yamali, N. (n.d.). What is Meant by State Recognition in International Law. *General Directorate of International Law and Foreign Affairs, Turkey*, <http://www.justice.gov.tr/e-journal/pdf/LW7081.pdf>.

I. Δημητρακόπουλος, *Το πλαίσιο εκτίμησης του ΕΔΔΑ για το περιθώριο εκτίμησης του καθού κράτους και "μειονοτικά" πολιτισμικά δικαιώματα: η αθέατη πλευρά της υπόθεσης Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού κ.ά. κατά Ελλάδας*, Σεπτέμβριος 2015, www.humanrightscaselaw.gr, διαθέσιμο στο http://www.humanrightscaselaw.gr/uploads/4/8/0/3/48039377/%CE%A3%CF%84%CE%AD%CE%B3%CE%B7_%CE%9C%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D_comment.pdf

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

GA-SC Resolutions

GA Res 2625 (XXV), 24.10.1970

GA RES 3314 (XXIX), 14.12.1974

GA 1755 (XVII) (1962), 2138 (XXI) (1066), 2151 (XXI) (1966)

GA RES 70/141, 5 February 2016

SC 183 (1963), 301 (1971), 384 (1975),817 (1993),845 (1993)

Υποθέσεις Διεθνούς Δικαστηρίου

Υπόθεση Ναμίμπια (Νοτιοδυτική Αφρική) ICJ Reports, 1971

Υπόθεση Δυτ.Σαχάρας, ICJ Reports, 1975

Υπόθεση Ανατολικού Τιμόρ (Πορτογαλία κατά Αυστρίας), ICJ Reports, 1995

Υπόθεση Στρατιωτικών και Παραστρατιωτικών ενεργειών εντός και κατά της Νικαράγουας (Νικαράγουα κατά ΗΠΑ) ICJ Reports , 1986

ICPJ, Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools),Judgment No 12, 26th April 1928

Case Concerning the application of Article 11(1) of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece) ICJ, Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011

ICJ, Legal consequences of the construction of a wall in the Occupied Palestinian Territory,Advisory Opinion rendered on 9 July 2004 A/ES-10/273

ICJ, Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo, Advisory Opinion rendered on 22 July 2010

Nottebohm Case (second phase), Judgment of April 6th, 1955 : I.C. J. Reports 1955

Αποφάσεις ΕΔΔΑ

Σιδηρόπουλος κατά Ελλάδος, αρ.26695/95, 10.7.1998

Τουρκική Ένωση Ξάνθης κατά Ελλάδος, αρ.26698/05, 27.3.2008

Στέγη Μακεδονικού Πολιτισμού κ.ά. κατά Ελλάδα, αρ.1295/10, 09.10.2015
Aksu v. Turkey, GC, αρ.4149/04 και 41029/04, 15.3.2012
Başkaya and Okcuoğlu v. Turkey, GC, αρ. 23536/94,24408/94, 08.7.1999
Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium, αρ.1474/62, 23.7.1968
Catan and Others v. Moldova and Russia, GC, αρ. 43370/04, 8252/05 ,18454/06, 19.10.2012
Chapman v. Ηνωμένο Βασίλειο, GC, no. 27238/95,18.01.2001
Chauvy and Others v. France, αρ. 64915/01, 29.6.2004
Ciubotaru v. Μολδαβία αρ. 27138/04, 27.4.2010
Cyprus v. Turkey, GC, αρ.25781/94, 10.5.2001
Dink v. Turkey, αρ. 2668/07 and others, 14.9.2010
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası v. Turkey αρ.20641/05, 25.9.2012
Garaudy v. France (dec.), αρ. 65831/01, 24.6.2003
Gorzelik και λοιποί κατά Πολωνίας, GC, αρ. 44158/98, 17.02.2004
Güzel Erdagöz c. Turquie , αρ.37483/02 , 21.10.2008
Karsai v. Hungary, αρ. 5380/07, 1.12.2009
Kemal Taşkın and Others v. Turkey, αρ.30206/04, 2.2.2010
Kenedi v. Hungary, αρ.31475/05, 26.5.2009
Lehideux and Isorni v. France, GC, αρ.24662/94, 23.9.1998
Mehmet Nuri Özen and Others v. Turkey, 15672/08 και λοιπές, 11.1.2011
Monnat v. Switzerland, αρ. 73604/01, 21.9.2006
Muñoz Díaz κατά. Ισπανίας αρ. 49151/07, 8.12.2009
Orban and Others v. France, αρ. 20985/05, 15.01.2009
Perincek v Switzerland, GC, αρ.27510/08, 15.10.2015
Putistin v.Ukraine, αρ.16882/03, 21.02.2014
S.A.S. v. France, GC, αρ.43835/11, 01.7.2014
Semir Güzel v. Turkey - 29483/09, 13.9.2016
Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v. Bulgaria, αριθ. 29221/95 και 29225/95, 02.10.2001
Şükran Aydın and Others v. Turkey, αρ. 49197/2006, 27.5.2013
Ulusoy and Others v. Turkey, αρ. 34797/03, 03.5.2007

Interamerican Court of Human Rights

Case of the Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (2001)

Case of the Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay, Judgment of June 17, 2005,

Case of the Sawhoyamaxa Indigenous Community v. Paraguay , Judgment of March 29, 2006,

Case of the Saramaka People v. Suriname, Judgment of November 28, 2007,

Caso de los Pueblos Indígenas kuna de Madungandí y Emberá de Bayano y Sus Miembros vs. Panamá, judgment 14 Oct 2014

African Commission on Human and Peoples' Rights

Open Society Justice Initiative v. Côte d'Ivoire, 318/06, 19-28 Φεβ 2015

The social and Economic Rights Action Center, Center for Economic and Social Rights v. Nigeria, 155/96, Οκτ 2005

African Court on Human and Peoples' Rights, Application of the African Commission v. The Republic of Kenya, Order of Provisional Measures , 15 Mar. 2013

Λοιπές Πηγές

Συνθήκη Ειρήνης του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913)

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933

Δελτίο Ε.Κ, 12-1991, 1.4.5 και 1.4.6

Έγγραφο της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για τη Διεθνή Οργάνωση, I / I / A / 19 (vol. VI, σελ. 703)]

Άρθρο 1 ν.524/1914 «Περί διοικητικής διαιρέσεως και διοικήσεως των νέων χωρών» (ΦΕΚ Α' 404)

Ενδιάμεση Συμφωνία της 13^{ης} Σεπτεμβρίου 1995

Σύνταγμα της ΠΓΔΜ (Νοε 1991)

Το Σύνταγμα της Ελλάδος

Γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 6, 11-01-1992, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.65-71

Οι από 3-01-1992 και 24-11-1992 επιστολές του Προέδρου της Δημοκρατίας κ.Καραμανλή, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Επίσημα Κείμενα 1990-1996*, Ι. Σιδέρης(1996), σελ.63 και 108

Επιστολή Προέδρου ΣΑ προς το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, 7-4-1993, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996, σελ.149

Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960, <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml>

International Covenant on Civil and Political Rights και International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966

Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations

Conference on Security and Cooperation in Europe, Final Act, Helsinki 1975
<http://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>

Charte de Paris pour une nouvelle Europe, Paris 1990,
<https://www.osce.org/fr/mc/39517?download=true>

Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Republic of Macedonia v. Greece) Judgment of 5 December 2011, I.C.J. Reports 2011, p. 644

Verbatim Record of Oral Proceedings, CR 2011/11, 28 March 2011 (10 am),
available at <http://www.icj-cij.org/docket/files/142/16386.pdf>.

Verbatim Record of Oral Proceedings, CR 2011/12, 30 March 2011 (3 pm), available
at <http://www.icj-cij.org/docket/files/142/16390.pdf>

Αποτελέσματα του Δημοψηφίσματος της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1991, *Το ζήτημα των Σκοπίων, Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση, Επίσημα κείμενα 1990-1996*, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ι.Σιδέρης, Αθήνα, 1996

Address by G. Ivanov, at the General Debate of the 64th Session of the United Nations General Assembly, New York, 25 September, 2009,
http://www.un.org/en/ga/64/generaldebate/pdf/MK_en.pdf

Resolution 446 approved by the Senate of Illinois in its 92nd General Assembly, June 1, 2002, <http://www.hri.org/news/greek/mpab/2002/02-07-08.mpab.html>

Good Friday Agreement, 1998,
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136652/agreement.pdf

Federal Court of Australia, Απόφαση 1650/21-12-1998

The Constitution of the Republic of the Philippines, Άρθρο 16, Τμήμα II,
<http://www.gov.ph/constitutions/1987-constitution/#article-xvi>

Οικουμενική Διακήρυξη της Ουνέσκο για την Πολιτιστική Ποικιλομορφία, η οποία υιοθετήθηκε κατά την 31η Σύνοδο της Γενικής Διάσκεψης της UNESCO στο Παρίσι, την 02 Νοεμβρίου 2001

European Convention on Nationality Strasbourg, 6.XI.1997

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_130801_en.pdf

<https://www.passportindex.org/byRank.php>

http://www.stat.gov.mk/pdf/kniga_13.pdf

<https://www.theguardian.com/travel/2015/apr/11/skopje-macedonia-architecture-2014-project-building>

UNGEGN List of Country Names

http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/26th-gegn-docs/WP/WP54_UNGEGN%20WG%20Country%20Names%20Document%202011.pdf

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/declaration_cultural_diversity_el.pdf.pdf

http://www.taoiseach.gov.ie/eng/Historical_Information/The_Constitution/Bunreacht_na_h%C3%89ireann_October_2015_Edition.pdf